

Tomasz Grzegorzczuk, Wojciech Jankowski
Monika Zbrojewska

KODEKS WYKROCZEŃ

pod redakcją naukową Tomasza Grzegorzczuka

2. wydanie

KOMENTARZ LEX

LEX

a Wolters Kluwer business

Prof. dr hab. Tomasz Grzegorzczak

Uniwersytet Łódzki, Wydział Prawa i Administracji,
kierownik Katedry Postępowania Karnego i Kryminalistyki

Dr Wojciech Jankowski

Uniwersytet Łódzki, Wydział Prawa i Administracji,
adiunkt w Katedrze Postępowania Karnego i Kryminalistyki

Dr Monika Zbrojewska

Uniwersytet Łódzki, Wydział Prawa i Administracji,
adiunkt w Katedrze Postępowania Karnego i Kryminalistyki

Tomasz Grzegorzcyk, Wojciech Jankowski
Monika Zbrojewska

KODEKS WYKROCZEŃ

pod redakcją naukową Tomasza Grzegorzcyka

2. wydanie

KOMENTARZ LEX

LEX

a Wolters Kluwer business

Warszawa 2013

Stan prawny na 1 stycznia 2013 r.

Projekt graficzny okładki i strony tytułowej
Cecylia Staniszevska, Ewa Łukasik

Wydawca
Monika Pawłowska

Redaktor prowadzący
Joanna Maż

Opracowanie redakcyjne
Anna Łubińska-Bujak

Łamanie
JustŁuk Łukasz Drzewiecki, Justyna Szumieł, Krystyna Szych

Wykaz autorstwa poszczególnych rozdziałów:
Tomasz Grzegorczyk – rozdziały I–VII (art. 1–48)
Wojciech Jankowski – rozdziały VIII–XI (art. 49–103a)
Monika Zbrojewska – rozdziały XII–XIX (art. 104–166)

© Copyright by
Wolters Kluwer Polska SA, 2013

ISBN: 978-83-264-4055-7

2. wydanie

Wydane przez:
Wolters Kluwer Polska SA

Redakcja Książek
01-231 Warszawa, ul. Płocka 5a
tel. 22 535 82 00, fax 22 535 81 35
e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl

www.wolterskluwer.pl
księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	13
Ustawa z dnia 20 maja 1971 r. – Kodeks wykroczeń	19

CZĘŚĆ OGÓLNA

Rozdział I

Zasady odpowiedzialności	21
Art. 1. [Warunki odpowiedzialności za wykroczenie]	23
Art. 2. [Zmiana ustawy]	44
Art. 3. [Zasada terytorialności]	46
Art. 4. [Czas i miejsce wykroczenia]	48
Art. 5. [Zasada ekwiwalencji umyślności i nieumyślności]	50
Art. 6. [Umyślność i nieumyślność]	53
Art. 7. [Nieświadomość karalności; błąd co do znamion czynu]	56
Art. 8. [Wiek jako warunek odpowiedzialności]	60
Art. 9. [Zbieg przepisów i zbieg wykroczeń]	62
Art. 10. [Zbieg wykroczenia z przestępstwem]	67
Art. 11. [Usiłowanie]	72
Art. 12. [Podżeganie]	76
Art. 13. [Pomocnictwo]	78
Art. 14. [Odpowiedzialność współdziałających]	80
Art. 15. [Obrona konieczna]	83
Art. 16. [Stan wyższej konieczności]	88
Art. 17. [Niepoczytalność i poczytalność ograniczona]	91

Rozdział II

Kary, środki karne i zasady ich wymiaru	96
Art. 18. [Kary]	99
Art. 19. [Kara aresztu]	100
Art. 20. [Kara ograniczenia wolności]	104
Art. 21. [Obowiązek pracy w ramach ograniczenia wolności]	107

Art. 22.	[Obowiązki dodatkowe przy ograniczeniu wolności]	110
Art. 23.	[Kara zastępcza za ograniczenie wolności]	111
Art. 24.	[Kara grzywny]	115
Art. 25.	[Zamiana grzywny]	121
Art. 26.	[Zakaz orzekania aresztu]	127
Art. 27.	[Uwolnienie od aresztu zastępczego za grzywnę]	128
Art. 28.	[Środki karne]	129
Art. 29.	[Zakaz prowadzenia pojazdów]	135
Art. 30.	[Przepadek przedmiotów]	139
Art. 31.	[Podanie orzeczenia do publicznej wiadomości w szczególny sposób] ..	144
Art. 32.	[Nawiązka]	146
Art. 33.	[Dyrektywy wymiaru kary i środka karnego]	150
Art. 34.	[Indywidualizacja wymiaru kary i środka karnego]	165
Art. 35.	[Szczególne wymogi orzekania kary aresztu]	166
Art. 36.	[Kara nagany]	167
Art. 37.	[Nawiązka za wykroczenie chuligańskie]	169
Art. 37a.	(uchylony)	170
Art. 38.	[Recydywa szczególna wielokrotna]	171
Art. 39.	[Nadzwyczajne złagodzenie i odstąpienie od kary; środki oddziaływania społecznego]	173
Rozdział III		
Zastosowanie środków oddziaływania wychowawczego		179
Art. 40.	(uchylony)	179
Art. 41.	[Środki oddziaływania wychowawczego]	180
Rozdział IV		
Warunkowe zawieszenie wykonania kary aresztu		184
Art. 42.	[Podstawy zawieszenia; okres próby]	184
Art. 43.	[Ograniczenia zawieszenia]	187
Art. 44.	[Zarządzenie wykonania zawieszonej kary; uznanie ukarania za niebyłe]	188
Rozdział V		
Przedawnienie orzekania, wykonania kary oraz zatarcie ukarania		192
Art. 45.	[Przedawnienie karalności i wykonania orzeczenia]	192
Art. 46.	[Zatarcie ukarania]	196
Rozdział VI		
Wyjaśnienie wyrażeń ustawowych		199
Art. 47.	[Definicje ustawowe]	199
Rozdział VII		
Stosunek do ustaw szczególnych		209
Art. 48.	[Stosowanie części ogólnej do wykroczeń pozakodeksowych]	209

CZĘŚĆ SZCZEGÓLNA

Rozdział VIII

Wykroczenia przeciwko porządkowi i spokojowi publicznemu	211
Art. 49. [Lekceważenie narodu i państwa]	212
Art. 49a. [Nielegalne przekroczenie granicy Rzeczypospolitej Polskiej]	216
Art. 50. [Nieopuszczenie zbiegowiska]	222
Art. 50a. [Posiadanie niebezpiecznych przedmiotów w miejscu publicznym z zamiarem użycia ich do popełnienia przestępstwa]	224
Art. 51. [Zakłócenie spokoju lub porządku publicznego]	227
Art. 52. [Naruszenie przepisów o zgromadzeniach]	233
Art. 52a. [Nawoływanie do przestępstwa lub przeciwdziałania przemocą prawu]	239
Art. 52b. [Zmiana w użyciu oleju opałowego]	242
Art. 53. (uchylony)	243
Art. 54. [Naruszenie przepisów porządkowych]	243
Art. 55. [Kąpiel w miejscu niedozwolonym]	246
Art. 56. [Nielegalna zbiórka ofiar]	249
Art. 57. [Zbiórka ofiar na opłacenie grzywny]	253
Art. 58. [Żebranie]	255
Art. 59. (uchylony)	257
Art. 60. (uchylony)	257
Art. 60 ¹ . [Naruszenia z zakresu prowadzenia działalności gospodarczej]	257
Art. 60 ² . (uchylony)	273
Art. 60 ³ . [Sprzedaż poza miejscem wyznaczonym przez organ gminy]	273
Art. 61. [Przywłaszczenie stanowisk i godności]	280
Art. 62. (uchylony)	286
Art. 63. [Naruszenia z zakresu telekomunikacji]	286
Art. 63a. [Nielegalne umieszczanie ogłoszeń]	292
Art. 64. [Nieoznakowanie nieruchomości]	294

Rozdział IX

Wykroczenia przeciwko instytucjom państwowym, samorządowym

i społecznym	300
Art. 65. [Wprowadzenie w błąd organu lub instytucji]	300
Art. 66. [Falszywy alarm]	303
Art. 67. [Uszkodzenie ogłoszenia]	306
Art. 68. [Bezprawny wyrób pieczęci]	308
Art. 69. [Niszczenie znaku organu państwowego]	311

Rozdział X

Wykroczenia przeciwko bezpieczeństwu osób i mienia	314
Art. 70. [Czynności osób niezdolnych]	314
Art. 71. [Wadliwe wykonanie urządzeń]	320

Art. 72.	[Niezabezpieczenie miejsca niebezpiecznego]	325
Art. 73.	[Niezawiadomienie o niebezpieczeństwie]	326
Art. 74.	[Uszkodzenie znaku ostrzegającego]	328
Art. 75.	[Wyrzucanie przedmiotów]	330
Art. 76.	[Obrzucanie pojazdu]	331
Art. 77.	[Nieostrożność ze zwierzęciem]	333
Art. 78.	[Drażnienie zwierząt]	338
Art. 79.	[Brak oświetlenia miejsc publicznych]	340
Art. 80.	[Uszkodzenia wału przeciwpowodziowego]	341
Art. 81.	[Uszkodzenie ochrony brzegu]	343
Art. 82.	[Naruszenia przepisów przeciwpożarowych]	345
Art. 82a.	[Niedopełnienie obowiązków w razie pożaru i utrudnianie akcji ratowniczej lub czynności kontrolnych]	396
Art. 83.	[Nieostrożność z materiałami wybuchowymi]	403

Rozdział XI

Wykroczenia przeciwko bezpieczeństwu i porządkowi w komunikacji	407
Art. 84. [Nieoznaczenie przeszkody w ruchu drogowym]	408
Art. 85. [Samowolna zmiana albo uszkodzenie znaku lub sygnału]	413
Art. 85a. [Naruszenie przepisów o sposobie znakowania dróg wewnętrznych]	415
Art. 86. [Niezachowanie ostrożności]	418
Art. 87. [Prowadzenie pojazdu po użyciu alkoholu]	423
Art. 88. [Prowadzenie lub pozostawienie pojazdu bez należytego oświetlenia]	428
Art. 89. [Dopuszczenie do przebywania małoletniego na drodze]	431
Art. 90. [Tamowanie ruchu]	433
Art. 91. [Zanieczyszczenie drogi]	435
Art. 92. [Niepodporządkowanie się znakowi lub sygnałowi]	439
Art. 92a. [Niedostosowanie się do ograniczenia prędkości]	444
Art. 93. [Nieudzielenie pomocy ofierze wypadku]	447
Art. 94. [Prowadzenie pojazdu bez uprawnień]	451
Art. 95. [Prowadzenie pojazdu bez dokumentów]	472
Art. 95a. [Nieprawdziwe dane w dowodzie rejestracyjnym]	474
Art. 96. [Nielegalne dopuszczenie do ruchu]	477
Art. 96a. [Bezprawne posiadanie lub używanie urządzeń pojazdu uprzywilejowanego]	484
Art. 97. [Inne naruszenia prawa o ruchu drogowym]	489
Art. 98. [Nieostrożność poza drogą publiczną]	492
Art. 99. [Naruszenia stanu drogi]	494
Art. 100. [Uszkodzenia drogi]	497
Art. 101. [Nieoczyszczenie drogi]	503
Art. 102. [Zaniedbanie stanu zjazdu]	504
Art. 103. [Uchylanie się od świadczeń]	505
Art. 103a. (uchylony)	507

Rozdział XII

Wykroczenia przeciwko osobie	508
Art. 104. [Skłanianie do zebrania]	508
Art. 105. [Dopuszczenie do czynu kryminalnego]	510
Art. 106. [Dopuszczenie do przebywania w niebezpieczeństwie]	513
Art. 107. [Złośliwe niepokojenie]	515
Art. 108. [Szczucie psem]	517

Rozdział XIII

Wykroczenia przeciwko zdrowiu	519
Art. 109. [Zanieczyszczanie wody]	519
Art. 110. [Zatrudnianie chorego]	526
Art. 111. [Niezachowanie stanu sanitarnego]	530
Art. 112. (uchylony)	533
Art. 113. [Niezachowanie czystości]	533
Art. 114. [Odmowa udzielenia wyjaśnień organowi służby zdrowia]	535
Art. 115. [Niepoddanie się szczepieniu lub badaniu]	536
Art. 116. [Nieprzestrzeganie zarządzeń leczniczych]	537
Art. 117. [Nieprzestrzeganie porządku w nieruchomości]	541
Art. 118. [Ubój zwierzęcia bez zezwolenia]	545

Rozdział XIV

Wykroczenia przeciwko mieniu	554
Art. 119. [Kradzież i przywłaszczenie]	556
Art. 120. [Kradzież drzewa]	566
Art. 121. [Szalbierstwo]	569
Art. 122. [Paserstwo]	573
Art. 123. [Kradzież z ogrodu]	578
Art. 124. [Niszczenie cudzej rzeczy]	579
Art. 125. [Niezawiadomienie o znalezieniu rzeczy]	582
Art. 126. [Kradzież rzeczy niemajątkowej]	584
Art. 127. [Samowolne użycie rzeczy]	585
Art. 128. [Urządzanie gry hazardowej]	588
Art. 129. [Wyrób wytrychów]	595
Art. 130. [Wyłączenie przepisów]	597
Art. 131. [Odpowiedzialność za wykroczenia popełnione za granicą]	605

Rozdział XV

Wykroczenia przeciwko interesom konsumentów	606
Art. 132. (uchylony)	607
Art. 133. [Spekulacja biletami]	607
Art. 134. [Oszukiwanie w handlu]	608
Art. 135. [Ukrywanie towaru]	612
Art. 136. [Usuwanie oznaczeń z towarów]	616

Art. 137. [Nieuwidocznienie ceny]	619
Art. 138. [Nadmierne wynagrodzenie i odmowa świadczenia]	621
Art. 138a. [Zawieranie umów poza lokalem przedsiębiorstwa]	623
Art. 138b. [Niedozwolone postanowienia umowne]	626
Art. 138c. [Kredyt konsumencki]	629
Art. 138d. [Brak uprawnień przewodnika i pilota]	634
Art. 139. (uchylony)	639
Art. 139a. [Naruszenia z zakresu timeshare]	639
Rozdział XVI	
Wykroczenia przeciwko obyczajności publicznej	647
Art. 140. [Nieobyczajny wybryk]	647
Art. 141. [Nieprzyzwoite napisy]	649
Art. 142. [Proponowanie czynu nieządnego]	650
Rozdział XVII	
Wykroczenia przeciwko urządzeniom użytku publicznego	653
Art. 143. [Utrudnienie korzystania z urządzeń użytku publicznego]	654
Art. 144. [Niszczenie roślinności]	656
Art. 145. [Zaśmiecanie]	661
Rozdział XVIII	
Wykroczenia przeciwko obowiązkowi ewidencji	663
Art. 146. [Niezgłoszenie urodzenia lub zgonu]	663
Art. 147. (uchylony)	667
Art. 147a. [Niezarejestrowany zakład opieki zdrowotnej lub leczniczy dla zwierząt; niedozwolona reklama]	668
Rozdział XIX	
Szkodnictwo leśne, polne i ogrodowe	672
Art. 148. [Szkodnictwo leśne]	673
Art. 149. [Paserstwo drzewa z lasu]	676
Art. 150. [Szkodnictwo ogrodowe]	677
Art. 151. [Niedozwolony wypas]	679
Art. 152. [Niszczenie kosodrzewiny]	684
Art. 153. [Drobne szkody leśne]	685
Art. 154. [Niszczenie substancji; śmiecenie]	688
Art. 155. [Niszczenie urządzeń melioracyjnych]	690
Art. 156. [Niszczenie zasiewów]	691
Art. 157. [Nieopuszczenie cudzego terenu]	692
Art. 158. [Wyrąb drzewa przez właściciela]	694
Art. 159. [Niezapobieganie szkodnikom]	698
Art. 160. [Zmiana przeznaczenia gruntu]	699
Art. 161. [Wjazd pojazdem do lasu]	700

Art. 162. [Zanieczyszczenie lasu]	702
Art. 163. [Niszczenie grzybów]	706
Art. 164. [Niszczenie gniazd lub lęgówisk]	708
Art. 165. [Płoszenie, zabijanie zwierząt]	711
Art. 166. [Puszczanie psa w lesie]	715
Bibliografia	717
Skorowidz rzeczowy	735

WYKAZ SKRÓTÓW

Źródła prawa

e.k.o.z.	– Europejska konwencja o ochronie zwierząt przeznaczonych do uboju, sporządzona w Strasburgu dnia 10 maja 1979 r. (Dz. U. z 2008 r. Nr 126, poz. 810)
k.c.	– ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz. U. Nr 16, poz. 93 z późn. zm.)
k.k.	– ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. Nr 88, poz. 553 z późn. zm.)
k.k. z 1969 r.	– ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. – Kodeks karny (Dz. U. Nr 13, poz. 94 z późn. zm.)
k.k.s.	– ustawa z dnia 10 września 1999 r. – Kodeks karny skarbowy (tekst jedn.: Dz. U. z 2007 r. Nr 111, poz. 765 z późn. zm.)
k.k.w.	– ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz. U. Nr 90, poz. 557 z późn. zm.)
Konstytucja RP	– Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.)
k.p.	– ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy (tekst jedn.: Dz. U. z 1998 r. Nr 21, poz. 94 z późn. zm.)
k.p.c.	– ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. Nr 43, poz. 296 z późn. zm.)
k.p.k.	– ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. Nr 89, poz. 555 z późn. zm.)
k.p.w.	– ustawa z dnia 24 sierpnia 2001 r. – Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia (tekst jedn.: Dz. U. z 2008 r. Nr 133, poz. 848 z późn. zm.)
k.r.o.	– ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (tekst jedn.: Dz. U. z 2012 r. poz. 788)
k.w.	– ustawa z dnia 20 maja 1971 r. – Kodeks wykroczeń (tekst jedn.: Dz. U. z 2010 r. Nr 46, poz. 275 z późn. zm.)
nowela grudniowa z 1994 r.	– ustawa z dnia 2 grudnia 1994 r. o zmianie ustawy – Kodeks wykroczeń (Dz. U. z 1995 r. Nr 6, poz. 29)

nowela listopadowa z 2009 r.	– ustawa z dnia 5 listopada 2009 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Kodeks karny wykonawczy, ustawy – Kodeks karny skarbowy oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 206, poz. 1589 z późn. zm.)
nowela sierpniowa z 1998 r.	– ustawa z dnia 28 sierpnia 1998 r. o zmianie ustawy – Kodeks wykroczeń, ustawy – Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia, ustawy o ustroju kolegiów do spraw wykroczeń, ustawy – Kodeks pracy i niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 113, poz. 717 z późn. zm.)
nowela wrześniowa z 2011 r.	– ustawa z dnia 16 września 2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny wykonawczy oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 240, poz. 1431)
p.a.s.c.	– ustawa z dnia 29 września 1986 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego (tekst jedn.: Dz. U. z 2011 r. Nr 212, poz. 1264)
p.d.g.	– ustawa z dnia 19 listopada 1999 r. – Prawo działalności gospodarczej (Dz. U. Nr 101, poz. 1178 z późn. zm.)
p.o.ś.	– ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (tekst jedn.: Dz. U. z 2008 r. Nr 25, poz. 150 z późn. zm.)
p.o.w.	– rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 11 lipca 1932 r. – Prawo o wykroczeniach (Dz. U. Nr 60, poz. 572 z późn. zm.)
pr. bud.	– ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (tekst jedn.: Dz. U. z 2010 r. Nr 243, poz. 1623 z późn. zm.)
pr. łow.	– ustawa z dnia 13 października 1995 r. – Prawo łowieckie (tekst jedn.: Dz. U. z 2005 r. Nr 127, poz. 1066 z późn. zm.)
pr. przew.	– ustawa z dnia 15 listopada 1984 r. – Prawo przewozowe (tekst jedn.: Dz. U. z 2000 r. Nr 50, poz. 601 z późn. zm.)
pr. tel.	– ustawa z dnia 16 lipca 2004 r. – Prawo telekomunikacyjne (Dz. U. Nr 171, poz. 1800 z późn. zm.)
pr. wod.	– ustawa z dnia 18 lipca 2001 r. – Prawo wodne (tekst jedn.: Dz. U. z 2012 r. poz. 145 z późn. zm.)
pr. zgr.	– ustawa z dnia 5 lipca 1990 r. – Prawo o zgromadzeniach (Dz. U. Nr 51, poz. 297 z późn. zm.)
p.r.d.	– ustawa z dnia 20 czerwca 1997 r. – Prawo o ruchu drogowym (tekst jedn.: Dz. U. z 2012 r. poz. 1137 z późn. zm.)
r.o.p.	– rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 7 czerwca 2010 r. w sprawie ochrony przeciwpożarowej budynków, innych obiektów budowlanych i terenów (Dz. U. Nr 109, poz. 719)
r.p.z.w.	– rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 24 lipca 2009 r. w sprawie przeciwpożarowego zaopatrzenia w wodę oraz dróg pożarowych (Dz. U. Nr 124, poz. 1030)
r.w.t.	– rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 12 kwietnia 2002 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie (Dz. U. Nr 75, poz. 690 z późn. zm.)

u.b.a.	– ustawa z dnia 21 maja 1999 r. o broni i amunicji (tekst jedn.: Dz. U. z 2012 r. poz. 576)
u.b.i.m.	– ustawa z dnia 20 marca 2009 r. o bezpieczeństwie imprez masowych (Dz. U. Nr 62, poz. 504 z późn. zm.)
u.b.ż.ż.	– ustawa z dnia 25 sierpnia 2006 r. o bezpieczeństwie żywności i żywienia (tekst jedn.: Dz. U. z 2010 r. Nr 136, poz. 914 z późn. zm.)
u.c.	– ustawa z dnia 5 lipca 2001 r. o cenach (Dz. U. Nr 97, poz. 1050 z późn. zm.)
u.d.l.	– ustawa z dnia 15 kwietnia 2011 r. o działalności leczniczej (Dz. U. Nr 112, poz. 654 z późn. zm.)
u.d.p.	– ustawa z dnia 21 marca 1985 r. o drogach publicznych (tekst jedn.: Dz. U. z 2007 r. Nr 19, poz. 115 z późn. zm.)
u.d.t.	– ustawa z dnia 21 grudnia 2000 r. o dozorze technicznym (Dz. U. Nr 122, poz. 1321 z późn. zm.)
u.g.b.h.	– ustawa z dnia 31 stycznia 1980 r. o godle, barwach i hymnie Rzeczypospolitej Polskiej oraz o pieczęciach państwowych (tekst jedn.: Dz. U. z 2005 r. Nr 235, poz. 2000 z późn. zm.)
u.g.h.	– ustawa z dnia 19 listopada 2009 r. o grach hazardowych (Dz. U. Nr 201, poz. 1540 z późn. zm.)
u.k.k.	– ustawa z dnia 12 maja 2011 r. o kredycie konsumenckim (Dz. U. Nr 126, poz. 715 z późn. zm.)
u.k.p.	– ustawa z dnia 5 stycznia 2011 r. o kierujących pojazdami (Dz. U. Nr 30, poz. 151 z późn. zm.)
u.l.	– ustawa z dnia 28 września 1991 r. o lasach (tekst jedn.: Dz. U. z 2011 r. Nr 12, poz. 59 z późn. zm.)
u.o.h.z.	– ustawa z dnia 29 czerwca 2007 r. o organizacji hodowli i rozrodzie zwierząt gospodarskich (Dz. U. Nr 133, poz. 921 z późn. zm.)
u.o.p.	– ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (tekst jedn.: Dz. U. z 2009 r. Nr 151, poz. 1220 z późn. zm.)
u.o.p.k.	– ustawa z dnia 2 marca 2000 r. o ochronie niektórych praw konsumentów oraz o odpowiedzialności za szkodę wyrządzoną przez produkt niebezpieczny (Dz. U. Nr 22, poz. 271 z późn. zm.)
u.o.z.	– ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o ochronie zwierząt (tekst jedn.: Dz. U. z 2003 r. Nr 106, poz. 1002 z późn. zm.)
u.o.z.o.z.	– ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.)
u.p.n.	– ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (tekst jedn.: Dz. U. z 2010 r. Nr 33, poz. 178 z późn. zm.)
u.p.o.l.	– ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych (tekst jedn.: Dz. U. z 2010 r. Nr 95, poz. 613 z późn. zm.)
u.p.z.	– ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (tekst jedn.: Dz. U. z 2008 r. Nr 69, poz. 415 z późn. zm.)

u.r.ś.	– ustawa z dnia 18 kwietnia 1985 r. o rybactwie śródlądowym (tekst jedn.: Dz. U. z 2009 r. Nr 189, poz. 1471 z późn. zm.)
u.s.d.g.	– ustawa z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej (tekst jedn.: Dz. U. z 2010 r. Nr 220, poz. 1447 z późn. zm.)
u.s.g.	– ustawa z dnia 8 marca 1900 r. o samorządzie gminnym (tekst jedn.: Dz. U. z 2001 r. Nr 142, poz. 1591 z późn. zm.)
u.t.	– ustawa z dnia 16 września 2011 r. o timeshare (Dz. U. Nr 230, poz. 1370)
u.t.d.	– ustawa z dnia 6 września 2001 r. o transporcie drogowym (tekst jedn.: Dz. U. z 2012 r. poz. 1265 z późn. zm.)
u.t.p.	– ustawa z dnia 7 maja 2009 r. o towarach paczkowanych (Dz. U. Nr 91, poz. 740 z późn. zm.)
u.u.c.p.g.	– ustawa z dnia 13 września 1996 r. o utrzymaniu czystości i porządku w gminach (tekst jedn.: Dz. U. z 2012 r. poz. 391 z późn. zm.)
u.u.t.	– ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o usługach turystycznych (tekst jedn.: Dz. U. z 2004 r. Nr 223, poz. 2268 z późn. zm.)
u.w.t.p.a.	– ustawa z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (tekst jedn.: Dz. U. z 2007 r. Nr 70, poz. 473 z późn. zm.)
u.z.l.z.	– ustawa z dnia 18 grudnia 2003 r. o zakładach leczniczych dla zwierząt (Dz. U. z 2004 r. Nr 11, poz. 95 z późn. zm.)
u.z.z.c.l.	– ustawa z dnia 5 grudnia 2008 r. o zapobieganiu oraz zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi (Dz. U. Nr 234, poz. 1570 z późn. zm.)
u.z.z.w.	– ustawa z dnia 7 czerwca 2001 r. o zbiorowym zaopatrzeniu w wodę i zbiorowym odprowadzaniu ścieków (tekst jedn.: Dz. U. z 2006 r. Nr 123, poz. 858 z późn. zm.)

Czasopisma i oficjalne publikatory

Apel.-Lub.	– Apelacja. Orzecznictwo Sądu Apelacyjnego w Lublinie
Biul. PK	– Biuletyn Prawa Karnego
CzPKiNP	– Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych
Dz. U.	– Dziennik Ustaw
Dz. Urz. KGP	– Dziennik Urzędowy Komendy Głównej Policji
GP	– Gazeta Prawna
GSP	– Gdańskie Studia Prawnicze
GSP-Prz. Orz.	– Gdańskie Studia Prawnicze – Przegląd Orzecznictwa
KZS	– Krakowskie Zeszyty Sądowe
NP	– Nowe Prawo
ONSA	– Orzecznictwo Naczelnego Sądu Administracyjnego
OSA	– Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych
OSAW	– Orzecznictwo Sądów Apelacji Wrocławskiej

OSN(K)	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego (Izba Karna)
OSNKW	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Karna i Wojskowa
OSNPG	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego, wydawnictwo Prokuratury Generalnej
OSNwSK	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego w Sprawach Karnych
OSP	– Orzecznictwo Sądów Polskich
OSPika	– Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych
OTK	– Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego
OTK-A	– Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego; zbiór urzędowy, Seria A
PiP	– Państwo i Prawo
PiŻ	– Prawo i Życie
PnD	– Paragraf na Drodze
PP	– Problemy Praworządności
PPK	– Problemy Prawa Karnego
Pr. Bank.	– Prawo Bankowe
Prok. i Pr.	– Prokuratura i Prawo
Prok. i Pr.-wkł.	– Prokuratura i Prawo – wkładka
PS	– Przegląd Sądowy
RPEiS	– Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny
Sam. Teryt.	– Samorząd Terytorialny
SMO	– Służba Milicji Obywatelskiej
St. Praw.	– Studia Prawnicze
WPP	– Wojskowy Przegląd Prawniczy
ZKA	– Zagadnienia Karno-Administracyjne
ZN UMK	– Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu
ZW	– Zagadnienia Wykroczeń

Inne

NSA	– Naczelny Sąd Administracyjny
SA	– sąd apelacyjny
SN	– Sąd Najwyższy
TK	– Trybunał Konstytucyjny

USTAWA

z dnia 20 maja 1971 r.

Kodeks wykroczeń

(tekst jedn.: Dz. U. z 2010 r. Nr 46, poz. 275; zm.: Dz. U. z 2010 r. Nr 106, poz. 672, Nr 152, poz. 1017 i 1018, Nr 217, poz. 1427, Nr 225, poz. 1466; z 2011 r. Nr 126, poz. 715, Nr 217, poz. 1280, Nr 224, poz. 1340, Nr 230, poz. 1370, Nr 240, poz. 1431)

CZĘŚĆ OGÓLNA

Rozdział I Zasady odpowiedzialności

Wybrana literatura: J. Bafia, D. Egierska, I. Śmietanka, *Kodeks wykroczeń. Komentarz*, Warszawa 1980; A. Błachnio-Parzych, *Pozorny zbieg znamion przestępstwa i wykroczenia a zasada ne bis in idem w orzecznictwie Sądu Najwyższego*, Palestra 2008, nr 9–10; M. Bojarski, *W sprawie społecznego niebezpieczeństwa wykroczeń*, ZW 1986, nr 3; M. Bojarski, *Problemy pogranicza prawa wykroczeń i prawa karnego* (w:) *Problemy współczesnego prawa wykroczeń. Międzynarodowa konferencja, 16–18. X. 1989 r. Przelazy*, red. M. Bojarski, Wrocław 1989; M. Bojarski, *Zasady odpowiedzialności za wykroczenia* (w:) *Wybrane zagadnienia materialnego i procesowego prawa wykroczeń*, ZW 1986, nr 4–5 (wkładka); M. Bojarski, W. Radecki, *Oceny prawne obszarów styecznych wykroczeń i przestępstw*, Wrocław 1989; M. Bojarski, W. Radecki, *Kodeks wykroczeń. Komentarz*, Warszawa 2008; M. Bojarski, W. Radecki, *Kodeks wykroczeń. Komentarz*, Warszawa 2011; M. Bojarski, W. Radecki, *Kodeks wykroczeń z komentarzem*, Warszawa 1992; M. Bojarski, Z. Świda, *Podstawy materialnego i procesowego prawa o wykroczeniach*, Wrocław 2002; T. Bojarski, *Ewolucja polskiego systemu prawa wykroczeń* (w:) *Rozwój polskiego prawa wykroczeń*, red. T. Bojarski, M. Mozgawa, J. Szumski, Lublin 1996; T. Bojarski, *Polskie prawo wykroczeń. Zarys wykładu*, Warszawa 2003; T. Bojarski, J. Michalska-Warius, J. Piórkowska-Flieger, M. Szwarczyk, *Kodeks wykroczeń. Komentarz*, Warszawa 2007; Z. Gostyński, *Prawo wykroczeń w zarysie*, Katowice 1987; T. Grzegorzczak, *Nowela do prawa wykroczeń. Komentarz*, Kraków 1999; T. Grzegorzczak, *Podstawowe założenia materialnego i procesowego prawa wykroczeń* (w:) *Kodeks wykroczeń. Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia. Przepisy wprowadzające*, red. T. Grzegorzczak, Warszawa 2012; T. Grzegorzczak, A. Gubiński, *Prawo wykroczeń*, Warszawa 1996; T. Grze-

gorczyk, M. Olszewski, *Prawo o wykroczeniach. Zarys*, Łódź 1987; A. Gubiński, *Formy i postacie winy w kodeksie wykroczeń*, ZW 1977, nr 3; A. Gubiński, *Odpowiedzialność za usiłowanie dokonania wykroczenia*, ZW 1976, nr 3; A. Gubiński, *Okoliczności wyłączające winę*, ZW 1976, nr 6, ZW 1977, nr 1; A. Gubiński, *Podmiotowa strona wykroczenia*, ZW 1977, nr 4–5; A. Gubiński, *Przedmiotowe znamiona wykroczenia*, ZW 1977, nr 6, ZW 1977, nr 1; A. Gubiński, *Stany konieczności*, ZW 1976, nr 4–5; A. Gubiński, *Wielość czynów a jedność wykroczenia*, ZW 1977, nr 2; A. Gubiński, *W kwestii ustawy względniejszej dla sprawcy*, ZW 1973, nr 2; A. Gubiński, *Wykroczenia ciągle i trwale*, ZKA 1962, nr 5; A. Gubiński, *Wyłączenie bezprawności czynu. O okolicznościach uchylających społeczną szkodliwość czynu*, Warszawa 1961; A. Gubiński, *Zasady odpowiedzialności w prawie wykroczeń*, ZW 1980, nr 5; A. Gubiński, *Zasady odpowiedzialności za wykroczenie (postacie popełnienia wykroczenia)*, ZW 1976, nr 2; A. Gubiński, *Zjawiskowe postacie wykroczenia*, ZW 1972, nr 4–5; A. Gubiński, *Prawo wykroczeń*, Warszawa 1985; T. Kaczmarek, *O elementach wyznaczających treść społecznej szkodliwości czynu zabronionego i jej stopień (ekspozycja problemów spornych)* (w:) A. Michalska-Warias, I. Nowikowski, J. Piórkowska-Flieger, *Teoretyczne i praktyczne problemy współczesnego prawa karnego. Księga jubileuszowa dedykowana profesorowi Tadeuszowi Bojarskiemu*, Warszawa 2011; W. Kotowski, *Kodeks wykroczeń. Komentarz*, Kraków 2004; W. Kotowski, B. Kurzępa, *Wykroczenia pozakodeksowe. Komentarz*, Warszawa 2008; E. Kunze, *Przygotowanie a usiłowanie*, WPP 1900, nr 3; B. Kurzępa, *Kodeks wykroczeń. Komentarz*, Warszawa 2008; W. Łuniewski, *Stan wyższej konieczności a zasada proporcjonalności dóbr*, Palestra 2002, nr 3–4; W. Marcinkowski, *Materialnoprawna i procesowa problematyka idealnego zbiegu przestępstwa i wykroczenia*, WPP 2003, nr 3; W. Marcinkowski, *Zbieg przestępstw i wykroczeń drogowych*, WPP 2004, nr 1; A. Marek, *Materialna definicja wykroczenia*, ZN UMK, Prawo X, Toruń 1973; A. Marek, *Niedokończona reforma prawa wykroczeń* (w:) *Teoretyczne i praktyczne problemy współczesnego prawa karnego. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Bojarskiemu*, red. A. Michalska-Warias, I. Nowikowski, J. Piórkowska-Flieger, Lublin 2011; A. Marek, *Prawo wykroczeń (materialne i procesowe)*, Warszawa 2008; A. Marek, *Regulacje prawne dotyczące drobnych czynów karalnych (wykroczeń) w państwach Europy Zachodniej i Stanach Zjednoczonych Ameryki*, ZW 1988, nr 5; A. Marek, *Zbieg przestępstw i wykroczeń*, NP 1970, nr 9; A. Marek, J. Satko, *Okoliczności wyłączające bezprawność czynu. Przegląd problematyki, orzecznictwo (SN 1918–99), piśmiennictwo*, Kraków 2000; I. Nowicka, *Wykroczenia będące czynami przepełnionymi w ujęciu prawnym i kryminologicznym*, Szczytno 2010; M. Olszewski, *Jednoczynowy zbieg przestępstwa i wykroczenia*, NP 1972, nr 4; M. Olszewski, *Wykroczenia trwale*, ZW 1989, nr 3; W. Radecki, *Normatywne ujęcie wykroczenia*, Prok. i Pr. 2003, nr 2; W. Radecki, *Zbieg przestępstwa i wykroczenia*, ZW 1977, nr 2; W. Radecki, *Zbieg wykroczeń i zbieg przepisów*, ZW 1977, nr 1; J. Raglewski, *Konstrukcja tzw. przepełnionych czynów zabronionych* (w:) A. Michalska-

-Warias, I. Nowikowski, J. Piórkowska-Flieger, *Teoretyczne i praktyczne problemy współczesnego prawa karnego. Księga jubileuszowa dedykowana profesorowi Tadeuszowi Bojarskiemu*, Warszawa 2011; J. Skupiński, *Model polskiego prawa o wykroczeniach*, Ossolineum 1974; K. Szmidt, *Zbieg przestępstwa prowadzenia pojazdu w stanie nietrzeźwości z niektórymi typami wykroczeń*, Prok. i Pr. 2001, nr 11; D. Szumiło-Kulczycka, *Prawo administracyjno-karne*, Kraków 2004; S. Waltoś, *Konsekwencje prawne zbiegu znamion przestępstwa i wykroczenia w czynie społecznie niebezpiecznym*, PiP 1970, z. 11; Z. Wiernikowski, *Działanie w granicach uprawnień lub obowiązku prawnego, jako okoliczność wyłączająca bezprawność czynu*, PiP 1987, z. 3; J. Wojciechowski, *Kodeks wykroczeń. Komentarz. Orzecznictwo*, Warszawa 2005.

Art. 1. [Warunki odpowiedzialności za wykroczenie]

§ 1. Odpowiedzialności za wykroczenie podlega ten tylko, kto popełnia czyn społecznie szkodliwy, zabroniony przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia pod groźbą kary aresztu, ograniczenia wolności, grzywny do 5000 złotych lub nagany.

§ 2. Nie popełnia wykroczenia sprawca czynu zabronionego, jeżeli nie można mu przypisać winy w czasie czynu.

1. Wykroczenia to, najogólniej ujmując, drobne naruszenia prawa. Mogą to być naruszenia nakazów lub zakazów administracyjnoprawnych, ale wykroczenia mogą mieć także charakter deliktów kryminalnych. W niektórych systemach prawnych nie są one w ogóle wyodrębniane jako kategoria odrębnych czynów zabronionych i w zakresie deliktów kryminalnych oznaczają wówczas najdrobniejszą postać określonego występku (tak np. w systemie anglo-amerykańskim), w innych stanowią, obok zbrodni i występków, trzecią kategorię przestępstw (tak np. w systemie francuskim; zob. też np. J. Pradel, *Wykroczenia w prawie francuskim* (w:) *Rozwój polskiego prawa wykroczeń*, red. T. Bojarski, M. Mozgawa, J. Szumski, Lublin 1996, s. 184–190) lub uznawane są jedynie za naruszenia administracyjne (porządkowe) i ścigane w systemie karnoadministracyjnym (np. w Austrii, a obecnie także w Niemczech, gdzie po 1968 r. ograniczono je do tzw. przekroczeń porządkowych, zwanych *Ordnungswidrichkeiten*, czy w Portugalii, w której reformy w tym kierunku dokonano w latach 1979–2006; zob. też A.R. Światłowski, *Jedna czy wiele procedur karnych. Z zagadnień wewnętrznego zróżnicowania form postępowania karnego rozpoznawczego*, Sopot 2008, s. 148–150).

W Polsce po 1918 r. przyjęto model karno-administracyjny (orzekanie przez organy administracji „w zastępstwie sądów”, czyli z możliwością żądania przez ukaranego skierowania sprawy do sądu; zob. rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928 r. o postępowaniu karno-administracyjnym, Dz. U. Nr 38, poz. 365 z późn. zm.), a wśród wykroczeń – normowało je następnie rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 11 lipca 1932 r.

– Prawo o wykroczeniach (Dz. U. Nr 60, poz. 572 z późn. zm.) – dominowały wówczas naruszenia administracyjne (zob. T. Bojarski, *Ewolucja...*, s. 14–15; tegoż, *Polskie prawo...*, s. 22–24; T. Grzegorzczak, A. Gubiński, *Prawo wykroczeń...*, s. 15–19).

Po **II wojnie światowej** w 1951 r. do orzekania w tym zakresie powołano kolegia karno-administracyjne, jako organy społeczne usytuowane przy organach ówczesnej władzy terenowej, a stan ten zaakceptowała także ustawa z dnia 20 maja 1971 r. – Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia (Dz. U. Nr 12, poz. 116 z późn. zm.). Dopiero po 1990 r. kolegia te, jako tzw. kolegia ds. wykroczeń, usytuowano przy sądach rejonowych (zob. T. Grzegorzczak, *Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia. Komentarz*, Warszawa 1995, s. 48), co potwierdzono jeszcze w ustawie z dnia 28 sierpnia 1998 r. o zmianie ustawy – Kodeks wykroczeń, ustawy – Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia, ustawy o ustroju kolegiów do spraw wykroczeń, ustawy – Kodeks pracy i niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 113, poz. 717 z późn. zm.), dostosowującej kodeksy wykroczeniowe do nowych kodyfikacji karnych z 1997 r. (zob. art. 2 pkt 1 tej noweli i np. T. Grzegorzczak, *Nowela...*, s. 53–54), zaś nowa ustawa z dnia 24 sierpnia 2001 r. – **Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia** (tekst jedn.: Dz. U. z 2008 r. Nr 133, poz. 848 z późn. zm.) zniósła je i **przekazała orzecznictwo w sprawach o wykroczenia sądom** (zob. T. Grzegorzczak, *Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia. Komentarz*, Warszawa 2012; J. Lewiński, *Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia. Komentarz*, Warszawa 2011), doprowadzając do usądowienia tej sfery prawa. Dostrzegalna jest jednak od pewnego czasu tendencja przekazywania niektórych wykroczeń do sfery karno-administracyjnej, a więc wyjmowania ich spod orzecznictwa sądów powszechnych (zob. szerzej D. Szumiło-Kulczycka, *Prawo...*, s. 110 i n.; M. Bojarski, W. Radecki, *Kodeks wykroczeń. Komentarz...*, 2011, s. 17–28), których procedura zapewnia większe gwarancje procesowe.

W okresie powojennym wprowadzono jednak do prawa wykroczeń wiele czynów o charakterze naruszeń kryminalnych, co następowało na drodze rozwarstwiania dotychczasowych przestępstw, czyli depenalizacji niektórych zachowań przez ich kontrawencjonalizację, tzn. przesuwanie ich do sfery prawa wykroczeń (zob. M. Bojarski, W. Radecki, *Kodeks wykroczeń. Komentarz...*, 2011, s. 14–17; I. Nowicka, *Wykroczenia...*, s. 41–87, J. Raglewski, *Konstrukcja tzw. przepołowionych czynów zabronionych* (w:) A. Michalska-Warias, I. Nowikowski, J. Piórkowska-Flieger, *Teoretyczne i praktyczne problemy współczesnego prawa karnego. Księga jubileuszowa dedykowana profesorowi Tadeuszowi Bojarskiemu*, Warszawa 2011, s. 288 i n.). Doszło w ten sposób do tzw. przepołowienia czynów karalnych, w efekcie czego formalnie spadała wówczas liczba popełnianych przestępstw. Zostało to dokonane zwłaszcza ustawą z dnia 17 czerwca 1966 r. o przekazaniu niektórych drobnych przestępstw jako wykroczeń do orzecznictwa karno-administracyjnego (Dz. U. Nr 23, poz. 149), przesuującą do tej sfery m.in.

drobne czyny przeciwko mieniu czy drobne oszustwa w handlu, ale stan ten przejęła także, utrzymała i utrwaliła ustawa z dnia 20 maja 1971 r. – Kodeks wykroczeń (tekst jedn.: Dz. U. z 2010 r. Nr 46, poz. 275 z późn. zm.).

Zmian tego typu dokonywano też później, w tym i po 1990 r. Przepołowienie następowało tu bądź przez wprowadzanie znamion ocennych, wyodrębniających w ten sposób określone zachowania ze sfery prawa karnego (np. „znieważanie” narodu lub Rzeczypospolitej Polskiej jest przestępstwem z art. 133 k.k., ale „okazywanie lekceważenia” narodowi lub Rzeczypospolitej Polskiej – tylko wykroczeniem z art. 49 § 1 k.w., zaś publiczne nawoływanie do popełnienia przestępstwa lub pochwalanie go przestaje być przestępstwem z art. 255 k.k. i staje się wykroczeniem z art. 52a k.w., gdy „zasięg czynu lub jego skutki nie były znaczne”), bądź przez uwzględnianie zróżnicowanych pojęć prawnych (np. prowadzenie pojazdu mechanicznego „w stanie po użyciu alkoholu” jest wykroczeniem z art. 87 k.w., ale już w „stanie nietrzeźwości” – przestępstwem z art. 178a k.k.), bądź też przez – co budzi większe kontrowersje – wyrażoną w kwocie pieniężnej wartość przedmiotu czynu lub wysokość wyrządzonej szkody (w ten sposób wyodrębniono już w 1966 r. z grona przestępstw m.in. wykroczenia kradzieży, kradzieży drzewa z lasu, paserstwa, uszkodzenia cudzego mienia czy oszustwa w handlu – zob. art. 119, 120, 122, 124 i 134).

Zabiegi takie są zresztą nadal aktualne. Ich przykładem może być uzupełnienie przez Ministra Sprawiedliwości – przekazanego mu wiosną 2012 r., opracowanego przez Komisję Kodyfikacyjną Prawa Karnego – projektu zmian kodeksu postępowania karnego, obejmującego też m.in. kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia, a także kodeks karny i kodeks wykroczeń, obecnie już w Sejmie (druk sejmowy nr 870). Proponowane zmiany w prawie karnym *sensu largo* polegają na dodaniu:

- 1) przepisu skreślającego w kodeksie karnym w art. 178a jego § 2 (przestępstwo prowadzenia w stanie nietrzeźwości pojazdu innego niż mechaniczny) i uzupełnienie zmian w kodeksie wykroczeń przez dodanie do art. 87 nowego § 1a, przyjmującego, iż powyższe zachowanie będzie wykroczeniem z zagrożeniem jak w art. 87 § 1 k.w., a ponadto
- 2) przepisów zwiększających, we wskazanych wyżej art. 119, 120, 122 i 124 k.w., wysokości kwot rozgraniczających przestępstwo od wykroczenia, z sugestią, by na gruncie kradzieży (art. 119) i uszkodzenia mienia (art. 124) było to już nie 250 zł, lecz 1000 zł, przy kradzieży drzewa z lasu (art. 120) nie 75 zł, ale 300 zł, przy paserstwie (art. 122), w zależności od czynu, z jakiego pochodzi jego przedmiot, odpowiednio 1000 i 300 zł (zob. T. Grzegorzczuk, *Podstawowe kierunki projektowanych zmian procedury karnej*, PiP 2012, nr 11, s. 14–15).

2. W konsekwencji wykroczenia w Polsce w obecnym stanie prawnym obejmują zarówno naruszenia o charakterze administracyjnym, jak i w szerszym niż ongiś zakresie naruszenia o charakterze kryminalnym. **Wykroczenia pozostają jednak nadal odrębną od przestępstw kategorią czynów zabronionych. Są**

to czyny zabronione przez ustawę, cechujące się jednak **generalnie mniejszą szkodliwością społeczną niż przestępstwa**, co nie oznacza, że niektórych z nich nie może cechować szkodliwość wyższa niż szkodliwość niektórych przestępstw. Jednakże, jeśli uwzględnimy, że w obu tych sferach prawa, czyli karnym i wykroczeń, penalizuje się zarówno naruszenia administracyjnoprawne (przeważające jednak w prawie wykroczeń), jak i kryminalne (przeważające, co naturalne, w prawie karnym), to nie powinno budzić wątpliwości, że w każdej z tych grup naruszenia ujęte jako przestępstwa są czynami o wyższym stopniu szkodliwości społecznej niż naruszenia z tejże grupy będące wykroczeniami (por. np. spowodowanie niebezpieczeństwa pożaru – art. 164 § 1 w zw. z art. 163 § 1 pkt 1 k.k., a nieostrożne obchodzenie się z ogniem lub naruszanie przepisów przeciwpożarowych – art. 82 k.w., czy spowodowanie wypadku drogowego w wyniku naruszenia zasad bezpieczeństwa w ruchu – art. 177 k.k., a spowodowanie jedynie zagrożenia w ruchu, w tym kolizji niebędącej wypadkiem, przez naruszenie zasad ostrożności – art. 86 § 1 k.w., albo kradzież lub przywłaszczenie – art. 278 § 1 i art. 284 § 1 k.k., a kradzież bądź przywłaszczenie rzeczy o wartości jedynie niemajątkowej – art. 126 k.w., itd.). **Odpowiedzialność za wykroczenia**, normowana w kodeksie wykroczeń, opiera się przy tym na podobnych, ale nie na tych samych zasadach, jakie rządzą odpowiedzialnością karną za przestępstwa. Nie jest to zatem odpowiedzialność karna *sensu stricto*, lecz odpowiedzialność za wykroczenia, którą można uznać ewentualnie za odpowiedzialność karną *sensu largo*. W ciągu kilkudziesięciu lat funkcjonowania w Polsce wykroczeń doszło przy tym z pewnością do zbliżenia zasad tej odpowiedzialności do reguł odpowiedzialności za przestępstwa.

Wykroczenia, jakich dotyczy prawo wykroczeń, a więc powszechne (pospolite), **nie obejmują wykroczeń skarbowych**, podobnie zresztą jak przestępstwa skarbowe są na gruncie prawa karnego *sensu largo* odrębną od przestępstw powszechnych kategorią czynów zabronionych. Przestępstwa i wykroczenia skarbowe uregulowane są w ustawie z dnia 10 września 1999 r. – Kodeks karny skarbowy (tekst jedn.: Dz. U. z 2007 r. Nr 111, poz. 765 z późn. zm.). Do odpowiedzialności za wykroczenia skarbowe nie stosuje się przy tym kodeksu wykroczeń (art. 46 k.k.s.), lecz odrębną regulację zawartą w kodeksie karnym skarbowym, a także w recypowanych przez ten kodeks niektórych przepisach kodeksu karnego, przez co jest ona bardziej zbliżona do odpowiedzialności za przestępstwa niż do odpowiedzialności za wykroczenia powszechne; do postępowania w sprawach o wykroczenia skarbowe stosuje się zresztą odpowiednio przepisy ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. Nr 89, poz. 555 z późn. zm.) (art. 113 § 1 k.k.s.), a nie przepisy kodeksu postępowania w sprawach o wykroczenia z 2001 r. Szerzej zob. np. T. Grzegorzczuk, *Kodeks karny skarbowy. Komentarz*, Warszawa 2009.

3. Kodeks wykroczeń nie definiuje wykroczenia, jednak w art. 1 określa, kiedy ponosi się odpowiedzialność za taki czyn, wskazując na wszystkie elementy struk-

tury samego wykroczenia. Uczyniono to w sposób zbliżony (choć nie taki sam) do rozwiązania przyjętego w art. 1 k.k. w odniesieniu do przestępstw. Odmienne podejście funkcjonuje natomiast na gruncie czynów skarbowych, gdzie, poza podobną normą określającą warunki odpowiedzialności za te czyny (art. 1 k.k.s.), znajdujemy wyraźne definicje przestępstwa skarbowego (art. 53 § 2 k.k.s.) i wykroczenia skarbowego (art. 53 § 3 k.k.s.).

Z art. 1 k.w. wynika, że **odpowiedzialność za wykroczenie dotyczy popełnienia czynu**:

- 1) bezprawnego, czyli zabronionego przez ustawę w czasie jego popełnienia pod groźbą kary aresztu, ograniczenia wolności, grzywny do 5000 zł lub nagany, a przy tym
- 2) społecznie szkodliwego (§ 1) oraz
- 3) zawinionego (§ 2).

4. Pierwszym wymogiem jest tu popełnienie „czynu”, zatem karalność przewidziana w prawie wykroczeń odnosi się jedynie do zachowania się człowieka (osoby fizycznej). Tym samym jeżeli określony skutek przewidziany w przepisach prawa wykroczeń, np. uszkodzenie lub zniszczenie cudzego mienia do określonej wartości (art. 124 k.w.), choćby pojazdu, jest efektem np. upadku nań łamiącej się samoistnie gałęzi drzewa przynależnego do jakiejś osoby lub podrapania go przez jej zwierzę, to w grę wchodzić może jedynie odpowiedzialność cywilna za zaistniałą szkodę, ale nie odpowiedzialność za wykroczenie, gdyż takowe nie miało miejsca, a szkoda nie była następstwem czynu, czyli zachowania się człowieka. Prawo wykroczeń nie dotyczy zatem także naruszeń prawa dokonanych przez osoby prawne; jeżeli zatem wykroczenia dopuszczono się w ramach działania osoby prawnej, np. spółdzielni będącej właścicielem budynku, która nie dopełniła obowiązku umieszczenia i utrzymania w należytym stanie tabliczki z numerem porządkowym nieruchomości (art. 64 § 1 k.w.), to odpowiadać za nie może osoba fizyczna, która *in concreto* miała obowiązek dopełnienia tych wymogów, gdyż ich niedopełnienie jest jej czynem.

Czynem na gruncie prawa wykroczeń, tak jak i w prawie karnym, jest uzewewnętrznione zachowanie się człowieka (działanie lub zaniechanie), **będące przejawem jego woli**. Nie jest tym samym czynem zachowanie odruchowe ani działanie pod wpływem przymusu fizycznego oddziałującego na mięśnie danej osoby (*vis absoluta*); zob. np. A. Zoll (w:) *Kodeks karny. Część ogólna*, t. 1, *Komentarz do art. 1–116 k.k.*, red. A. Zoll, Kraków 2004, s. 31. Nie jest więc w ogóle czynem np. uszkodzenie cudzego mienia (art. 124 k.w.) w postaci płotu w wyniku oparcia się na nim dla ochrony przed upadkiem w związku z poślizgnięciem się na oblodzonym chodniku ani oderwanie rękawa marynarki innej osoby na skutek złapania jej za rękę dla ochrony przed upadkiem na takim chodniku, są to bowiem działania odruchowe; nie można też mówić o czynie, jeżeli na płocie umieszczono nieprzyzwoity napis (art. 124 i 141 k.w.), ale w wyniku zmuszenia fizycznego do tego określonej osoby przez inną osobę, która wymusza na niej wzięcie np. farby

w sprayu i trzymając ją za rękę, zmusza do umieszczenia tam owego napisu. Nie znosi natomiast bytu czynu przymus psychiczny (*vis compulsiva*), a więc działanie pod wpływem przemocy lub groźby jej użycia ze strony innej osoby, gdyż wola wymuszona pozostaje także wolą (zob. np. T. Bojarski, *Polskie prawo...*, s. 68–69); może tu jednak być zniesiona bezprawność takiego zachowania z racji działania w stanie wyższej konieczności.

5. Jeżeli zachowanie jest czynem, to warunkiem odpowiedzialności zań jako za wykroczenie **jest, aby był to czyn bezprawny**, czyli zabroniony przez ustawę (zasada *nullum crimen sine lege*) obowiązującą w czasie jego popełnienia (zasada *lex retro non agit*). Ma on oczywiście być zabroniony jako wykroczenie, a nie jako inny czyn karalny. Chodzi zatem o takie zachowanie, które jest zabronione przez prawo wykroczeń, a więc wypełnia znamiona zachowania zabronionego, określonego w tej dziedzinie prawa, czyli w kodeksie wykroczeń lub w innej szczególnej ustawie statuującej wykroczenia powszechne. Jeżeli brak jest takiego przepisu, czyn – choćby był naganny – nie jest czynem bezprawnym w rozumieniu prawa wykroczeń. **Wymóg bezprawności oznacza** przy tym, że dane zachowanie musi wypełniać wszystkie znamiona ujęte w danym przepisie prawa wykroczeń. Jeżeli tego nie czyni, czyn nie jest bezprawny, przykładowo skoro zabronione jest umieszczanie nieprzyzwoitych napisów lub rysunków w miejscu publicznym (art. 141 k.w.), a więc dostępnym dla nieokreślonej liczby osób, to umieszczanie takiego napisu bądź rysunku w miejscu niebędącym publicznym (np. na terenie własnej, odgradzonej od innych w sposób uniemożliwiający wgląd w nią z zewnątrz, posesji czy w swoim mieszkaniu) nie jest zabronione, podobnie jak skłanianie do żebractwa osoby, która nie jest ani małoletnia, ani bezradna, ani pozostająca ze skłaniającym w stosunku zależności lub pod jego opieką (zob. art. 104).

Wymóg, aby czyn był zabroniony „przez ustawę”, oznacza, że **znamiona tego czynu powinny wynikać z ustawy** (tzw. ustawowa określoność znamion czynu zabronionego), a w sytuacji gdy przepis karny jest reakcją na naruszenia obowiązków określonych poza ustawą, w której jest on umieszczony, również owe nakazy lub zakazy, których naruszenia on dotyczy, powinny wynikać z ustawy. Problem ten jest akcentowany w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego, który już w orzeczeniu z dnia 26 kwietnia 1995 r., K 11/94, OTK 1995, nr 1, poz. 12, podkreślił, że: „Ustawowe sformułowania przepisów karnych (represyjnych) musi w sposób zupełny odpowiadać zasadzie określoności. Oznacza to, że sama ustawa musi w sposób kompletny, precyzyjny i jednoznaczny definiować wszystkie znamiona czynów zagrożonych karą. Obejmuje to oczywiście i element podmiotowy, to znaczy określenie zakresu osób, które są adresatami przepisu karnego”. **Nie oznacza to jednak, by nie można było dookreślić ustawowo danego obowiązku**, którego naruszenie jest uznawane za czyn zabroniony, a szczegółowe jego doprecyzowanie i wskazanie, że jest on wykroczeniem, następuje **w akcie wykonawczym**. W orzecznictwie Sądu Najwyższego na gruncie prawa karnego

wskazuje się więc zasadnie, że jest dopuszczalne, a niekiedy wręcz konieczne, doprecyzowanie znamion ustawowych niektórych czynów zabronionych w aktach rangi podstawowej, czyli w rozporządzeniach, i nie narusza to zasady *nullum crimen sine lege* (zob. postanowienie SN z dnia 29 stycznia 2009 r., I KZP 29/08, OSNKW 2009, nr 2, poz. 15), co zachowuje aktualność także na gruncie prawa wykroczeń. Rzecz bowiem w tym, że w ustawach szczególnych czyn zabroniony może niekiedy wiązać się z naruszeniem określonych norm, np. technicznych, a te na podstawie delegacji ustawowej doprecyzowywane są w aktach wykonawczych; istotne jest wówczas, aby obowiązek zachowania norm określonego typu wynikał z ustawy, a akt wykonawczy ustalał jedynie wielkości owych norm czy inne wymogi natury technicznej. Zresztą i na gruncie prawa wykroczeń Trybunał Konstytucyjny uznał np., że art. 54 k.w., przewidujący karalność wykroczenia przeciwko wydanym z upoważnienia ustawy przepisom porządkowym o zachowaniu się w miejscach publicznych, a więc przeciwko przepisom aktów normatywnych samorządu terytorialnego (uchwały rady gminy, powiatu), wydawanych z upoważnienia ustaw, które to akty statuują dopiero szczegółowo znamiona owego wykroczenia, nie jest sprzeczny z art. 42 Konstytucji RP (zasada *nullum crimen sine lege poenali*), z tym że Trybunał Konstytucyjny przyjął słusznie, iż wymierzenie kary na podstawie art. 54 k.w. jest możliwe tylko wtedy, gdy naruszone przepisy porządkowe nie wykraczają poza granice upoważnienia ustawowego do ich wydania i wyraźnie zastrzeżono w nich odpowiedzialność z kodeksu wykroczeń za naruszenie zakazów i nakazów z nich wynikających (zob. wyrok TK z dnia 8 lipca 2003 r., P 10/02, OTK-A 2003, nr 6, poz. 62). Zasadnie zatem wskazuje się, że nie jest możliwe karanie osoby naruszającej takie zakazy czy nakazy na podstawie przepisów samej uchwały organu samorządu terytorialnego ani gdy w uchwale tej brak jest zastrzeżenia o odpowiedzialności z kodeksu wykroczeń za ich naruszenie (zob. wyrok SN z dnia 20 października 2009 r., III KK 249/09, LEX nr 529597).

6. Bezprawność zachowania w świetle samego kodeksu wykroczeń **uchyla** obrona konieczna (art. 15) i stan wyższej konieczności (art. 16); zob. uwagi do tych przepisów. W doktrynie wskazuje się jednak (zob. np. A. Marek, *Prawo wykroczeń...*, s. 49–50; T. Grzegorzczak, A. Gubiński, *Prawo wykroczeń...*, s. 105–106 i 111–113; T. Bojarski, *Polskie prawo...*, s. 92; M. Bojarski, Z. Świda, *Podstawy...*, s. 58–59), że **wyłączają ją także** inne, niewskazane w kodeksie wykroczeń okoliczności, np. dopuszczalna przez prawo cywilne samopomoc (zob. np. art. 432 ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny, Dz. U. Nr 16, poz. 93 z późn. zm., o zajęciu cudzego zwierzęcia, które wyrządza szkodę, czy art. 670 k.c. odnośnie do zajęcia w ramach ustawowego zastawu na rzeczach lokatora zalegającego z czynszem a wykroczenia z art. 119 k.w. czy art. 127), zgoda pokrzywdzonego, uczyniona – co oczywiste – przed danym zachowaniem (np. przed zaborem kwiatów z cudzego ogrodu – art. 123), działanie w granicach dozwolonego ryzyka czy w ramach uprawnień (np. wjazd kierowcy pojazdu uprawnionego w ulicę wyłączono-

na z ruchu dla innych pojazdów czy interwencja Policji w celu przywrócenia spokoju publicznego zakłóconego zbiegowiskiem, w której ramach może dojść np. do uszkodzenia cudzej rzeczy), a także – mający tu większe niż w prawie karnym znaczenie – zwyczaj. To z tego ostatniego powodu nie jest bezprawne np. zakłócanie spoczynku nocnego (art. 51 § 1) powodowane biciem dzwonów kościelnych na pasterkę w noc wigilii Bożego Narodzenia lub na rezurekcję o świcie w Wielkanoc ani strzelanie z ogni sztucznych w noc sylwestrową o północy. Obyczaje mają przy tym tendencję do zmian, powolnego kształtowania się, co wpływa na zmianę rozumienia przepisu, mimo że on sam nie uległ w tym czasie zmianie, ma więc cały czas tę samą treść. Jeszcze więc np. w latach 60. i 70. XX w. karano całujące lub obejmujące się na ulicy pary – za wybryk nieobyczajny (obecnie art. 140), które to zachowania dziś są obyczajowo dopuszczalne, a to samo odnieść należy np. do opalania się pań w stroju topless, oczywiście w miejscu służącym do opalania, a nie np. na centralnym placu miasta.

7. W świetle art. 1 § 1 wykroczeniem jest jedynie taki czyn, który jest zabroniony przez ustawę pod groźbą kary aresztu, ograniczenia wolności, grzywny do 5000 zł lub nagany. Pierwsza z tych kar, czyli kara aresztu, jest charakterystyczna tylko dla prawa wykroczeń (w kodeksie karnym, jego części wojskowej, występuje wprawdzie także areszt, ale z dookreśleniem „wojskowy” – art. 322 k.k. – zatem nie jest to „kara aresztu”, lecz „kara aresztu wojskowego”), a tym samym jeżeli ustawa wymienia w sankcji za dany czyn zabroniony karę aresztu, czyn ten stanowi wykroczenie. To samo odnieść należy do ostatniej z kar, tzn. nagany. I tu wskazanie tej kary w sankcji przepisu karnego wskazuje, że chodzi o czyn będący wykroczeniem. Kara ograniczenia wolności jest już karą, która występuje także w prawie karnym, z tym że w art. 20 k.w. zastrzeżono, iż trwa tu ona miesiąc (w kodeksie karnym – do roku). Zatem zagrożenie czynu tą właśnie karą będzie oznaczało, że czyn jest wykroczeniem, tylko wtedy, gdy wystąpi ona alternatywnie z karą aresztu lub będzie dookreślona jako kara miesiąca albo wystąpi obok kary grzywny w rozmiarze wskazującym, że jest to grzywna za wykroczenie, bądź gdy ustawodawca w inny sposób wskaże, że traktuje dany czyn zabroniony jako wykroczenie.

To samo odnieść należy do grzywny. Wprawdzie w art. 1 § 1 określono ją jako grzywnę „do 5000 złotych”, ale już w art. 24 § 1 wskazano, że wymierza się ją „od 20 do 5000 złotych, chyba że ustawa stanowi inaczej”. Ten ostatni zwrot wskazuje, że nie chodzi tylko o kwestię dolnej, ale i górnej jej granicy, zatem każda z nich może być także wyższa, niż wynika to z tego przepisu kodeksu. W konsekwencji jest możliwe, że ustawa szczególna może za wykroczenie przewidzieć karę wyższą niż 5000 zł, i tak też się dzieje. Przykładem mógł być choćby art. 34 ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o wyrobach budowlanych (Dz. U. Nr 92, poz. 881 z późn. zm.), w którym aż do nowelizacji tej ustawy dokonanej ustawą z dnia 21 maja 2010 r. przewidywano za wskazane tam wykroczenie grzywnę do 100 000 zł (obecnie jest to ogólnie „grzywna”), a pozostaje takim przykładem podobne rozwiązanie

odnośnie do tej kary (czyli do 100 000 zł) w przepisach art. 15–18 ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o wyposażeniu morskim (Dz. U. Nr 93, poz. 899 z późn. zm.), krytycznie o tym zob. np. M. Bojarski, W. Radecki, *Kodeks wykroczeń*, s. 43–47. Przykładem są także art. 281–283 k.p., które – po nowelizacji dokonanej ustawą z dnia 13 kwietnia 2007 r. o Państwowej Inspekcji Pracy (tekst jedn.: Dz. U. z 2012 r. poz. 404 z późn. zm.) – przewidują za wykroczenia przeciwko prawom pracownika grzywnę od 1000 do 30 000 zł. W takich sytuacjach podana w przepisie wysokość grożącej kary grzywny bynajmniej nie wskazuje, że czyn, za który ona grozi, jest wykroczeniem, i ustawodawca musi tu, jeżeli tak właśnie chce to zachowanie potraktować, użyć innej techniki legislacyjnej. **Można zatem wymienić** tę karę jako alternatywną dla kary aresztu jako charakterystycznej tylko dla wykroczeń, można też, jeżeli jest to kara wyłączna, wyraźnie wskazać, że naruszenia dotyczą odpowiedzialności za wykroczenia (tak np. w tytule działu trzynastego kodeksu pracy obejmującego wskazane art. 281–283), czy też – co najczęściej się zdarza – wskazać w odrębnym przepisie danej ustawy, że „orzekanie w sprawach” w niej określonych „następuje na podstawie przepisów Kodeksu postępowania w sprawach o wykroczenia” (tak np. we wspomnianych wyżej ustawach z 2004 r.). W takich sytuacjach, mimo że grożąca grzywna jest wyższa niż wskazane w art. 1 § 1 k.w. 5000 zł, czyn jest wykroczeniem.

Zasadnie więc przyjęto w postanowieniu SN z dnia 24 lutego 2006 r., I KZP 52/05, OSNKW 2006, nr 3, poz. 23, że jeżeli w ustawie wskazano, iż orzekanie co do określonego czynu następuje na podstawie przepisów kodeksu postępowania w sprawach o wykroczenia, to czyn taki zawsze jest wykroczeniem, a więc także wówczas, gdy jest on zagrożony karą grzywny wyższą niż 5000 zł (zob. też T. Grzegorzczak, *Podstawowe założenia materialnego i procesowego prawa wykroczeń (w:) Kodeks wykroczeń. Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia. Przepisy wprowadzające*, red. T. Grzegorzczak, Warszawa 2012, s. XXI–XXII). *De lege ferenda* należy jednak opowiedzieć się za podniesieniem górnej granicy grzywny w prawie wykroczeń (w art. 1 § 1 i art. 24 § 1 k.w.) i zakazem wprowadzania przez ustawy szczególne do tej sfery prawa czynów, które z uwagi na swoją szkodliwość społeczną muszą być zagrożone surowszymi grzywnami. Zasadnie bowiem wskazuje się w doktrynie (zob. M. Bojarski, W. Radecki, *Spory na tle zróżnicowania wykroczeń i przestępstw (w:) Problem spójności prawa karnego z perspektywy jego nowelizacji. Materiały Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr Prawa Karnego, Toruń, 20–22 września 2010 r.*, red. A. Marek i T. Oczkowski, Warszawa 2011; A. Marek, *Niedokończona reforma...*, s. 672), że obecne rozwiązanie ośmiela ustawodawcę do wprowadzania dalszych takich regulacji i włączania do sfery wykroczeń zachowań o poważniejszej szkodliwości społecznej, o której świadczy wysoka finansowa sankcja karna za dane naruszenia.

Trafnie natomiast wskazuje się w orzecznictwie, że jeżeli ustawodawca w przepisie typizującym czyn zabroniony oznaczy sam rodzaj kary bez wskazania górnej jej granicy, to karę tę można orzec do górnej granicy wymiaru danego rodzaju kary

(zob. wyrok SN z dnia 8 lutego 2012 r., V KK 294/11, OSNKW 2012, nr 6, poz. 59), co oznacza, że przy zagrożeniu czynu ogólnie grzywną czy grzywną i ograniczeniem wolności czyn taki musi być uznany za przestępstwo (zob. np. uzasadnienia: wyroku SN z dnia 6 maja 2009 r., III KK 407/08, OSNKW 2009, nr 9, poz. 74, s. 12, postanowienia SN z dnia 22 stycznia 2003 r., I KZP 44/02, OSNKW 2003, nr 1–2, poz. 20, s. 121–122; zob. też T. Grzegorzczuk, *Podstawowe założenia...*, s. XXI–XXII), z możliwością orzeczenia tych kar do górnej granicy wynikającej z przepisów ogólnych kodeksu karnego, chyba że zastosowano jednocześnie któreś z wyżej wskazanych rozwiązań legislacyjnych wyłączających go ze sfery przestępstw, co pozwoli uznać go jednak za wykroczenie.

8. Kolejnym warunkiem odpowiedzialności za wykroczenie (zob. uw. 3) **jest dopuszczenie się takiego czynu, uznawanego za wykroczenie, który jest szkodliwy społecznie.** Aż do wspomnianej już nowelizacji kodeksu wykroczeń dokonanej nowelą sierpniową z 1998 r., która dostosowywała ten kodeks do nowej kodyfikacji karnej, wchodzącej w życie dnia 1 września 1998 r. (o tej noweli zob. T. Grzegorzczuk, *Nowela...*), w art. 1 mówiono o czynie „społecznie niebezpiecznym” (zob. np. M. Bojarski, W. Radecki, *Kodeks wykroczeń z komentarzem...*, s. 13), które to pojęcie przejęto do ustawodawstwa PRL z prawa radzieckiego. Kodeks wykroczeń zatem zarówno przed 1998 r., jak i obecnie przyjmuje tzw. materialne ujęcie wykroczenia, uznając, że ma to być czyn zabroniony przez ustawę i szkodliwy społecznie. Podobne ujęcie przyjęto w 1999 r. w kodeksie karnym skarbowym, i to zarówno do przestępstw skarbowych, jak i do wykroczeń skarbowych (art. 1 § 1). Odmienne podejście występuje natomiast na gruncie kodeksu karnego, gdzie odpowiedzialność za przestępstwo ponosi ten, kto popełnia czyn zabroniony przez ustawę pod groźbą kary (art. 1 § 1), ale i tu zastrzega się, że nie stanowi przestępstwa czyn, którego szkodliwość społeczna jest znikoma (art. 1 § 2), zatem bierze się też pod uwagę materialny element przestępstwa i w istocie mamy tu mieszaną definicję przestępstwa, nakazującą uwzględniać społeczną szkodliwość czynu w procesie stosowania prawa (zob. np. J. Warylewski, *Społeczna szkodliwość czynu w nowym kodeksie karnym – próba określenia*, PS 1998, nr 7–8; zob. też A. Wąsek (w:) O. Górniok, S. Hoc, M. Kalinowski, S.M. Przyjemski, Z. Sienkiewicz, J. Szumski, L. Tyszkiewicz, A. Wąsek, *Kodeks karny. Komentarz*, t. 1, Gdańsk 2005, s. 23–30, dalej powoływane jako O. Górniok i in., *Kodeks karny...*).

Społeczna szkodliwość czynu to jego materialna cecha, materialny substrat, w tym wypadku wykroczenia, czyli **jego ujemna społecznie treść**. Wprawdzie ustawodawca, formując przepisy karne, obejmuje nimi, co do zasady, czyny o ujemnym ładunku społecznym. Skoro jednak obok wymogu bezprawności żąda dla odpowiedzialności prawnej jeszcze szkodliwości społecznej danego zachowania, to należy przyjąć, że wykazanie bezprawności oznacza z założenia także społeczną szkodliwość danego zachowania, której nie trzeba odrębnie wykazywać, ale ponieważ społeczna szkodliwość może być różna, to *in concreto* nie można

wykluczyć jej braku mimo bezprawności zachowania. Należy to już jednak ustalić na podstawie okoliczności danego zdarzenia. Jak wspomniano, kodeks karny eliminuje przestępnosć czynu w razie znikomości szkodliwości społecznej (art. 1 § 2), podobnie czyni kodeks karny skarbowy, ale ten także w odniesieniu do wykroczeń skarbowych, uznając, że: „Nie jest [...] wykroczeniem skarbowym czyn zabroniony, którego społeczna szkodliwość jest znikoma” (art. 1 § 2). Na gruncie kodeksu wykroczeń takiego zastrzeżenia brak. Niemniej i tutaj szkodliwość społeczna czynu jest stopniowalna, a art. 47 § 6 wskazuje, jakie elementy strony przedmiotowej i podmiotowej należy uwzględniać przy ocenie tego stopnia (zob. uwagi do tego przepisu). **Na gruncie prawa wykroczeń jednak, inaczej niż przy przestępstwach oraz przy przestępstwach i wykroczeniach skarbowych, jedynie przy wykazaniu w ogóle braku szkodliwości danego zachowania w określonych okolicznościach można mówić o niezaistnieniu samego wykroczenia** mimo naruszenia określonego przepisu tej dziedziny prawa. Tylko zatem zupełny brak *in concreto* szkodliwości społecznej czynu przekreśla byt wykroczenia. Przy niewielkiej (nikłej) szkodliwości czynu możliwe jest zaś ograniczenie reakcji prawnej do środków oddziaływania wychowawczego (zob. art. 41 i uwagi do niego), a w postępowaniu przez sądem do odstąpienia od ukarania i zastosowania jedynie środków oddziaływania społecznego (zob. art. 39 i uwagi do niego).

Ustawodawca, jak wskazano, penalizuje, także w prawie wykroczeń, z założenia jedynie zachowania mające ujemny ładunek społeczny, ale czyni to ogólnie i *in abstracto*. Jeżeli zatem uwzględni się tu *ratio legis* danej normy karnej i przedmiot ochrony danego przepisu, to może *in concreto* okazać się, że określone zachowanie, z uwagi na okoliczności, w jakich nastąpiło, albo nie godzi bynajmniej w ów chroniony przepisem przedmiot, a więc nie może też być społecznie szkodliwe, albo godząc w niego, jest jednak, z uwagi na te okoliczności, pozbawione owej szkodliwości. Jeżeli zatem np. prowadzący pojazd, wracając w późnych godzinach nocnych do domu, zatrzymuje się, aby nabyć produkty żywnościowe na posiłek, przy sklepie całodobowym, mimo że umieszczono tam zakaz zatrzymywania się, to narusza art. 92 § 1. Ale na czym ma polegać szkodliwość społeczna jego zachowania? Przepis art. 92 umieszczony jest wśród przepisów przeciwko porządkowi i bezpieczeństwu w komunikacji, zatem to one są tu przedmiotem ochrony, jednak podane okoliczności wskazują, że ani porządek, ani bezpieczeństwo w komunikacji, z uwagi na porę, w jakiej nastąpiło zatrzymanie pojazdu, nie doznają tu żadnego uszczerbku. Nie można zaś szkodliwości społecznej czynu sprowadzić jedynie do faktu samego naruszenia przez daną osobę przepisu, skoro sens tej normy, jej *ratio legis* i dobra, które ma ona chronić, nie zostały naruszone, a naruszenie przepisu to bezprawność zachowania, zaś art. 1 § 1 żąda jeszcze szkodliwości społecznej tego konkretnego zachowania. Trudno też mówić o szkodliwości społecznej np. czynu polegającego na prowadzeniu pojazdu na drodze publicznej bez wymaganego oświetlenia (art. 88), w sytuacji gdy prowadzącemu zepsuły się nagle światła obu kierunkowskazów, a posiadany przez niego zapas żarówek umoż-

liwił mu naprawę tylko jednego, musi zaś dojechać do pracy czy do domu, gdzie naprawi drugie z zepsutych świateł. Przepis art. 88 został naruszony, kierujący jest świadomy braku wymaganego oświetlenia, ale jest też w stanie, przy zachowaniu wymaganej i tak zawsze należytej ostrożności, nie naruszyć bezpieczeństwa w komunikacji, któremu przepis ów służy. Trudno zatem dopatrzeć się szkodliwości społecznej w kontynuowaniu przez niego, w omawianej sytuacji, jazdy przy niedziałającym świetle kierunkowskazu. Gdyby w takim wypadku doszło do reakcji na czyn w postaci np. mandatu karnego i dalszej jazdy bez wymaganego oświetlenia w celu jego naprawienia, to rodziłoby to pytanie, czy jazda bez owego oświetlenia po ukaraniu w drodze mandatu nie była już szkodliwa społecznie, a przed tym ukaraniem cechą taką miała, czy nadal jest szkodliwa i kierującemu grożą kolejne mandaty, a może powinien on pozostawić pojazd i pofatygować się pieszo, np. 2–3 km, aby kupić żarówkę i wrócić do pojazdu w celu naprawienia jednego ze świateł. Czy takie jest *ratio legis* tego przepisu? Wątpliwe. Inny przykład. Przepis art. 129 w § 1 pkt 1 zabrania m.in. nabywania wytrychów przez osobę, która nie trudni się zawodem, w jakim są one potrzebne (ślusarstwem). Czy zatem nabycie wytrycha przez osobę, która – co nie budzi wątpliwości – je kolekcjonuje, ale nie trudni się ślusarstwem, więc formalnie przez takie nabycie narusza wskazany przepis, jest społecznie szkodliwe? Nie można przyjąć, by nie doszło tu do czynu, przepis nie różnicuje bowiem celu nabycia wytrychu. Jest on jednak umieszczony wśród norm dotyczących wykroczeń przeciwko mieniu, a w istocie chodzi tu o uznanie za czyn dokonany przygotowania do innego czynu, które jednak w prawie wykroczeń nie jest karalne. W gruncie rzeczy wskazany wyżej sprawca nie narusza dobra chronionego przez omawiany przepis, a w konsekwencji nie można też tu mówić o szkodliwości społecznej takiego zachowania. Zatem **nie jest wykluczone** ustalenie, że **czyn** będący formalnie bezprawnym, jako naruszający normy prawa wykroczeń, **wypełniający znamiona określonego wykroczenia, może być pozbawiony cechy społecznej szkodliwości**, a tym samym nie stanowić jednak wykroczenia (podobnie np. T. Bojarski (w:) T. Bojarski, J. Michalska-Warius, J. Piórkowska-Flieger, M. Szwarczyk, *Kodeks wykroczeń. Komentarz*, Warszawa 2007, s. 29).

Zauważyć należy, że **także na gruncie przestępstw w orzecznictwie Sądu Najwyższego wskazuje się, iż jest tu możliwy *in concreto* całkowity brak szkodliwości społecznej czynu**, co powinno prowadzić do przyjęcia zaistnienia przesłanki „niepopełnienia przestępstwa” (zob. wyrok SN z dnia 25 stycznia 2000 r., WKN 45/99, OSNKW 2000, nr 5–6, poz. 47 i aprobusz P. Jakubski, glosa do wyroku SN z dnia 25 stycznia 2000 r., WKN 45/99, OSP 2001, z. 7–8, poz. 119). Krytyczne stanowisko zajął jednak wobec tego poglądu np. A. Zoll (zob. A. Zoll (w:) *Kodeks karny...*, red. A. Zoll, t. 1, s. 26–27), według którego przy braku szkodliwości społecznej czyn nie jest zabroniony i nie zawiera wtedy znamion czynu zabronionego, podobnie A. Wąsek (zob. A. Wąsek (w:) O. Górniok i in., *Kodeks karny...*, s. 29), ale odmiennie w tej materii – a więc w sytuacjach, gdy czyn spełnia jednak warunek bezprawności zachowania, wypełnia bowiem znamiona dane-

go przepisu – za oceną właśnie od strony szkodliwości społecznej czynu opowiedział się Sąd Najwyższy np. w wyroku z dnia 22 sierpnia 1997 r., III KKN 222/96, Prok. i Pr.-wkł. 1998, nr 4, poz. 18, s. 12. **Powyższe stanowisko Sądu Najwyższego można odnieść również do wykroczeń.** Także jednak przyjęcie poglądu o braku w takim wypadku znamion „czynu zabronionego”, aktualnego też na gruncie prawa wykroczeń, musi prowadzić do odmowy wszczęcia lub umorzenia wszczętego postępowania, a w razie ustalenia tego dopiero na przewodzie sądowym – do uniewinnienia obwinionego (art. 63 § 2 k.p.w.).

9. Odpowiedzialność za wykroczenie aktualizuje się jedynie przy spełnieniu jeszcze trzeciego warunku, jakim jest **zawinienie, a więc możliwość przypisania sprawcy czynu zabronionego przez prawo wykroczeń i społecznie szkodliwego – winy** (art. 1 § 2 k.w.). Przepis § 2 art. 1 wprowadzono do kodeksu wykroczeń wspominaną już nowelą sierpniową z 1998 r., dostosowującą go do rozwiązań kodeksu karnego z 1997 r. (zob. T. Grzegorzczuk, *Nowela...*, s. 12). Przed tą zmianą kwestie winy normował art. 5 k.w., zakładający, podobnie jak kodeks karny z 1969 r., winę umyślną i nieumyślną.

Obecna kodyfikacja karna oddziela winę od umyślności i nieumyślności (art. 1 § 3 i art. 8 k.k.), które są traktowane jako elementy strony podmiotowej, i takie podejście przejął w 1998 r. także kodeks wykroczeń. Mimo to często, tradycyjnie niejako, nadal niektórzy używają określeń „wina umyślna” i „wina nieumyślna” (zob. np. A. Marek, *Prawo wykroczeń...*, s. 55), choć tak naprawdę umyślne lub nieumyślne są same wykroczenia (zob. np. T. Bojarski, *Polskie prawo...*, s. 81–84), a nie wina. Obecnie bowiem kodeks wykroczeń, pozostając przy zasadzie *nullum crimen sine lege*, przyjmuje, że **wina to** nieusprawiedliwiona wadliwość procesu decyzyjnego sprawcy i w istocie swej możliwość zarzucenia mu (zarzucalność) wadliwego ukształtowania swej woli, czyli możliwość postawienia mu zarzutu, że w czasie swego bezprawnego, karalnego i karygodnego czynu nie dostosował się do zabraniającej danego zachowania normy prawnej, a więc **personalna zarzucalność popełnionego czynu** (zob. A. Zoll (w:) *Kodeks karny...*, red. A. Zoll, t. 1, s. 64–67; L. Gardocki, *Prawo karne*, Warszawa 2008, s. 52–55; A. Marek, *Prawo wykroczeń...*, s. 54). Dotyczy to zarówno wadliwości ukształtowania woli sprawcy przy popełnianiu czynu charakteryzującego się umyślnością, jak i czynu nieumyślnego. Istota winy w obu wypadkach jest taka sama, a jest nią zarzucalność odnośnie do procesu decyzyjnego, z tym że przy wykroczeniach umyślnych – do treści decyzji, a przy nieumyślnych opiera się ona na okolicznościach towarzyszących jej podejmowaniu (zob. A. Zoll (w:) *Kodeks karny...*, red. A. Zoll, t. 1, s. 65–66).

Wina może być stopniowalna, a na stopień winy wpływają te okoliczności, które mogą (mogły) decydować o zakresie swobody sprawcy w wyborze i realizacji zachowania zgodnego z prawem, a więc o możliwości rozpoznania znaczenia czynu z uwzględnieniem poziomu intelektualnego i emocjonalnego sprawcy, jego stanu wiedzy, doświadczenia życiowego itd., a także o możliwości podjęcia przez

sprawcę decyzji odnośnie do zachowania zgodnego z prawem w określonej sytuacji zewnętrznej, przy uwzględnieniu normalnej sytuacji motywacyjnej, poziom przyswojenia przez niego norm moralnych, posiadania umiejętności dokonywania wyboru, stopnia odporności na bodźce zewnętrzne itp., jak i o możliwości faktycznego kierowania przez niego swoim postępowaniem w danym zdarzeniu (zob. A. Zoll (w:) *Kodeks karny...*, red. A. Zoll, t. 1, s. 811–812).

Przesłanki przypisania winy określa kodeks wykroczeń, wymagając, aby:

- 1) sprawca był zdolny do przypisania mu winy, co jest warunkowane jego dojrzałością z uwagi na osiągnięty już wiek (art. 8) oraz poczytalność, co najmniej ograniczoną (art. 17 § 1 i 2), i
- 2) miał możliwość rozpoznania bezprawności zachowania (art. 7 § 1) i znamion czynu zabronionego (art. 7 § 2), a przy tym
- 3) wymagalność zgodnego z prawem zachowania odnoszono do określonej, konkretnej sytuacji (zob. np. T. Grzegorzczuk, *Podstawowe założenia...*, s. XIV–XV). Winę eliminują tym samym wiek (nieletniość), błąd (w określonym zakresie – art. 7) oraz niepoczytalność; zob. uwagi do art. 7, 8 i 17. Odnośnie do umyślności i nieumyślności – zob. uwagi do art. 5.

10. Z uwagi na ustawowy kształt czynu zabronionego można wyróżnić kilka rodzajów wykroczeń. Mogą to być zatem wykroczenia z **działania** i wykroczenia z **zaniechania**. Przy tych pierwszych sprawca nie uwzględnia zakazu określonego zachowania się i działa wbrew niemu, przy drugich nie dopełnia obowiązku określonego zachowania, a więc nie czyni tego, co powinien uczynić. Obowiązek określonego zachowania (nakaz, zakaz) musi wynikać z ustawy, z tym że może nią być zarówno sam kodeks wykroczeń (np. przy wykroczeniach z art. 50, 51, 65, 66, 107, 108 czy w odniesieniu do wykroczeń kradzieży, przywłaszczenia, oszustwa, paserstwa itd.), jak i inna ustawa, tak ze sfery administracyjnoprawnej (np. ustawa z dnia 20 czerwca 1997 r. – Prawo o ruchu drogowym, tekst jedn.: Dz. U. z 2005 r. Nr 108, poz. 908 z późn. zm., przy wykroczeniach w zakresie porządku i bezpieczeństwa w ruchu z rozdziału XI kodeksu wykroczeń, czy ustawy z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej, tekst jedn.: Dz. U. z 2010 r. Nr 220, poz. 1447 z późn. zm., lub ustawy z dnia 16 lipca 2004 r. – Prawo telekomunikacyjne, Dz. U. Nr 171, poz. 1800 z późn. zm. – w odniesieniu do prowadzenia tej działalności, w tym zakresie telekomunikacji, bez stosownego wpisu – zob. art. 60¹ i 63 k.w.), jak i innej (np. kodeks pracy, gdy chodzi o wykroczenia przeciwko prawom pracownika z tegoż kodeksu, kodeks cywilny, np. odnośnie do obowiązków znalazcy rzeczy – art. 183 § 1 k.c. a art. 125 k.w., ustawa z dnia 29 września 1986 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego, tekst jedn.: Dz. U. z 2011 r. Nr 212, poz. 1264, np. odnośnie do zgłoszenia urodzenia lub zgonu – zob. art. 38 i 64 tej ustawy a art. 146 k.w. – czy ustawy z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy, tekst jedn.: Dz. U. z 2012 r. poz. 788, np. odnośnie do wykroczeń z art. 105 czy 106, związanych z niedopełnieniem obowiązku opieki rodzicielskiej nad nieletnim).

Wykroczeniami z działania (*delicta commissiva*) są np.: bezprawne przekroczenie granicy (art. 49a), zakłócanie porządku i spokoju publicznego (art. 51), naruszenie przepisów o zgromadzeniach w sposób opisany w art. 52, nawoływanie do przestępstwa lub pochwalanie go (art. 52a), kąpiel w miejscu niedozwolonym (art. 55), zebranie (art. 58), nielegalna zbiórka ofiar (art. 56–57), prowadzenie działalności gospodarczej bez zgłoszenia (art. 60¹), przywłaszczenie tytułu, stopnia lub stanowiska (art. 61), wprowadzanie w błąd instytucji lub organu legitymującego (art. 65), uszkodzanie ogłoszeń lub różnych znaków (art. 67, 69, 74), wałów przeciwpowodziowych czy urządzeń ochrony brzegów (art. 80, 81) lub cudzego mienia (art. 124), bezprawny wyrób pieczęci (art. 68), wywołanie fałszywego alarmu (art. 66), rzucanie kamieniami w pojazd (art. 76), kierowanie pojazdem po użyciu alkoholu (art. 87), kradzież i przywłaszczenie (art. 119, 120 i 126) itd.

Wykroczeniami z zaniechania (*delicta omissiva*) będą z kolei m.in.: nieopuszczenie zbiegowiska (art. 50), niedopełnienie obowiązku oznaczenia nieruchomości (art. 64) lub niedopełnienie obowiązku zabezpieczenia miejsca niebezpiecznego dla życia lub zdrowia (art. 72) albo przeszkody w ruchu drogowym (art. 84), niestosowanie się do znaku lub sygnału drogowego (art. 92), nieudzielenie pomocy ofierze wypadku przez prowadzącego pojazd będącego uczestnikiem takiego wypadku (art. 93), niezawiadomienie o znalezieniu rzeczy (art. 125) itd.

Nie jest jednak wykluczone istnienie wykroczeń, które można popełnić zarówno przez działanie, jak i w wyniku zaniechania. I tak np. art. 49 penalizuje okazywanie w miejscu publicznym lekceważenia narodowi polskiemu, Rzeczypospolitej Polskiej lub jej konstytucyjnym organom (§ 1), co może nastąpić w jakikolwiek sposób, czynem, słowem lub gestem, w tym zaniechaniem wskazującym na owo lekceważenie, a także naruszenie przepisów m.in. o hymnie Rzeczypospolitej Polskiej (§ 2), co może nastąpić np. przez niepowstanie (zaniechanie) w czasie publicznego jego wykonywania w celu okazania lekceważenia narodowi i państwu. Z kolei art. 138 zakłada karalność zachowania świadczącego usługi, który żąda opłaty wyższej niż obowiązująca lub pobiera ją (działanie) albo bez uzasadnionej przyczyny odmawia (zaniechanie) jej świadczenia, a więc wyraźnie dopuszcza obie formy zachowania jako sposoby dokonania tego wykroczenia. To samo można zauważyć np. w art. 82 odnośnie do naruszenia przepisów przeciwpożarowych, które może nastąpić przez działanie (np. niewłaściwe eksploatowanie urządzeń energetycznych czy rozniesanie ogniska w pobliżu drewnianego mostu – § 1 pkt 4 i 8), jak też przez zaniechanie (np. niewyposażenie budynku w odpowiedni sprzęt przeciwpożarowy, niezabezpieczenie urządzeń lub materiałów stwarzających niebezpieczeństwo powstania pożaru czy niezachowanie należytej odległości od budynków przy ustawianiu stert i stogów – § 1 pkt 1, 3 i 5).

11. Inny podział wykroczeń to wyróżnianie wykroczeń skutkowych (materialnych) i **bezskutkowych** (formalnych). Przy tych pierwszych dokonanie uzależnione jest od wystąpienia określonego w przepisie skutku, czyli zaistnienia określonej zmiany w świecie zewnętrznym. Może to być szkoda (np. przy wykroczeniach

zniszczenia znaków, kradzieży zwykłej i ogrodowej, wyrębu drzewa w cudzym lesie, uszkodzeniu cudzej rzeczy, szkodnictwa leśnego lub ogrodowego czy niszczenia zasiewów – zob. art. 69, 74, 119, 120, 123, 124, 148, 150, 156), wywołanie zakłócenia urządzeń użyteczności publicznej (art. 143), spowodowanie stanu zagrożenia (np. ze strony zwierzęcia przez drażnienie go – art. 78, lub w ruchu przez nieostrożną jazdę – art. 86), wywołanie zgorszenia (art. 51 i 140) czy dopuszczenie, przez brak należytej opieki, do popełnienia przez nieletniego czynu zabronionego (art. 105). Przy wykroczeniach formalnych nie uzależnia się już bytu wykroczenia i odpowiedzialności za nie od zaistnienia jakiegokolwiek skutku; jego nastąpienie lub brak nie ma znaczenia dla bytu wykroczenia (zob. np. T. Grzegorzczuk, A. Gubiński, *Prawo wykroczeń...*, s. 75). Penalizacja ich ma na celu swoiste działanie profilaktyczne, służy także przeciwdziałaniu przekształcania się, w wyniku rozwoju sytuacji, danego zachowania w dalsze o poważniejszych, a niepożądanych następstwach. Do takich wykroczeń należą np.: nieopuszczenie zbiegowiska wbrew wezwaniu właściwego organu (art. 50), nawoływanie do popełnienia przestępstwa lub nieposłuszeństwa prawu albo pochwalanie przestępstwa (art. 52a), kąpiel w miejscu niedozwolonym (art. 55), niezachowanie ostrożności przy trzymaniu zwierzęcia (art. 77), nieoświetlenie miejsc dostępnych dla publiczności (art. 79), prowadzenie pojazdu w stanie po użyciu alkoholu lub podobnie działającego środka (art. 87), prowadzenie pojazdu bez wymaganych przepisami świateł (art. 88), niestosowanie się do znaku lub sygnału drogowego (art. 92), prowadzenie pojazdu bez posiadania przy sobie wymaganych dokumentów (art. 95) lub bez uprawnień (art. 94), bezprawne posiadanie w pojeździe urządzeń stanowiących wyposażenie pojazdu uprzywilejowanego (art. 96a), zatrudnianie chorego przy pracy wymagającej bezpośredniego kontaktu ze środkami spożywczymi (art. 110), niedopełnienie obowiązku zapewnienia należytego stanu sanitarnego przy produkcji takich środków i obrocie nimi, a także w handlu obwoźnym takimi środkami (art. 111) itd.

12. Wyróżnia się również wykroczenia **z naruszenia dobra oraz z narażenia** go jedynie na niebezpieczeństwo. Przy tych pierwszych dochodzi do uszczerbku określonego dobra, np. kradzież czy przywłaszczenie cudzej rzeczy (art. 119, 120, 123, 126), uszkodzenie lub zniszczenie znaków (art. 74, 85) lub urządzeń ochronnych (art. 80, 81) albo cudzej rzeczy (art. 124) lub ogrodu (art. 150), zabór z cudzego lasu gałęzi, korzeni lub krzewów (art. 148), wydobywanie na cudzym gruncie margla, piasku lub żwiru czy kopanie tam dołów lub rowów (art. 154), zanieczyszczanie lasu (art. 162) itd. Przy wykroczeniach z narażenia chodzi najczęściej o narażenie na niebezpieczeństwo abstrakcyjne (hipotetyczne, jeszcze realnie nieistniejące), np. jazda bez wymaganych przepisami świateł (art. 88) lub bez uprawnień (art. 94), karalna niezależnie od umiejętności prowadzącego pojazd, wspomniane już niezachowanie należytego stanu sanitarnego przy produkcji środków spożywczych i obrocie nimi (art. 111) czy nieprzestrzeganie zarządzeń leczniczych przez osoby dotknięte chorobą zakaźną (art. 116) itp.; chodzi tu o przeciwdziałanie potencjalnemu niebezpieczeństwu, czy to np. w ruchu, czy to

w zakresie ochrony zdrowia, i zapobieżenie możliwości rozprzestrzeniania się chorób. Zdarzają się wszak także wykroczenia z narażenia konkretnego, jak choćby czyn z art. 86 § 1, czyli spowodowanie zagrożenia w ruchu drogowym przez niezachowanie należytej ostrożności; zagrożenie musi tu być realne i konkretne, choć nie musi być bezpośrednie.

13. Z punktu widzenia ujęcia w przepisie sposobu zachowania sprawcy można wyróżnić wykroczenia **dokonywane jednorazowym zachowaniem**, np.: nieopuszczenie zbiegowiska (art. 50), kąpiel w miejscu niedozwolonym (art. 55), wprowadzenie w błąd organu odnośnie do swojej tożsamości (art. 65), wywołanie fałszywego alarmu (art. 66), zniszczenie lub uszkodzenie znaku (art. 74), jazda w stanie po użyciu alkoholu (art. 87), kradzież (art. 119); oraz wykroczenia **o zbiorowo oznaczonym zachowaniu, czyli zakładające wielokrotność określonych czynności**, która dopiero warunkuje zaistnienie wykroczenia. Skoro zatem art. 58 przewiduje karalność osoby, która „żebrze” w miejscu publicznym, to nie dotyczy to jednorazowej prośby o wsparcie, ale zakłada wielokrotność takich działań. Również przewidziane w art. 107 karalne dokuczanie innej osobie m.in. przez złośliwe jej „niepokojenie” zakłada, że nie chodzi tu o jednorazowe takie zachowanie (np. złośliwe dzwonienie w nocy do drzwi czy takie telefonowanie, przekazywanie nieprawdziwych, a denerwujących informacji itd.), lecz o ich powtarzalność, tylko wtedy bowiem można mówić o dokuczaniu przez niepokojenie. Jeżeli zaś art. 105 penalizuje dopuszczenie do popełnienia przez nieletniego przestępstwa przez „rażące naruszenie obowiązków wynikających z władzy rodzicielskiej”, to nie odnosi się do jednorazowego zaniedbania takich obowiązków, chodzi tu bowiem o pewien proces demoralizacji dziecka (zob. T. Bojarski, *Polskie prawo...*, s. 73), a więc wielokrotne uprzednie naruszanie tych obowiązków (zob. M. Bojarski, W. Radecki, *Kodeks wykroczeń. Komentarz...*, 2011, s. 685). Inaczej wygląda już sytuacja np. na gruncie art. 89, czyli dopuszczenia do przebywania dziecka do lat 7 na drodze publicznej przez osobę mającą obowiązek opieki nad nim, czy na gruncie art. 82 § 6, tzn. zostawienia dziecka do lat 7 w okolicznościach umożliwiających mu wzniesienie pożaru, gdyż w tych sytuacjach wystarczające jest jednorazowe niedochowanie obowiązku opieki.

Wyróżnia się także tzw. **wykroczenia trwale**, istniejące dopóty, dopóki istnieje wywołany stan niezgodny z prawem (zob. np. A. Marek, *Prawo wykroczeń...*, s. 68–69; T. Bojarski, *Polskie prawo...*, s. 72–73). Chodzi o czyny z zaniechania, kiedy sprawca wywołuje określonym zachowaniem stan przeciwny utrzymujący się jednak dopóty, dopóki obowiązek ten nie zostanie dopełniony, np.: prowadzenie działalności gospodarczej bez zgłoszenia (art. 60¹ i 63), zaniechanie oznakowania nieruchomości numerem porządkowym (art. 64), niezabezpieczenie miejsca niebezpiecznego dla życia lub zdrowia (art. 72), zaniechanie oświetlenia miejsc dostępnych dla publiczności (art. 73), nieoznaczenie przeszkody w ruchu drogowym (art. 84), niedopełnienie obowiązku szczepienia lub poddania się obowiązkowemu badaniu (art. 115), wyrabianie i posiadanie kluczy do cudzych pomiesz-

czeń bez zezwolenia osoby uprawnionej (art. 129 § 1 pkt 3). W takich wypadkach zachodzi jedność prawna czynu i nie powinien on być dzielony na poszczególne odcinki w czasie trwania wywołanego stanu. Jednakże stan ten może być przezwany także ingerencją właściwego organu, w tym ścigania, a więc w razie ukarania sprawcy, np. w drodze mandatu za to zaniechanie, i jeżeli nadal nie dopełnia on ciążącego na nim obowiązku, można mówić już o kolejnym wykroczeniu tej osoby, ukaranie nie oznacza bowiem zwolnienia sprawcy z wywiązania się z ciążącego na nim nadal obowiązku prawnego. Jeżeli obowiązek wobec określonej osoby przestał już istnieć, ale nie dopełniła go ona wówczas, gdy obowiązywał, np. prowadzący działalność bez zgłoszenia zaprzestał w ogóle jej prowadzenia, ale nigdy nie zgłosił owego prowadzenia, a mający obowiązek meldunkowy był z danego miejsca pobytu i zameldował się w innym miejscu, to wykroczenie jednak popełniono, trwało ono jakiś czas, może zatem być ścigane, o ile nie upłył termin jego karalności (zob. art. 45 § 1).

14. Na gruncie kodeksu karnego przewiduje się tzw. przestępstwo ciągłe (art. 12), a w kodeksie karnym skarbowym – także ciągłe wykroczenie skarbowe (art. 6 § 2). Ich istotą jest uznanie za jeden czyn dopuszczenia się w krótkich odstępach czasu dwu lub więcej zachowań, ale w wykonaniu z góry powziętego zamiaru (tak w kodeksie karnym) lub także jedynie z wykorzystaniem takiej samej sposobności (tak w kodeksie karnym skarbowym).

Kodeks wykroczeń nie normuje jednak kwestii wykroczenia ciągłego, ale doktryna, mając na uwadze samą koncepcję podmiotową czynu ciągłego (ten sam z góry powzięty zamiar odnośnie do kilku zachowań), **dopuszcza zastosowanie tej konstrukcji także w odniesieniu do wykroczeń** powszechnych (np. T. Bojarski, *Polskie prawo...*, s. 74–75; A. Marek, *Prawo wykroczeń...*, s. 67–68; M. Bojarski, Z. Świda, *Podstawy...*, s. 76–77). Trzeba jednak zauważyć, że obecnie na gruncie prawa karnego *sensu largo* występują dwie różniące się od siebie konstrukcje czynu ciągłego: jedna – powiązana nadal jedynie z wymogiem istnienia z góry powziętego zamiaru co do tzw. czynu na raty (tak w kodeksie karnym), i druga – uwzględniająca też podejmowanie poszczególnych zachowań tylko z uwagi na taką samą sposobność, przy wielokrotnym i odrębnym podejmowaniu zamiaru co do ich popełnienia (tak w kodeksie karnym skarbowym); zob. o tym np. T. Grzegorzczak, *Czyn ciągły i ciąg przestępstw w znowelizowanym kodeksie karnym skarbowym*, *Palestra* 2006, nr 3–4, s. 9–13. Jeżeli uwzględnić ściślej powiązania prawa wykroczeń z powszechnym prawem karnym, należałoby mieć na uwadze konstrukcję tam przyjętą. W piśmiennictwie wskazuje się jednak także, iż na gruncie wykroczenia ciągłego „najważniejsze jest ustalenie, że zostało ono popełnione w wyniku trwale nadarzającej się sposobności” (M. Bojarski, Z. Świda, *Podstawy...*, s. 77) albo że chodzi też o zamiar „aktualizujący się pod wpływem powtarzającej się sposobności”, a więc jednak podejmowany ponownie, choć taki sam (zob. A. Marek, *Prawo wykroczeń...*, s. 67–68), a to oznacza już aprobatę dla koncepcji przyjętej w prawie karnym skarbowym.

Brak wyraźnej regulacji w kodeksie wykroczeń powoduje też rozbieżności odnośnie do konsekwencji prawnych w razie przekroczenia, w wyniku wielokrotności zachowań, wartości przedmiotu czynu będącej kryterium odgraniczającym wykroczenie od przestępstwa. Jedni autorzy uznają, że przestępstwo ciągle powinno składać się z zachowań, które zawsze i z osobna spełniają wymogi przestępstwa, zatem i przy przekroczeniu owej wartości, jeżeli poszczególne zachowania były wykroczeniami, mamy do czynienia z wykroczeniem ciągłym (zob. np. T. Bojarski, *Polskie prawo...*, s. 74). Inni natomiast przyjmują, że wówczas ma miejsce jednak przestępstwo, a nie wykroczenie ciągle (zob. np. A. Marek, *Prawo wykroczeń...*, s. 68); takie też stanowisko prezentowane jest w orzecznictwie Sądu Najwyższego (tak już w uchwale SN z dnia 30 listopada 1972 r., VI KZP 44/72, OSNKW 1973, nr 2–3, poz. 20).

Należy uznać, że przy przyjmowaniu konstrukcji wykroczenia ciągłego powinno się jednak mieć na uwadze rozwiązanie kodeksu karnego, nie karnego skarbowego, a wykroczeniem tym, skoro ma to być jeden czyn, nie można także przekroczyć wartości przedmiotu, jeżeli jest to wyznacznik odgraniczający wykroczenie od przestępstwa, gdyż takie przekroczenie oznacza jednak popełnienie, tyle że na raty, przestępstwa. Kwestie te powinny jednak być unormowane w samym kodeksie wykroczeń. Trzeba też zauważyć, że również przy potraktowaniu każdego z takich zachowań jako odrębnego czynu (wykroczenia) przepis art. 9 § 2 nakazuje wymierzyć łącznie karę, ale w granicach zagrożenia z naruszonego przepisu, a więc jak na gruncie czynu ciągłego w prawie karnym, a nie z obostrzeniem jak przy tzw. ciągu przestępstw (art. 91 k.k. i art. 38 § 1 w zw. z art. 37 § 1 pkt 3 k.k.s.).

15. Z uwagi na sposób określenia w przepisie podmiotu danego wykroczenia, czyli osoby, która może je popełnić, wyróżnia się wykroczenia powszechne, których dopuścić się może każdy, i wykroczenia indywidualne (zob. np. Z. Gostyński, *Prawo wykroczeń...*, s. 64–65; T. Grzegorzczuk, A. Gubiński, *Prawo wykroczeń...*, s. 81–82; A. Marek, *Prawo wykroczeń...*, s. 52–53). Przy tych pierwszych podmiot określany jest jedynie zaimkiem „kto”, bez dalszego dookreślenia tej osoby, i taki charakter ma większość wykroczeń. Niekiedy jednak zaimek ten może doznać ograniczenia płynącego z dalszego fragmentu hipotezy danego przepisu przez użycie np. zwrotu „Kto, będąc...” wraz z określeniem indywidualnych właściwości wymaganych od sprawcy, np. „właścicielem lub administratorem, dozorcą lub użytkownikiem” (art. 64) lub „niezdolny do czynności” (art. 70 § 1), lub kto: „mając obowiązek opieki” (art. 89 i 106), „nie będąc do tego uprawniony” (art. 96a), czy też kto: „przez rażące naruszenie obowiązków wynikających z władzy rodzicielskiej” (art. 105 § 1), „wiedząc o tym, że jest chory” (art. 116 § 1), „sprawując pieczę nad osobą małoletnią” (art. 116 § 2), albo kto „mając obowiązek utrzymania czystości” (art. 117), „zajmując się sprzedażą” (art. 135), „będąc zobowiązany na mocy orzeczenia sądu” (art. 138b) czy „wbrew ciążącemu na nim obowiązkowi” (art. 159), albo bardziej ogólnie, ale jednak z dookreśleniem – „wbrew

swemu obowiązowi” (np. art. 72, 73, 79) czy „wbrew obowiązowi” (np. art. 84) lub „w zakresie działalności swego przedsiębiorstwa” (art. 139a § 1, 3 i 4). W tego typu sytuacjach wykroczenia dopuścić się musi już tylko osoba mająca właściwości wskazane w przepisie, a nie każdy. Są to zatem wykroczenia indywidualne. To samo dotyczy wypadków, gdy ustawodawca dookreśla zaimbek „kto” czynnością czasownikową, np. „Kto [...] prowadzi pojazd” (art. 87, 88, 94 czy art. 95), lub wskazaniem na stosunek do osoby, wobec której czyn ma być dokonywany, np. „Kto [...] osobę bezradną albo pozostającą w stosunku zależności od niego lub oddaną pod jego opiekę” (art. 104), bądź nie używa w ogóle określenia „kto”, lecz inaczej opisuje podmiot danego czynu, np. „prowadzący pojazd” (art. 93), „właściciel, posiadacz, użytkownik lub prowadzący pojazd” (art. 96 § 1), „dyspozytor pojazdu” (art. 96 § 2), „właściciel lub posiadacz” (art. 158) czy „kierownik punktu sprzedaży detalicznej lub zakładu gastronomicznego” (art. 137 § 2). I w tych bowiem wypadkach wskazuje się na właściwości, jakich wymaga się od sprawcy wykroczenia, nie może zatem być nim każdy.

Ponieważ podmiotem wykroczenia może być jedynie osoba fizyczna, **kodeks wykroczeń niekiedy – tam, gdzie czynu można się dopuścić w ramach i w imieniu podmiotu niebędącego taką osobą, lecz osobą prawną lub inną jednostką organizacyjną – precyzuje, że sprawcą jest wówczas określona osoba fizyczna**. Tak uczyniono np. w art. 138b § 2 (odnośnie do karalności niedozwolonych postanowień umownych w stosunku z konsumentem) i art. 138c § 4 (co do naruszeń w zakresie umów o kredyt konsumencki), gdzie zastrzeżono, że jeżeli czynu dopuszcza się przedsiębiorca niebędący osobą fizyczną, odpowiedzialność ponosi osoba kierująca przedsiębiorstwem lub upoważniona do zawierania umów.

16. W nauce i doktrynie wyodrębnia się **przedmiot wykroczenia** i jego stronę przedmiotową oraz podmiot (zob. o tym uw. 14) i stronę podmiotową wykroczenia. Wykroczenie, najogólniej ujmując, godzi w określony układ stosunków społecznych. Jego **ogólnym przedmiotem** ochrony jest zatem określone dobro prawne chronione przez normy tej dziedziny prawa. Wyróżnia się w związku z tym także **rodzajowe dobra prawne** (rodzajowy przedmiot ochrony), chronione przez zespół określonych przepisów, ujętych np. w kodeksie wykroczeń w poszczególne rozdziały w jego części szczególnej, takie jak: porządek i spokój publiczny, prawidłowe funkcjonowanie instytucji państwowych, samorządowych i społecznych, bezpieczeństwo osób i mienia, bezpieczeństwo i porządek w komunikacji, ochrona osoby, zdrowie, mienie, interesy konsumenta, obyczajność publiczna, funkcjonowanie urządzeń użytku publicznego, prawidłowe funkcjonowanie niektórych ewidencji czy prawidłowość gospodarki leśnej, polnej i ogrodowej; odnieść to też należy do przepisów statuujących wykroczenia w ustawach szczególnych dotyczących określonych sfer życia społecznego lub gospodarki, gdzie rodzajowym przedmiotem ochrony stają się określone elementy sfery, jaką normuje owa ustawa. Dobro prawne chronione przez konkretny przepis prawa wykroczeń stanowi **indywidualny przedmiot** danego wykroczenia (np. ochrona granicy w art. 49a,

prawidłowe funkcjonowanie określonej instytucji publicznej, której dotyka czyn, w art. 65 lub art. 66, ochrona dziecka w wieku do 7 lat w art. 89 i 106 czy ochrona rzeczy o wartości niemajątkowej w art. 126 albo konsumenta w art. 134, 136, 138c czy art. 139a).

Strona przedmiotowa wykroczenia obejmuje z kolei te jego znamiona, które określają:

- 1) karalne przez przepis zachowanie sprawcy (np. „przekracza granicę wbrew przepisom” – art. 49a, „niszczy, uszkadza lub usuwa znaki” ostrzegawcze – art. 74 § 1, czy „niszczy zasiewy, sadzonki lub trawę” na cudzym gruncie leśnym lub rolnym – art. 156 § 1), w tym także
- 2) jego okoliczności (np. „wbrew żądaniu uprawnionej osoby nie opuszcza” lasu, pola czy ogrodu – art. 157 § 1, „pomimo nieuiszczenia dwukrotnie nałożonej na niego kary pieniężnej określonej w taryfie, po raz trzeci” wyłudza przejazd koleją – art. 121 § 1, wyrabia wytrychy, mimo że „nie trudni się zawodem, w którym są one potrzebne” – art. 129 § 1 pkt 1), a w szczególności:
 - a) czas (np. zakłócenie „spoczynku nocnego” w art. 51, niezawiadomienie o znalezieniu cudzej rzeczy „w ciągu dwóch tygodni od znalezienia” – art. 125, wyłudzenie przejazdu „po raz trzeci w ciągu roku” – art. 121 § 1),
 - b) miejsce (np. wywołanie zgorszenia „w miejscu publicznym” – art. 51, kąpiel „w miejscu, w którym jest to zabronione” – art. 55, prowadzenie pojazdu „na drodze publicznej lub w strefie zamieszkania” – art. 87, 88, pozostawienie dziecka do lat 7 „na drodze publicznej lub na torach pojazdu szynowego” – art. 89),
 - c) sposób działania (np. „publiczne” nawoływanie do nieposłuszeństwa prawu – art. 52a, przeprowadzanie „publicznej” zbiórki ofiar – art. 56, 57), czy
 - d) sytuację bądź skutek, jaki następuje lub może nastąpić (np. zostawienie małoletniego – „w okolicznościach, w których istnieje prawdopodobieństwo wzniesienia przez niego pożaru” – nowy art. 82 § 6, czy dopuszczanie do przebywania dziecka „w okolicznościach niebezpiecznych dla zdrowia człowieka” – art. 106, albo doprowadzenie zwierzęcia przez straszenie go do tego, „że staje się niebezpieczne” – art. 78).

Natomiast **strona podmiotowa** obejmuje te elementy, które wiążą się z podmiotem wykroczenia, czyli osobą fizyczną dopuszczającą się zabronionego zachowania. Obejmuje ona zatem te znamiona wykroczenia, które dookreślają podmiot wykroczeń indywidualnych (zob. uw. 14), a także umyślność i nieumyślność, jako warunkujące odpowiedzialność sprawcy i możliwość przypisania mu winy (zob. uw. 8 oraz uwagi do art. 5 i 6). Chodzi tu także o te znamiona wykroczenia, które wskazują na wymagane niekiedy dla karalności: cel, motyw lub pobudkę działania sprawcy (np. „w celu dokuczenia (...) złośliwie niepokoi” – art. 107, „ze złośliwości lub swawoli” uszkadza urządzenie użytku publicznego – art. 143, lub wywołuje fałszywy alarm – art. 66, organizuje publiczną zbiórkę ofiar „na uiszczenie grzywny” za inną osobę – art. 57, itd.).

Art. 2. [Zmiana ustawy]

§ 1. Jeżeli w czasie orzekania obowiązuje ustawa inna niż w czasie popełnienia wykroczenia, stosuje się ustawę nową, jednakże należy stosować ustawę obowiązującą poprzednio, jeżeli jest względniejsza dla sprawcy.

§ 2. Jeżeli według nowej ustawy czyn objęty orzeczeniem nie jest już zabroniony pod groźbą kary, ukaranie uważa się za niebyłe.

1. Przepis ten nie był modyfikowany w czasie obowiązywania kodeksu wykroczeń, a wyraża on normę intertemporalną określającą, którą z ustaw należy stosować, gdy w czasie orzekania obowiązuje ustawa inna niż w czasie popełnienia czynu. Podobna regulacja zawarta jest w art. 4 k.k. i w art. 2 § 2–6 k.k.s.; zob. na ten temat np. W. Wróbel, *Zmiana normatywna i zasady intertemporalne w prawie karnym*, Kraków 2003. Przepis nie dotyczy jednak sytuacji, gdy to nowa, obecna ustawa wprowadza karalność danego zachowania dotąd niepenalizowanego. Tę materię rozstrzyga bowiem art. 1 § 1 k.w., wymagając, aby czyn był zabroniony w czasie jego popełniania, zgodnie z zasadą *nullum crimen sine lege poenali anteriori*. Przepis art. 2 dotyczy zatem jedynie takiej sytuacji, gdy w czasie orzekania obowiązuje inna ustawa niż w czasie popełnienia czynu, ale w chwili jego popełniania był to czyn zabroniony. Przyjmuje on jako zasadę stosowanie ustawy nowej, aktualnie obowiązującej, a w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego przyjęto wręcz domniemanie w tym zakresie, wskazując, że „domniemanie stosowania tej zasady wynika m.in. z faktu, iż nowa ustawa powinna pełniej odpowiadać woli ustawodawcy” (zob. orzeczenie TK z dnia 31 stycznia 1996 r., K 9/95, OTK 1996, nr 1, poz. 2; zob. też A. Zoll (w:) *Kodeks karny...*, red. A. Zoll, t. 1, s. 102).

Przez obowiązywanie innej ustawy w czasie orzekania należy rozumieć nie tylko całkiem nową ustawę odnośnie do karalności danych zachowań, a więc nowy kodeks wykroczeń, czy nową ustawę szczególną obejmującą także wykroczenia odnośnie do sfery, jaką ona normuje, ale także zmianę w tej samej nadal ustawie, np. dotyczącą określeń definiujących znamiona czynu zabronionego, w tym w tzw. słowniczku (zob. np. art. 47), czy przepisu penalizującego dane zachowanie (np. modyfikacja znamion takiego wykroczenia lub zagrożenia czy wręcz skreślenie go, a więc depenalizacja), albo zmiany w części „niekarnej” ustawy szczególnej obowiązków, których naruszenie penalizuje następnie jej przepis karny, co oddziałuje na zakres karalności określonych zachowań.

2. W końcowym fragmencie art. 2 § 2 pojawia się jednak wyjątek od zasady stosowania ustawy nowej, który w konsekwencji oznacza, że **ustawa nowa, obowiązująca w czasie orzekania, jest stosowana zawsze wtedy, gdy przewiduje uchylenie karalności danego zachowania, a także gdy łagodzi taką odpowiedzialność albo ją stabilizuje, a więc tak samo wartościuje i normuje karalność tego zachowania**. Ustawę poprzednio obowiązującą stosuje się bowiem jedynie wtedy, gdy w porównaniu z obecną jest ona „względniejsza” dla sprawcy. Ustawą poprzednio obowiązującą jest zarówno ustawa, która funkcjonowała w czasie

popelniania czynu, jak i ustawa późniejsza, która nastąpiła po niej, ale już nieobowiązująca w czasie orzekania. Na gruncie spraw o przestępstwa, co – z uwagi na podobne unormowanie omawianej tu kwestii – ma zastosowanie także do wykroczeń, w orzecznictwie Sądu Najwyższego wskazuje się, że przy ocenie, która z ustaw jest względniejsza dla sprawcy, należy wziąć pod uwagę całą ustawę, a nie poszczególne jej przepisy (tak już w wyroku składu 7 sędziów SN z dnia 13 stycznia 1970 r., V KRN 402/69, OSNKW 1970, nr 4–5, poz. 37), a przy tym należy uwzględniać okoliczności konkretnej sprawy (zob. np. uchwała SN z dnia 12 marca 1996 r., I KZP 2/96, OSNKW 1996, nr 3–4, poz. 16). Zatem nawet surowsza sankcja ustawy nowej nie musi oznaczać, że poprzednia ustawa jest względniejsza dla sprawcy, jeżeli obecna ustawa stwarza *in concreto* np. szersze możliwości zawieszenia wykonania kary, jej nadzwyczajnego złagodzenia czy odstąpienia od jej wymierzenia. Nie chodzi bowiem w art. 2 § 1 o ustawę łagodniejszą dla sprawcy, czyli zakładającą łagodniejsze sankcje za dane wykroczenie, ale o ustawę względniejszą w całym jej aspekcie odnoszonym do zarzuconego naruszenia.

3. Przepis art. 2 § 1, dając jedynie wybór między ustawą obecną a poprzednio obowiązującą, gdy jest ona względniejsza dla sprawcy, **wyklucza możliwość jednoczesnego stosowania**, przy rozstrzyganiu różnych kwestii w danej sprawie, obu tych ustaw, a więc **ustawy obecnej i poprzednio obowiązującej**. Równoczesne ich stosowanie będzie jednak możliwe, gdy w określonych sytuacjach ustawodawca tak postanowi. Taka sytuacja miała np. miejsce przy wprowadzaniu w życie kodeksu karnego z 1997 r., gdy na podstawie art. 15 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Przepisy wprowadzające Kodeks karny (Dz. U. Nr 88, poz. 554 z późn. zm.) do czynów popełnionych przed jego wejściem w życie należało stosować jego przepisy o przedawnieniu karalności, o ile przedawnienie to, zgodnie z dotychczasowymi przepisami, jeszcze nie nastąpiło, i to także wtedy, gdy do oceny prawnej czynu stosowano przepisy poprzedniej ustawy jako względniejszej dla sprawcy (zob. postanowienie SN z dnia 19 sierpnia 1999 r., I KZP 25/99, OSNKW 1999, nr 9–10, poz. 53).

4. Według § 2 art. 2 w razie depenalizacji przez nową ustawę zachowania objętego orzeczeniem, a więc takiego, za które doszło już pod rządem poprzedniej ustawy do prawomocnego ukarania, ukaranie to uważa się z mocy prawa za niebyłe. Nie może ono być zatem dalej wykonywane, nie można też podejmować jego wykonania, jeżeli dotąd ono nie nastąpiło. Uznanie za niebyłe oznacza przyjęcie, że sprawca tego zachowania nie był nigdy (za nie) karany.

Jeżeli ustawa nowa weszła w życie w toku postępowania, w tym gdy zaczęła obowiązywać po nieprawomocnym ukaraniu, powinna być, jako ustawa aktualnie obowiązująca, uwzględniona przez sąd odwoławczy (art. 2 § 1). Omawiany przepis dotyczy także np. sytuacji, gdy czyn miał charakter trwały (zob. uw. 12 do art. 1), a wywołany nim stan, niezgodny dotąd z prawem i nieprzerwany, nadal istnieje, ale zachowanie to nie jest już bezprawne i zagrożone karą, albo gdy dotychczasowa ustawa uzależniała karalność od powstania skutku, który nastąpił

dopiero po wejściu w życie nowej ustawy, według której jednak czyn ten nie jest już zagrożony karą.

Jeżeli nowa ustawa łagodzi tylko sankcje karne za dane, zabronione nadal czyny, to z założenia zawiera też przepisy normujące kwestię wykonywania kar surowszych orzeczonych prawomocnie pod rządem poprzedniej ustawy. Tak uczyniono np. we wspominanej już noweli sierpniowej z 1998 r. (zob. uw. 1 do art. 1), mocą której ograniczono karę aresztu do maksimum 30 dni (przed tą zmianą była to kara do 3 miesięcy) oraz karę ograniczenia wolności, ustalając ją na miesiąc (poprzednio od 1 do 3 miesięcy), kiedy to w art. 12 omawianej ustawy zastrzeżono, że nie wykonuje się tych kar orzeczonych w rozmiarze większym, niż przewidują to nowe przepisy (zob. T. Grzegorzczuk, *Nowela...*, s. 139–140).

W wypadku określonym w art. 2 § 2, a więc przy prawomocnym ukaraniu za wykroczenia, które dopiero po takim ukaraniu zostało na skutek nowej ustawy zdepenalizowane, zakłada się skutek podobny do zatarcia ukarania (zob. art. 46 § 1). Osoba, której to ukaranie dotyczy, może zatem, z chwilą wejścia w życie nowej ustawy, bez potrzeby wydawania przez organ procesowy jakiegokolwiek orzeczenia, twierdzić, że nie była ukarana, i to także wtedy, gdy okres zatarcia tego ukarania jeszcze nie upłynął. Uznanie ukarania za niebyłe oznacza swoją fikcją prawną, jakoby sprawca czynu nigdy nie był karany za swoje zachowanie.

Art. 3. [Zasada terytorialności]

§ 1. Na zasadach określonych w niniejszej ustawie odpowiada ten, kto popełnił wykroczenie na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, jak również na polskim statku wodnym lub powietrznym.

§ 2. Odpowiedzialność za wykroczenie popełnione za granicą zachodzi tylko wtedy, gdy przepis szczególny taką odpowiedzialność przewiduje.

1. Przepis normuje zasadę terytorialności, uznając, że odpowiedzialność za wykroczenia według tego kodeksu ponosi się tylko w razie popełnienia ich na terytorium Polski oraz na polskim statku wodnym lub powietrznym. Zmiana przepisu dokonana w 1998 r. ograniczyła się tu tylko do zmiany oficjalnej nazwy państwa, uprzednio bowiem przepis mówił o terytorium Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. **Terytorium Rzeczypospolitej Polskiej określa** ustawa z dnia 12 października 1990 r. o ochronie granicy państwowej (tekst jedn.: Dz. U. z 2009 r. Nr 12, poz. 67 z późn. zm.), w myśl której do terytorium tego należą obszar oddzielony polskim granicami państwowymi od państw sąsiednich i pełnego morza oraz morskie wody wewnętrzne i morze terytorialne, a także przestrzeń powietrzna na tym obszarze i wewnątrz ziemi. Do wód wewnętrznych należą: część Zatoki Nowowarpieńskiej i Zalewu Szczecińskiego oraz część Zatoki Gdańskiej i Zalewu Wiślanego, a także wody portów i red, zaś morzem wewnętrznym – stosownie do ustawy z dnia 21 marca 1991 r. o obszarach morskich Rzeczypospolitej Polskiej i administracji morskiej (tekst jedn.: Dz. U. z 2003 r. Nr 153, poz. 1502 z późn. zm.) – jest pas wód

morskich o szerokości 12 mil morskich przyległy do brzegu morskiego lub do linii podstawowej zamykającej polskie morskie wody wewnętrzne.

Odpowiedzialność ponosi się jednak także w razie popełnienia wykroczenia na polskim statku wodnym lub powietrznym, który jest tu traktowany jak terytorium Polski (§ 1 *in fine*). W świetle ustawy z dnia 18 września 2001 r. – Kodeks morski (tekst jedn.: Dz. U. z 2009 r. Nr 217, poz. 1689 z późn. zm.) statkiem morskim jest „każde urządzenie pływające przeznaczone lub używane do żeglugi morskiej” (art. 2 § 1), zaś statkiem powietrznym – według ustawy z dnia 3 lipca 2002 r. – Prawo lotnicze (tekst jedn.: Dz. U. z 2012 r. poz. 933 z późn. zm.) – „urządzenie zdolne do unoszenia się w atmosferze na skutek oddziaływania powietrza innego niż oddziaływanie powietrza odbitego od podłoża” (art. 2 pkt 1).

2. Stosownie do **art. 3 § 2** k.w. za wykroczenia popełnione za granicą ponosi się odpowiedzialność w Polsce tylko wtedy, gdy przepis szczególny przewiduje taką odpowiedzialność. Do przepisów takich należy art. 131 zakładający odpowiedzialność za popełnione za granicą wykroczenia kradzieży i przywłaszczenia (art. 119), paserstwa (art. 122) oraz uszkodzenia lub zniszczenia cudzej rzeczy (art. 124). Ponadto, od dnia 1 stycznia 2009 r., stosownie do nowego brzmienia art. 10 § 1 pkt 1 lit. c k.p.w., żołnierze ponoszą odpowiedzialność za wykroczenia przed sądem wojсковym także w odniesieniu do czynów popełnionych podczas użycia lub pobytu Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej poza granicami kraju w rozumieniu ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o zasadach użycia lub pobytu Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej poza granicami państwa (Dz. U. Nr 162, poz. 1117 z późn. zm.). Chodzi tu zatem o wszelkie wykroczenia żołnierzy popełnione poza granicami kraju (a nie tylko takie, za które odpowiadają przed sądem wojсковym w razie popełnienia ich w kraju – art. 10 § 1 pkt 1 lit. a i b k.p.w.) w ramach pobytu tam lub użycia polskich sił zbrojnych zgodnie z przywołaną ustawą, czyli zarówno z kodeksu wykroczeń (np. kradzież, przywłaszczenie, jazda w stanie po użyciu alkoholu, naruszenie przepisów przeciwpożarowych itd.), jak i z ustaw szczególnych (np. z ustawy z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi, tekst jedn.: Dz. U. z 2007 r. Nr 70, poz. 473 z późn. zm.). Trzeba zauważyć, że już wcześniej Sąd Najwyższy wskazał, iż art. 7 ustawy o zasadach użycia lub pobytu Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej poza granicami państwa, zakładający, że: „Osoby wchodzące w skład jednostek wojskowych wykonujących zadania poza granicami państwa podlegają na terytorium państwa obcego przepisom dyscyplinarnym, karnym i porządkowym obowiązującym w Rzeczypospolitej Polskiej”, dotyczy także wykroczeń, za które odpowiedzialność jest w szerokim znaczeniu odpowiedzialnością karną, a więc przepisy karne obejmują tu także przepisy prawa wykroczeń, a tym samym art. 7 tej ustawy jest przepisem szczególnym w rozumieniu art. 3 § 2 k.w. i może stanowić podstawę odpowiedzialności żołnierza za wykroczenie popełnione przez niego podczas pobytu jego jednostki wojskowej za granicą w celu wykonywania tam stosownych zadań (zob. uchwała SN z dnia 25 maja 2004 r., WZP 1/04, OSNKW 2004, nr 5, poz. 50).

Należy jednak dodać, że w wyniku zmian wprowadzonych z dniem 1 stycznia 2010 r. przez nową ustawę z dnia 9 października 2009 r. o dyscyplinie wojskowej (Dz. U. Nr 190, poz. 1474), ściganie żołnierzy za wykroczenia, także popełnione w kraju, następuje co do zasady jedynie na żądanie dowódcy, co podkreślono ostatecznie w wyroku SN z dnia 21 lutego 2012 r., WK 2/12, OSNKW 2012, nr 6, poz. 65, z tym że gdy dowódca odstępuje od złożenia takiego żądania, musi wszcząć postępowanie dyscyplinarne wobec żołnierza, zaś przy wykroczeniach popełnionych przez żołnierza podczas stanów nadzwyczajnych oraz w razie użycia wojska za granicą odpowiedzialność za taki czyn ogranicza się jedynie do odpowiedzialności dyscyplinarnej (art. 86a k.p.w.); zob. np. T. Grzegorzczuk, *Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia...*, 2012, s. 362–364.

Art. 4. [Czas i miejsce wykroczenia]

§ 1. Wykroczenie uważa się za popełnione w czasie, w którym sprawca działał lub zaniechał działania, do którego był obowiązany.

§ 2. Wykroczenie uważa się za popełnione na miejscu, gdzie sprawca działał lub zaniechał działania, do którego był obowiązany, albo gdzie skutek nastąpił lub miał nastąpić.

1. Przepis ten nie był modyfikowany przez cały czas obowiązywania kodeksu wykroczeń. Określa zaś czas popełnienia wykroczenia (§ 1) oraz miejsce jego popełnienia (§ 2). Jeżeli chodzi o czas, to kodeks wykroczeń przyjmuje tu w § 1, że **wykroczenie popełnione jest w czasie**, gdy sprawca działał (czyny z działania) lub zaniechał działania, do którego był obowiązany (czyny z zaniechania). Przyjmuje się przy tym w dalszych przepisach, że przedawnienie karalności liczone jest od czasu popełnienia czynu (art. 45 § 1), nie wprowadzając regulacji, jak to czynią kodeks karny czy karny skarbowy (ten także co do wykroczeń skarbowych), że przy czynach skutkowych liczony jest on od momentu nastąpienia skutku (zob. art. 101 § 3 k.k. i art. 51 § 1 w zw. z art. 44 § 4 k.k.s.). Nie ma też w tym kodeksie zastrzeżeń, że przepisy mogą modyfikować czas popełnienia czynu, jak to jest w kodeksie karnym skarbowym, gdzie po przyjęciu podobnej jak w § 1 art. 4 k.w. zasady użyto jeszcze zwrotu „chyba że kodeks stanowi inaczej” (art. 2 § 1 k.k.s.). Na gruncie prawa wykroczeń moment wystąpienia skutku nie ma znaczenia dla ustalenia czasu popełnienia wykroczenia. Wszędzie jednak tam, gdzie do znamion czynu należy stworzenie określonego stanu zagrożenia, dopóki stan taki nie nastąpi, nie można mówić o popełnieniu wykroczenia. Jeżeli zatem art. 74 k.w. penalizuje m.in. wadliwe wykonanie urządzenia i wywołanie tym stanu zagrożenia dla życia lub zdrowia, to dla bytu wykroczenia nie jest wystarczające stwierdzenie wadliwości wykonania, ale niezbędne jest też ustalenie zaistnienia przez to stanu wskazanego zagrożenia, co nie musi być czasowo zbieżne.

Przy wykroczeniach trwałych (zob. uw. 12 do art. 1) czyn jest popełniony, dopóki sprawca nie wykona swojego obowiązku, a więc gdy prowadzi działalność

gospodarczą bez wymaganego wpisu lub zgłoszenia (art. 60¹ i 63), to dopóki ją tak prowadzi, dopuszcza się cały czas tego wykroczenia; gdyby jednak jej zaniechał, to przedawnienie karalności powinno być liczone od momentu, kiedy obowiązek ten przestał na nim ciążyć. To samo można odnieść np. do zaniechania obowiązku meldunkowego (art. 147 § 1), gdy jego sprawca wyprowadził się następnie z miejsca, w którym nie dopełnił tego obowiązku, z tym że ponieważ czyn ten został z dniem 1 stycznia 2013 r. zdepenalizowany przez art. 62 ustawy z dnia 24 września 2010 r. o ewidencji ludności (Dz. U. Nr 217, poz. 1424), to nieukaranie **sprawcy** przed tą datą powoduje, że nie może być on już ścigany za ten czyn (zob. art. 2 § 1), choćby jeszcze nie doszło do jego przedawnienia.

Czas popełnienia czynu zabronionego jako wykroczenia ma istotne znaczenie dla odpowiedzialności za nie, gdyż to on jest ważny z punktu widzenia odpowiedzialności z uwagi na wiek sprawcy (art. 8) czy jego poczytalność, odnoszoną do momentu popełnienia czynu (art. 17).

2. Za miejsce popełnienia czynu kodeks wykroczeń uznaje miejsce:

- 1) gdzie sprawca działał lub
- 2) zaniechał działania, do którego był zobowiązany, albo
- 3) gdzie skutek nastąpił, lub
- 4) miał nastąpić (art. 4 § 2).

Podobne, choć bardziej doprecyzowane, rozwiązanie zawierają art. 6 k.k. i art. 3 § 1 k.k.s. Przy wykroczeniach formalnych (zob. uw. 10 do art. 1) miejscem ich popełnienia będzie zawsze miejsce, gdzie sprawca działał (np. bezprawnie przekroczył granicę, kąpał się w miejscu niedozwolonym) lub gdzie zaniechał wymaganego działania (np. nie dopełnił obowiązku meldunkowego, nie zgłosił się do ewidencji prowadzonej działalności, nie dopełnił obowiązku zapewnienia należytego stanu sanitarnego przy produkcji środków spożywczych), przy wykroczeniach materialnych umyślnych może nim być także miejsce, gdzie nastąpił skutek lub gdzie miał on – według zamiaru sprawcy – nastąpić, a gdyby był to czyn nieumyślny – gdzie sprawca działał lub gdzie nastąpił skutek jego działania (np. przy wadliwym wykonaniu urządzeń, o czym mowa w art. 71, w miejscu wykonania X i wywołaniu tym stanu niebezpieczeństwa dla życia lub zdrowia, stwierdzonego w miejscu Y, jako miejscu użytkowania tego urządzenia).

Miejsce popełnienia wykroczenia ma znaczenie dla właściwości sądu orzekającego w sprawach o te czyny, gdyż właściwym miejscowo jest sąd, w którego okręgu popełniono wykroczenie (zob. art. 11 § 1 k.p.w. i recypowane tam art. 31–32 k.p.k.). Z uwagi na to, że możliwych jest, jak widać, kilka miejsc popełnienia wykroczenia, co rodzić może właściwość kilku sądów, przyjmuje się, że właściwy jest wówczas ten sąd, do którego wcześniej złożono wniosek o ukaranie (art. 31 § 3 k.p.k. w zw. z art. 11 § 1 k.p.w.), a więc z natury, gdzie wcześniej podjęto czynności wyjaśniające (art. 54 k.p.w.), ewentualnie dochodzenie karne, traktując początkowo czyn jako przestępstwo.

Art. 5. [Zasada ekwiwalencji umyślności i nieumyślności]

Wykroczenie można popełnić zarówno umyślnie, jak i nieumyślnie, chyba że ustawa przewiduje odpowiedzialność tylko za wykroczenie umyślne.

1. Przepis ten ma treść nadaną mu przez nowelę sierpniową z 1998 r. Poprzednio zakładał on, że: „Wykroczenie można popełnić zarówno z winy umyślnej, jak i nieumyślnej, chyba że ustawa przewiduje odpowiedzialność tylko z winy umyślnej” (zob. o tym ujęciu np. M. Bojarski, W. Radecki, *Kodeks wykroczeń z komentarzem...*, s. 24; A. Gubiński, *Prawo wykroczeń...*, s. 107 i n.). Zmiana dokonana w 1998 r. związana była z przejściem, z rozwiązań kodeksu karnego z 1997 r., odmiennego podejścia do kwestii winy. Uznano bowiem i na gruncie wykroczeń, że winę w aspekcie normatywnym stanowi zarzucalność sprawcy czynu zabronionego nieusprawiedliwionego, wadliwego procesu decyzyjnego przy podejmowaniu aktu woli, a w konsekwencji przyjęto, że umyślność i nieumyślność to jedynie elementy strony podmiotowej zarówno przestępstwa, jak i wykroczenia, a nie postacie winy (zob. T. Grzegorzczuk, *Nowela...*, s. 14). Przy umyślności (wykroczeniach umyślnych) kwestia winy wiąże się z zarzucalnością co do wadliwości treści decyzji woli, a przy nieumyślności (wykroczeniach nieumyślnych) – co do okoliczności towarzyszących podejmowaniu przez sprawcę aktu woli. Mimo tych zmian niektórzy autorzy nadal na gruncie art. 5 – niejako tradycyjnie – mówią o winie umyślnej i nieumyślnej oraz zasadzie jej ekwiwalencji (zob. np. A. Marek, *Prawo wykroczeń...*, s. 56–57) albo o równowartości form winy (tak np. T. Bojarski, *Polskie prawo...*, s. 84–86), a nie o ekwiwalencji (równowartości) umyślności i nieumyślności, jak to wyraźnie wynika z przepisu, choć jednocześnie wskazują oni na istotę zmian dokonanych nowelą sierpniową z 1998 r.

Samo pojęcie wykroczenia umyślnego i nieumyślnego określa art. 6 (zob. uwagi do tego przepisu).

2. Przepis art. 5 zakłada tzw. ekwiwalencję umyślności i nieumyślności, uznając, że wykroczenie można popełnić zarówno umyślnie, jak i nieumyślnie, z zastrzeżeniem wskazanym w końcowym jego fragmencie. W prawie karnym powszechnym przyjmuje się, że zbrodnię można popełnić jedynie umyślnie, a występki także nieumyślnie, ale tylko wtedy, gdy ustawa tak stanowi (art. 8 k.k.). Natomiast w prawie karnym skarbowym zakłada się, że zarówno przestępstwo skarbowe, jak i wykroczenie skarbowe można popełnić jedynie umyślnie, a nie nieumyślnie, wyłącznie jeżeli ustawa tak stanowi (art. 4 § 1 k.k.s.); tu zatem do wykroczeń skarbowych odniesiono zasadę dotyczącą w prawie karnym powszechnym występków. Prawo wykroczeń odbiega zatem wyraźnie w omawianej materii od rozwiązań prawa karnego, zarówno powszechnego, jak i skarbowego.

W doktrynie wskazuje się, że zasada przyjęta w art. 5 k.w. wiąże się z uproszczonym rozstrzyganiem spraw o wykroczenia, w tym – zarówno przed 2001 r., jak i obecnie – przez organy niebędące orzekającymi, jak w trybie mandatowym, od których nie można wymagać precyzyjnego rozróżniania umyślności i nieumyśl-

ności (zob. np. T. Bojarski, *Polskie prawo...*, s. 86; A. Marek, *Prawo wykroczeń...*, s. 56), choć jednocześnie dostrzega się mankamenty tego rozwiązania, gdyż daje ono możliwość poszerzania penalizacji, np. przy naruszeniach formalnych, na takie przypadki, w których stosowanie kar nie wydaje się wcale zasadne (zob. T. Grzegorzczuk, A. Gubiński, *Prawo wykroczeń...*, s. 90), a ponadto w praktyce może prowadzić także u organów orzekających do przykładania mniejszej wagi do „formy winy” (A. Marek, *Prawo wykroczeń...*, s. 56; M. Bojarski, W. Radecki, *Kodeks wykroczeń. Komentarz...*, 2011, s. 124–125) czy ściślej – postaci umyślności lub nieumyślności. Trzeba w tym miejscu zauważyć, że obecnie postępowanie mandatowe, a więc stosowane przez organy inne niż orzekające, występuje też w sprawach o wykroczenia skarbowe, a jednak w kodeksie karnym skarbowym przyjęto w stosunku do nich, że znikoma szkodliwość zachowania eliminuje jego byt jako wykroczenia oraz że popełnia się je z zasady jedynie umyślnie, a nieumyślnie tylko wtedy, gdy ustawa tak stanowi. Ma to jednak pewne uzasadnienie w charakterze wykroczeń skarbowych, gdyż z zasady są to czyny przepołowione, wyodrębniane z przestępstw skarbowych przez kryterium mniejszej wagi czynu lub wartość uszczuplonej należności publicznoprawnej, a ponadto stosuje się do nich przepisy procedury karnej i prowadzi dochodzenie karne, w ramach którego można także nałożyć grzywnę mandatem, co z kolei sprzyja dokładniejszemu ustaleniu postaci umyślności (lub wyjątkowej nieumyślności) zachowania.

3. Z zasady wskazanej w art. 5 wynika, że dla bytu zachowania jako wykroczenia nie ma znaczenia, czy dopuszczono się go umyślnie, czy też jedynie nieumyślnie. Tylko tam, gdzie ustawa wyraźnie wymaga umyślności, niezbędne jest wykazanie jej zaistnienia, a przy jej braku sprawca nie ponosi odpowiedzialności. Jeżeli zatem z przepisu statuującego dane wykroczenie nie wynika, aby wymagano tu umyślności zachowania sprawcy, ustalenie, że czynu dopuszczono się umyślnie lub że popełniono go nieumyślnie, ma znaczenie dla samego przypisywania winy (zarzucalność co do treści aktu woli czy jedynie do okoliczności podejmowania go – zob. uw. 8 do art. 1 i wyżej uw. 1) oraz przy wymiarze kary, jako że z założenia za czyny popełnione nieumyślnie powinna ona być łagodniejsza, a przy tym tylko przy umyślności można sięgać po karę aresztu (art. 35). Konsekwencją zasady przyjętej przez art. 5 jest to, że **wykroczenia mogą występować jedynie jako takie, które można popełnić zarówno umyślnie, jak i nieumyślnie, oraz jako popełniane tylko umyślnie, nie ma zaś wykroczeń popełnianych jedynie nieumyślnie**. Jednakże niekiedy ustawodawca rozdziela określone wykroczenie na postać umyślną i nieumyślną, różnie normując konsekwencje prawne każdej z nich; tak uczyniono np. przy wykroczeniu paserstwa (zob. art. 122 § 1 i 2).

4. Przewidziany w końcowym fragmencie przepisu wyjątek sprowadza się do możliwości zastrzeżenia w ustawie, że określonego zachowania można dopuścić się tylko umyślnie. Ustawodawca nie czyni tego jednak w jednolity sposób. W doktrynie wskazuje się (zob. np. T. Grzegorzczuk, A. Gubiński, *Prawo wykroczeń...*,

s. 89–91; A. Marek, *Prawo wykroczeń...*, s. 56–57), że analiza przepisów wskazuje, iż **ograniczenie karalności zachowania do zachowań jedynie umyślnych następuje w prawie wykroczeń w następujący sposób.**

Po pierwsze, przez wyraźne użycie w przepisie zwrotu „Kto umyślnie”, tak np. postąpio w art. 65, 67, 69 czy art. 124, albo „Kto, chcąc”, jak np. w aktualnym – znowelizowanym w 2011 r. – art. 66 § 1, jako że „chcenie” to przejaw umyślności, i to w zamiarze bezpośrednim (zob. art. 6 § 1). **Po wtóre**, przez określenie danego wykroczenia jako tzw. czynu kierunkowego znamionowego celem, a więc przez użycie sformułowania „Kto w celu”, jak np. w art. 107, 126, 128, 133 k.w., w tym także gdy bez posłużenia się wyrażeniem „w celu” nastąpi wskazanie tego celu w inny sposób (np. art. 57) albo odwołanie się do określeń prawnych ze sfery prawa karnego, które są tam wyjaśnione i zakładają umyślność zachowania jako działania kierunkowego, jak choćby: „Kto kradnie” cudzą rzecz lub drzewo z cudzego lasu (art. 119 i 120 k.w.), gdyż skoro jest kradzież – jest działanie „w celu” przywłaszczenia (art. 278 k.k.), czy „kto oszukuje” nabywcę lub dostawcę (art. 134 k.w.), jako że jest to działanie „w celu osiągnięcia korzyści majątkowej” (art. 286 k.k.). **Po trzecie**, przez wskazanie na wymagane dla karalności zachowania pobudki lub motywów działania sprawcy, które wymagają wtedy odrębnego ustalenia, gdyż bez nich nie można mówić o popełnieniu danego czynu zabronionego jako wykroczenia; chodzi tu o „złośliwość” lub „swawolę” cechujące zachowanie sprawcy, np. złośliwe niepokojenie (art. 107), gaszenie oświetlenia w miejscach dostępnych dla publiczności (art. 79 § 2) lub niszczenie albo uszkodzanie urządzeń użytku publicznego (art. 143 § 1), gdzie też wymaga się „złośliwości lub swawoli”. **Po czwarte** wreszcie, przez użycie takich określeń, które także w języku potocznym oznaczają, że tak ujęte zachowanie jest umyślne i nie można dopuścić się go nieumyślnie. Nie można więc np. nieumyślnie „skłaniać” kogoś do czegoś (np. do żebractwa – art. 104), „ukrywać” czegoś przed kimś (np. towaru przed nabywcą – art. 135), „szczuć” kogoś zwierzęciem (np. szczucie psem – art. 108), „samowolnie” czego używać (np. cudzej rzeczy – art. 128), „uchylać się” od czegoś (np. od obowiązków w zakresie utrzymania dróg – art. 101–103), ale już nie można nieumyślnie „nie dopełniać” czegoś, w tym obowiązków, gdyż to może nastąpić także nieumyślnie, np. niezachowanie należytej ostrożności w ruchu (art. 86) czy niedopełnienie obowiązku posiadania przez kierującego pojazdem przy sobie wymaganych dokumentów (art. 95). Nie można też nieumyślnie „demonstracyjnie okazywać” czegoś (np. lekceważenia dla narodu i państwa – art. 49), „przywłaszczać sobie” czegoś (np. stanowiska, tytułu czy stopnia – art. 61 § 1, lub cudzej rzeczy – art. 119 i 126), „nawoływać” do czegoś (np. do popełnienia przestępstwa lub przeciwdziałania przemocą prawu – art. 52a pkt 1 i 2) czy „pochwalać” czegoś (np. popełnienie przestępstwa – art. 52a pkt 3). Wszystkie te zachowania wymagają umyślności po stronie sprawcy.

Umyślność cechuje też podżeganie i pomocnictwo jako formy zjawiskowe wykroczenia, gdyż dopuszczający się ich działają, „chcąc”, aby inna osoba popeł-

niła wykroczenie (art. 12), bądź działając „w zamiarze”, aby dokonała ona takiego czynu (art. 13). Dotyczy to także usiłowania jako postaci stadialnej wykroczenia, gdyż usiłujący też działa „w zamiarze” popełnienia czynu (art. 11 § 1). Zob. też uwagi do art. 6.

Art. 6. [Umyślność i nieumyślność]

§ 1. Wykroczenie umyślne zachodzi wtedy, gdy sprawca ma zamiar popełnienia czynu zabronionego, to jest chce go popełnić albo przewidując możliwość jego popełnienia na to się godzi.

§ 2. Wykroczenie nieumyślne zachodzi, jeżeli sprawca nie mając zamiaru jego popełnienia, popełnia je jednak na skutek niezachowania ostrożności wymaganej w danych okolicznościach, mimo że możliwość popełnienia tego czynu przewidywał albo mógł przewidzieć.

1. Przepis określa, na czym polega umyślność (§ 1) i nieumyślność (§ 2) wykroczenia. Jedynie § 2 uległ zmianie w drodze noweli sierpniowej z 1998 r. Wiązało się to z innym podejściem do kwestii nieumyślności wykroczenia (zob. T. Grzegorzczuk, *Nowela...*, s. 15). Przed tą zmianą przyjmowano, że nieumyślność (wina nieumyślna) zachodzi wtedy, gdy sprawca przewiduje możliwość popełnienia czynu zabronionego, lecz bezpodstawnie przypuszcza, że go uniknie (lekkomyślność), oraz wtedy, gdy możliwości takiej nie przewiduje, choć powinien i może ją przewidywać (niedbalstwo); zob. o tym np. M. Bojarski, W. Radecki, *Kodeks wykroczeń z komentarzem...*, s. 27–28; A. Gubiński, *Prawo wykroczeń...*, s. 100–106; Z. Gostyński, *Prawo wykroczeń...*, s. 66–68; T. Grzegorzczuk, A. Gubiński, *Prawo wykroczeń...*, s. 85–89. W obecnym ujęciu, przyjętym wzorem kodeksu karnego z 1997 r. (art. 9 § 2), akcentuje się niezachowanie należytej ostrożności wymaganej w danych okolicznościach, wyróżniając tzw. nieumyślność świadomą i nieświadomą (zob. A. Zoll (w:) *Kodeks karny...*, red. A. Zoll, t. 1, s. 154–156; T. Grzegorzczuk, *Podstawowe założenia...*, s. XVI). Podstawowa różnica między umyślnością i nieumyślnością pozostaje taka sama. Przy tej pierwszej istnieje zamiar popełnienia czynu zabronionego, przy tej drugiej popełnienie następuje mimo braku zamiaru.

2. **Istota umyślności** wskazana w § 1 nie uległa zmianie w toku całego obowiązywania kodeksu wykroczeń. Sprowadza się ona do istnienia po stronie sprawcy zamiaru popełnienia czynu zabronionego, który występuje pod postacią zamiaru bezpośredniego (*dolus directus*) lub ewentualnego (*dolus eventualis*). Ten pierwszy ustawodawca wyraża zwrotem: „chce go popełnić”, ten drugi określeniem: „przewidując możliwość jego popełnienia na to się godzi”. Spójnik „albo” łączący oba te wyrażenia wskazuje, iż wyrażają one zamiar popełnienia czynu. W przypadku zamiaru bezpośredniego sprawca ma wolę popełnienia czynu, gdyż „chce” go popełnić; przy zamiarze ewentualnym woli takiej nie ma, ale akceptuje przewidywaną możliwość jego popełnienia.

Jeżeli sprawca wydobywa żwir lub piasek na gruncie, o którym wie, że do niego nie należy (art. 154 § 1 pkt 1), albo dokonuje wypasu zwierząt na gruntach do niego nienależących (art. 151 § 1) lub wyrzuca śmieci z własnej posesji do lasu, zaśmiecając las (art. 162 § 1), lub kradnie cudzą rzecz (art. 119 § 1) albo zrywa plakat wystawiony publicznie przez instytucję artystyczną, bo mu się nie podoba (art. 67 § 2), lub zawiadamia o rzekomym pożarze, którego nie ma, gdyż chce zobaczyć straż w akcji (art. 66 § 1), albo prowadzący pojazd, widząc sygnał osoby uprawnionej do kontroli ruchu do zatrzymania się, nie czyni tego i przyspiesza, aby uniknąć kontroli (art. 92 § 2), to w każdej z tych sytuacji sprawca ma wolę popełnienia czynu, chce naruszyć obowiązujące przepisy i czyni to. Jeżeli natomiast właściciel pojazdu dopuszcza do prowadzenia go na drodze publicznej przez inną osobę, choć przewiduje możliwość, że nie jest ona w pełni fizycznie lub psychicznie sprawna do jego należytego prowadzenia (art. 96 § 1 pkt 1), albo posiadacz działki letniskowej, który mimo późnej pory odtwarza głośno muzykę, choć może zakładać, iż może w ten sposób naruszyć spoczynek nocny innych osób przebywających na tych działkach (art. 51 § 1), czy osoba, która przewidując, iż w danym miejscu kąpiel jest zabroniona, mimo to decyduje się na nią (art. 55), albo prowadzący pojazd, który zorientowawszy się wkrótce po rozpoczęciu jazdy, że niedawno wypił piwo i może być pod wpływem alkoholu (art. 87 § 1), kontynuuje ją, uznając, że jej cel (np. sklep, w którym ma zrobić zakupy) jest niedaleko, to w żadnym z tych przypadków sprawca nie chce popełnić wykroczenia, ale przewidując możliwość jego popełnienia, godzi się na nie, działa zatem w zamiarze ewentualnym. W orzecznictwie i doktrynie wskazuje się, że zamiar ewentualny wiąże się z reguły z jakimś innym zamiarem, „chcieniem” sprawcy, tyle że niedostępnym samemu czynu zabronionego, lecz z realizacją innego celu; mamy tu zatem do czynienia z zamiarem bezpośrednim, ale dotyczącym zachowania prawnie obojętnego (np. jak wyżej z chęcią kąpeli, dojazdu do pobliskiego sklepu czy słuchania głośnej muzyki), który prowadzi jednak osobę chcącą osiągnąć ów cel do godzenia się na popełnienie wykroczenia (zob. np. wyrok SN z dnia 2 listopada 1982 r., III KR 251/82, LEX nr 21958; zob. też np. M. Bojarski, W. Radecki, *Kodeks wykroczeń. Komentarz...*, 2011, s. 130; A. Marek, *Prawo wykroczeń...*, s. 54).

Ocena postaci umyślności powinna być dokonywana według całokształtu dokonanych ustaleń (w trybie mandatowym na podstawie spostrzeżeń funkcjonariusza organu mandatowego, w tym dokonanych urządzeniami kontrolnymi, i oświadczeń sprawcy oraz innych uczestników lub obserwatorów zdarzenia). Samo bowiem zachowanie się sprawcy, jak i spowodowanie określonego prawem skutku nie dowodzą jeszcze jego umyślności, nie można bowiem domniemywać zgody sprawcy lub godzenia się przez niego na powstały skutek czynu, lecz należy wykazać, że stanowiły one efekt jego procesu decyzyjnego, a to może wynikać jedynie z ustalonych okoliczności jego zachowania się, z których może płynąć logiczny wniosek „chcienia” przez sprawcę popełnienia wykroczenia lub godzenia się na jego popełnienie bądź jedynie, że było to zachowanie nieumyślne.

3. Nieumyślność (art. 6 § 2) zachodzi wówczas, gdy sprawca nie ma zamiaru popełnienia czynu zabronionego jako wykroczenie (w tym ewentualnego), ale popełnia je na skutek niezachowania ostrożności wymaganej w danych okolicznościach, i to mimo że popełnienie tego czynu przewidywał albo mógł przewidzieć. Przybiera ona postać nieumyślności świadomej, gdy sprawca przewidywał możliwość popełnienia czynu zabronionego, oraz nieświadomej, gdy możliwości takiej nie przewidywał, choć była ona obiektywnie przewidywalna (zob. np. A. Zoll (w:) *Kodeks karny...*, red. A. Zoll, t. 1, s. 154–156; T. Bojarski, *Polskie prawo...*, s. 83; tenże (w:) T. Bojarski i inni, *Kodeks...*, s. 42–44; A. Marek, *Prawo wykroczeń...*, s. 55); tę pierwszą niektórzy autorzy określają nadal mianem lekkomyślności, a tę drugą – niedbalstwa (zob. np. A. Marek, T. Bojarski).

Podobieństwo między zamiarem ewentualnym a nieumyślnością świadomą polega na tym, że w obu wypadkach sprawca ma świadomość możliwości popełnienia czynu. **Różnica** między nimi sprowadza się zaś do tego, że przy zamiarze ewentualnym sprawca godzi się jednak na popełnienie tego czynu, choć nie chce go popełnić, natomiast przy nieumyślności świadomej brak jest jego woli odnośnie do godzenia się na czyn, a sprawca w istocie zakłada, tyle że niesłusznie (bezzasadnie), iż uniknie popełnienia czynu, zatem zaistnienie wykroczenia następuje tu w wyniku błędnej oceny sprawcy. Przyznać trzeba, że linia rozgraniczająca te postacie umyślności i nieumyślności jest dość cienka. Przy nieumyślności nieświadomej sprawca w ogóle nie dokonuje błędnej oceny swojego zachowania, jako że nie przewiduje określonej powinności, którą narusza, chociaż mógł ją przewidzieć.

Jeżeli zatem prowadzący pojazd zaabsorbowany muzyką lub wiadomościami z radia samochodowego nie zauważa znaku ograniczenia prędkości i jedzie dalej z szybkością już nadmierną, dopuszcza się czynu z art. 92 § 1 (niestosowanie się do znaku drogowego) przy nieświadomej nieumyślności, gdyż wprowadzając nie przewidywał swojego obowiązku ograniczenia szybkości, ale mógł to przewidzieć, gdyby nie naruszył zasad ostrożności wymaganych w ruchu drogowym. Jeżeli natomiast prowadzący pojazd wyprzedza inny pojazd, mimo że widzi z daleka pojazd jadący z przeciwka, ale zakłada, że z uwagi na odległość i możliwości techniczne swojego pojazdu dokona wyprzedzenia, ale z uwagi na błędną ocenę sytuacji zmuszony jest do manewru, w którego wyniku dochodzi do kolizji z pojazdem wyprzedzanym lub jej niebezpieczeństwa, to trudno mówić o godzeniu się sprawcy na popełnienie czynu z art. 86 § 1 (spowodowanie zagrożenia w ruchu drogowym, w tym kolizji niebędącej wypadkiem w rozumieniu prawa karnego – zob. art. 177 k.k.), ale można tu mówić o uświadamianej nieumyślności, gdyż prowadzący pojazd świadomie naruszył reguły ostrożności w ruchu dotyczące wyprzedzania, wadliwie oceniając, że uniknie popełnienia wykroczenia.

4. W obu wypadkach nieumyślności chodzi o niezachowanie zasad ostrożności wymaganych w danych okolicznościach. Same reguły ostrożności, bez względu na źródło ich pochodzenia, mają charakter obiektywny, a więc mają zastosowanie w określonej sytuacji, niezależnie od indywidualnych właściwości pod-

miotu danego zachowania. To samo dotyczy powinności przewidywania, gdyż ocenia się ją od strony zachowania typowego dla rozważnej osoby, dysponującej właściwościami niezbędnymi do wykonywania danych czynności, np. lekarza, kierowcy, prowadzącego określoną działalność gospodarczą itd., ale niekiedy każde go niebędącego już nieletnim, np. co do wymogów ostrożności w poruszaniu się także jako pieszego na drogach. Osoba prowadząca pojazd bez uprawnień (art. 94 § 1), która doprowadziła do kolizji, nie może więc się tłumaczyć odnośnie do tego ostatniego wykroczenia (art. 86 § 1) brakiem umiejętności jego prowadzenia. Chodzi przy tym o powinność przewidywania sytuacji niejako naturalnych, a nie anormalnych. Stąd, jak wskazano np. w wyroku SN z dnia 17 czerwca 1999 r., IV KKN 740/98, PiP 2000, z. 2, s. 110, z glosą aprobowaną R.A. Stefańskiego, dostrzeżenie spokojnie zachowującej się grupy dzieci nie nakłada na kierowcę obowiązku przewidywania możliwości wtargnięcia na drogę jakiegoś innego, anonimowego w tym momencie, dziecka z zabudowań po przeciwnej stronie tej drogi, gdyż możliwość taka ma w istocie charakter abstrakcyjny i nie można oczekiwać od kierowcy jej uwzględnienia przy poruszaniu się po drodze publicznej. Prowadziłoby to bowiem do konieczności ograniczenia prędkości do zupełnie sprzecznej z założeniami płynności i celowości ruchu drogowego.

Inną kwestią jest natomiast możliwość samego przewidywania, w ramach powinności przewidywania, którą odnieść już należy do określonego sprawcy i jego właściwości, wiedzy i umiejętności. Możliwość przewidywania jest bowiem cechą subiektywną i musi uwzględniać zarówno konkretną sytuację, w jakiej zdarzenie miało miejsce, jak i konkretną osobę, sprawcę tego zdarzenia. W odróżnieniu od powinności przewidywania, opartej na wzorcu „przeciętnego” obywatela lub członka określonej grupy zawodowej czy pełniącej określone funkcje, w tym wypadku chodzi o możliwość przewidywania przez określoną osobę, z uwzględnieniem, w zależności od sytuacji, także jej doświadczenia życiowego lub zawodowego, przygotowania zawodowego itd. Możliwość przewidywania musi mieścić się w granicach wyznaczonych samą powinnością przewidywania. Nie ma zatem odpowiedzialności ani wtedy, gdy dana osoba, z uwagi na swoje subiektywne cechy, nie miała faktycznie możliwości przewidzenia czynu zabronionego w ramach powinności zachowania wymaganej ostrożności, ani wówczas, gdy nie miała w ogóle obowiązku określonej powinności (przewidywania), np. odnośnie do anormalnej sytuacji, ale dzięki swojej wyjątkowej wiedzy czy doświadczeniu mogła to przewidzieć. W tym ostatnim wypadku nie mieści się to już bowiem w ramach nieumyślności, a więc w sferze prawa, lecz ewentualnie w płaszczyźnie moralnej (zob. np. T. Grzegorzczuk, A. Gubiński, *Prawo wykroczeń...*, s. 89).

Art. 7. [Nieświadomość karalności; błąd co do znamion czynu]

§ 1. Nieświadomość tego, że czyn jest zagrożony karą, nie wyłącza odpowiedzialności, chyba że nieświadomość była usprawiedliwiona.

§ 2. Nie popełnia wykroczenia umyślnego, kto pozostaje w błędzie co do okoliczności stanowiącej znamię czynu zabronionego.

1. Przepis normuje sytuacje, które obok niepoczytalności (art. 15) wyłączają winę sprawcy. Początkowo ograniczał się tylko do treści obecnego § 1, a § 2 pojawił się w wyniku noweli sierpniowej z 1998 r. (zob. T. Grzegorzczak, *Nowela...*, s. 16). Zdecydowano się wówczas poszerzyć ustawowy zakres wyłączeń odpowiedzialności w prawie wykroczeń z uwagi na błąd, który obejmował dotąd tylko nieświadomość karalności czynu, także o błąd co do okoliczności faktycznych stanowiących znamię czynu, które to rozwiązanie funkcjonowało już w kodeksie karnym z 1969 r. (art. 24 § 1) i zostało przyjęte także w kodeksie z 1997 r., a w prawie wykroczeń błąd ten miał charakter pozaustawowy (zob. T. Grzegorzczak, A. Gubiński, *Prawo wykroczeń...*, s. 120).

Błąd to niezgodność między rzeczywistością a jej odbiciem (wyobrażeniem) w świadomości człowieka, tu – sprawcy czynu zabronionego, czyli rozbieżność między świadomością sprawcy o rzeczywistości a tą rzeczywistością (zob. np. A. Marek, *Prawo wykroczeń...*, s. 59; M. Bojarski, Z. Świda, *Podstawy...*, s. 70; A. Zoll (w:) *Kodeks karny...*, red. A. Zoll, t. 1, s. 530). W doktrynie wskazuje się, że błąd może się odnosić do bezprawności zachowania, mylnego wyobrażenia o znamionach popełnianego czynu oraz społecznej szkodliwości danego zachowania, czyli świadomości o ujemnym ładunku społecznym, społecznej negatywnej oceny danego rodzaju zachowania (zob. T. Grzegorzczak, A. Gubiński, *Prawo wykroczeń...*, s. 119–122); ten ostatni pozostaje nadal okolicznością pozaustawową.

2. W § 1 ujęto błąd co do karnej bezprawności czynu, przyjmując, iż nieświadomość tego, że czyn jest zagrożony karą, nie wyłącza jeszcze odpowiedzialności, chyba że nieświadomość ta była usprawiedliwiona. Ujęcie to odbiega od konstrukcji przyjętej w tej materii w prawie karnym, gdzie przyjęto, że: „Nie popełnia przestępstwa, kto dopuszcza się czynu zabronionego w usprawiedliwionej nieświadomości jego bezprawności”, z tym że jeżeli błąd był nieusprawiedliwiony, sąd może jednak zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary (art. 30 k.k.). Do karalności, a nie bezprawności, odwołano się natomiast w kodeksie karnym skarbowym, uznając, że: „Nie popełnia przestępstwa skarbowego lub wykroczenia skarbowego, kto dopuszcza się czynu zabronionego w usprawiedliwionej nieświadomości jego karalności” (art. 10 § 4).

We wszystkich tych sytuacjach widać, że następuje odejście od rygorystycznego trzymania się zasady, iż nieznajomość prawa szkodzi (*ignorantia iuris nocet*), na rzecz uwzględniania usprawiedliwionej nieświadomości obowiązywania określonej normy prawnej. O ile jednak kodeks karny mówi o nieświadomości „bezprawności” czynu, to art. 7 § 1 k.w. (podobnie jak kodeks karny skarbowy) – o nieświadomości jego „zagrożenia karą”, czyli „karalności” lub „karnej bezprawności”. Nie chodzi zatem o brak świadomości samej niezgodności z prawem danego zachowania, lecz o usprawiedliwioną nieświadomość, że zachowanie ta-

kie stanowi czyn zagrożony karą; są to zatem zdecydowanie mniejsze wymagania niż na gruncie powszechnego prawa karnego (zob. T. Grzegorzczuk, A. Gubiński, *Prawo wykroczeń...*, s. 121). Należy zauważyć, że wiele zachowań stanowiących wykroczenia, także ujętych w kodeksie wykroczeń, ma swoje źródło, odnośnie do nakazów i zakazów tu penalizowanych, w ustawach dotyczących określonych sfer życia. Sama zatem świadomość, że ustawa taka wprowadziła nowe nakazy lub zakazy, nie eliminuje jeszcze możliwości zaistnienia błędu, o jaki chodzi w art. 7 § 1, gdyż przepis ten dotyczy nieświadomości, że określone zachowanie jest karalne, czyli zagrożone karą, a nie jedynie, że jest ono obecnie bezprawne, a więc niezgodne z przepisami. Podobnie jest na gruncie prawa karnego skarbowego ściśle powiązanego z kolei z prawem ze sfery finansowej, stąd i tam przyjęcie podobnej konstrukcji (zob. T. Grzegorzczuk, *Kodeks karny skarbowy...*, 2009, s. 72). Nie chodzi przy tym o wiedzę (świadomość) o karach grożących za dany czyn czy o wiedzę o konkretnym przepisie karnym, obejmującym dane zachowanie, ale ogólnie o tym, że za dany czyn grozi przewidziana przez prawo kara.

Samo odwołanie się sprawcy do nieświadomości karalności danego zachowania nie stwarza jednak podstaw do przyjęcia błędu, o jakim mowa w art. 7 § 1, gdyż musi to wynikać z ustalonych okoliczności, a więc być wykazane, a nie oparte na gołosłownym twierdzeniu obwinionego, niemającym odzwierciedlenia w dowodach i poczynionych na ich podstawie ustaleniach. Jak wskazuje się przy tym w orzecznictwie, „nie można powoływać się na niezawinioną niezajomość prawa [karalności – T.G.], jeżeli z ustalonych faktów wynika, że sprawca nie tylko nie starał się zapoznać z obowiązującym uregulowaniem [...], ale wręcz z takiej możliwości wyraźnie zrezygnował” (zob. wyrok SN z dnia 3 lutego 1997 r., II KKN 124/96, OSNKW 1997, nr 5–6, poz. 46), i choć orzeczenie to zapadło w sprawie karnej skarbowej, to pozostaje aktualne także na gruncie prawa wykroczeń.

3. Przepis art. 7 § 2 dotyczy błędu co do okoliczności stanowiącej znamię czynu, a więc mylnego wyobrażenia sprawcy o znamionach popełnionego przez niego czynu zabronionego. **Pozostawanie w takim błędzie eliminuje jedynie umyślność**, a więc odpowiedzialność za wykroczenie umyślne (zob. uw. 4 do art. 5 i uw. 2 do art. 6). Przepis zakłada bowiem, że w takiej sytuacji sprawca nie popełnia wykroczenia umyślnego. **Sprawca może zatem odpowiadać wówczas za wykroczenie nieumyślne**, o ile ustawa przewiduje też odpowiedzialność za takie wykroczenie. Rozwiązanie to różni się od przyjętego w tej materii w prawie karnym, zarówno powszechnym, jak i skarbowym, gdyż tam zakłada się, że: „Nie popełnia umyślnie czynu zabronionego, kto pozostaje w błędzie co do okoliczności stanowiącej jego znamię” (zob. art. 28 § 1 k.k. i art. 10 § 1 k.k.s.), ale istota konstrukcji pozostaje podobna.

W doktrynie podnosi się trafnie, że w istocie funkcją błędu co do znamion czynu, tak w prawie karnym, jak i prawie wykroczeń, staje się wyłączenie nie winy, lecz umyślności (zob. M. Bojarski, W. Radecki, *Kodeks wykroczeń. Komentarz...*, 2011, s. 138), akcentując, że błąd ten dekompletuje stronę podmiotową czynu,

ale tylko charakteryzującego się umyślnością (zob. A. Zoll (w:) *Kodeks karny...*, red. A. Zoll, t. 1, s. 530). Błąd co do znamion jest bowiem zaprzeczeniem umyślności. W doktrynie prawa karnego – co wszak zachowuje swoją aktualność także na gruncie wykroczeń – wskazuje się zaś, że gdy chodzi o czyny nieumyślne, to zawierają one już same w sobie element zawinionego błędu w postaci nieświadomości pewnych okoliczności lub błędnego przewidywania następstw działania, co sprowadza się do tego, że nieumyślność w istocie polega na błędzie (zob. I. Andrejew, *Ustawowe znamiona czynu. Typizacja i kwalifikacja przestępstw*, Warszawa 1978, s. 225; M. Bojarski, J. Giezek, Z. Sienkiewicz, *Prawo karne materialne. Część ogólna i szczególna*, Warszawa 2004, s. 168). Tym samym **ewentualne zwolnienie sprawcy z wszelkiej odpowiedzialności, a więc i wykroczenie nieumyślne, zależy nie od błędu, lecz od stwierdzenia braku obiektywnie wymaganej w danych okolicznościach należytej ostrożności** (niedochowania jej) oraz możliwości postawienia mu zarzutu.

Jeżeli zatem np. sprawca nabył rzecz pochodzącą z kradzieży, ale nie wiedział o takim jej pochodzeniu, to wyklucza to odpowiedzialność za paserstwo umyślne (art. 7 § 2 i art. 122 § 1), ale jeżeli ustalono, iż na podstawie towarzyszących okoliczności nie mógł też przypuszczać, że pochodzi ona z kradzieży (np. nabył rzecz w lombardzie lub komisie), to nie można też mówić o niezachowaniu przez niego należytej ostrożności (art. 6 § 2), zatem odpada także odpowiedzialność za paserstwo nieumyślne (art. 122 § 2). Gdyby natomiast nabył ją w okolicznościach, na podstawie których powinien i mógł przypuszczać o takim pochodzeniu rzeczy (np. na bazarze, w bramie, po cenie znacznie odbiegającej od normalnie stosowanej ceny takich przedmiotów), to można mu postawić zarzut popełnienia wykroczenia z art. 122 § 2.

Tam, gdzie dane wykroczenie może być popełnione jedynie umyślnie, błąd co do znamion czynu eliminuje w ogóle odpowiedzialność przewidzianą w prawie wykroczeń. Jeżeli zatem np. sprawca zrywa w niewielkiej ilości kwiaty w cudzym ogródku, działając w błędnym przekonaniu, że czyni to w ogródku działkowym swojej babki, która uprzednio mu na to pozwoliła, a faktycznie, z uwagi na podobieństwo tych ogródków, czyni to w ogródku działkowym jej sąsiadów, to przy takich ustaleniach można mówić o błędzie co do znamienia czynu, gdyż normujący to zachowanie art. 123 § 1 zakłada odpowiedzialność jedynie za „bezprawne” zabieranie m.in. kwiatów, a w zakresie tego znamienia owego czynu sprawca działał w błędzie. Jeżeli zaś ktoś nabywa na targowisku roślin krzewy leśne od osoby nimi tam handlującej w celu posadzenia ich w swoim ogrodzie, nie wiedząc o tym, że krzewy te są efektem szkodnictwa leśnego, czyli wyrąbania ich w cudzym lesie (art. 148), to nie można mu zarzucić paserstwa, o jakim mowa w art. 149, gdyż przepis ten wymaga wiedzy nabywcy o pochodzeniu towaru, a więc umyślności, a co do tego znamienia nabywca działał tu w błędzie, brak zaś przy tym paserstwie – inaczej niż przy paserstwie zwykłym (art. 122) – nieumyślnej jego postaci. Nie można też zarzucić popełnienia wykroczenia uszkodzenia cudzej rzeczy, czyli

wykroczenia z art. 124 § 1, osobie, która uczyniła to, ale w ramach naprawiania tej rzeczy przekazanej jej do naprawy jako fachowcowi, na skutek – jak się następnie okazało – braku jednak należytej umiejętności naprawiania takich przedmiotów, czy osobie niszczącej rzecz w przekonaniu, że jest to rzecz niczyja, porzucona, jako że wskazany art. 124 wymaga wyraźnie umyślności działania, a osoba taka działa w błędzie co do owego znamienia wykroczenia (oczywiście inną kwestią będzie tu odpowiedzialność cywilna za wyrządzoną innej osobie szkodę).

4. Błąd, o jakim mowa w art. 7 § 2, jako dotyczący znamion czynu, jest tzw. błędem istotnym. W zachowaniu sprawcy może jednak wystąpić także tzw. błąd nieistotny, a więc dotyczący okoliczności nienależących do znamion danego wykroczenia, np. w przekonaniu, że niszczy rzecz należącą do X, sprawca niszczy przedmiot przynależny Y, ale w obu wypadkach jest to rzecz cudza (art. 124), dokonuje wypasu swoich zwierząt na gruncie osoby A w przekonaniu, że są to grunty osoby B, na których chciał je bezprawnie paść, ale czyni to i tak na nienależących do niego gruntach (art. 154), czy użycza w celu osiągnięcia korzyści majątkowej innej osobie środków na prowadzenie przez nią gry hazardowej w przekonaniu, że będzie to gra X, a faktycznie była to gra hazardowa Y, istotne jest tu wszak, aby użyczenie nastąpiło dla gry hazardowej (art. 128). Błąd taki nie ma wpływu na odpowiedzialność za wykroczenie.

5. Na gruncie prawa karnego poza błędem co do bezprawności i co do znamion czynu występuje także błąd co do okoliczności wyłączającej bezprawność (co do kontratypu) oraz odnośnie do okoliczności wyłączającej winę (art. 29 k.k.). Błąd co do okoliczności wyłączającej bezprawność zna też prawo karne skarbowe, w tym także w odniesieniu do wykroczeń skarbowych (art. 10 § 3 k.k.s.). Ten ostatni błąd dotyczy wadliwego przekonania, że zachodzi okoliczność stanowiąca znamię kontratypu, czyli urojenia jej istnienia, natomiast błąd co do okoliczności wyłączającej winę nie odnosi się bynajmniej do tych okoliczności, które dotyczą zdolności podmiotu do bycia winnym (wiek czy poczytalność), lecz do tych, w których określona sytuacja nie stanowi już kontratypu, ale staje się okolicznością wyłączającą winę i jej właśnie dotyczy ów błąd, np. co do kolizji dóbr czy obowiązków, które dezaktualizują stan wyższej konieczności (art. 26 § 2 i 5 k.k.); zob. M. Bojarski, J. Giezek, Z. Sienkiewicz, *Prawo karne...*, s. 179; A. Zoll (w:) *Kodeks karny...*, red. A. Zoll, t. 1, s. 543–544. Takie sytuacje są też zakładane na gruncie prawa wykroczeń (zob. art. 16 § 1 *in fine* i § 2 k.w.), jednak konstrukcje owych błędów nie są przewidziane w kodeksie wykroczeń. W doktrynie wskazuje się w związku z tym, że należałoby je traktować w kategorii błędu określonego w art. 7 § 2 (zob. np. M. Bojarski, W. Radecki, *Kodeks wykroczeń. Komentarz...*, 2011, s. 142).

Art. 8. [Wiek jako warunek odpowiedzialności]

Na zasadach określonych w niniejszej ustawie odpowiada ten, kto popełnia czyn zabroniony po ukończeniu lat 17.

1. Przepis ten został zmodyfikowany nowelą sierpniową z 1998 r., ale jedynie w ten sposób, że w miejsce wyrażenia „dopuszcza się czynu” pojawił się – wzorem kodeksu karnego z 1997 r. – zwrot „popelnia czyn” (zob. T. Grzegorzczak, *Nowela...*, s. 16). Kodeks wykroczeń przyjmuje w nim **szttywną granicę 17 lat** jako wieku, od którego ponosi się odpowiedzialność za wykroczenia. Nie przewiduje się od niej – inaczej niż w kodeksie karnym (zob. art. 10) – żadnych odstępstw; podobne rozwiązanie przyjęto w 1999 r. w kodeksie karnym skarbowym (zob. art. 5 § 1). **Wiek 17 lat osiąga się z początkiem dnia, który swą datą odpowiada dniowi urodzenia** (zob. art. 112 k.c.). Jeżeli czyn rozpoczęto przed ukończeniem 17. roku życia, ale zakończono go już po uzyskaniu tego wieku (np. przed północą poprzedzającą 17. urodziny sprawca rozpoczął ze swawoli niszczenie ławek w miejscowym parku, ale został ujęty na popełnianiu nadal tego czynu już po północy, a więc gdy ukończył lat 17), sprawca ponosi odpowiedzialność na zasadach określonych w kodeksie wykroczeń. Jak wskazuje się jednak w doktrynie i orzecznictwie, jeżeli sprawca rozpoczął swe działania jeszcze przed ukończeniem 17. roku życia, ale zakończył je już po ukończeniu tego wieku, to ponosi on odpowiedzialność za to zachowanie, z tym że gdyby był to czyn ciągły, to poniesie odpowiedzialność tylko za te zachowania, które nastąpiły po ukończeniu 17 lat (zob. wyrok SN z dnia 29 września 2009 r., III KK 105/09, OSNKW 2009, nr 12, poz. 106 i powołane tam piśmiennictwo).

2. Wobec osób, które w chwili popełniania czynu nie osiągnęły jeszcze 17 lat, aktualizuje się odpowiedzialność prawną na zasadach określonych w ustawie z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (tekst jedn.: Dz. U. z 2010 r. Nr 33, poz. 178 z późn. zm.); szerzej o tej ustawie i przewidzianym w niej postępowaniu zob. np. M. Korcyl-Wolska, *Postępowanie w sprawach nieletnich*, Warszawa 2008; E. Bieńkowska, A. Walczak-Żochowska, *Postępowanie w sprawach nieletnich. Komentarz*, Warszawa 2003; P. Górecki, S. Stachowiak, *Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich. Komentarz*, Warszawa 2007; A. Gaberle, M. Korcyl-Wolska, *Komentarz do ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich*, Gdańsk 2002; T. Bojarski, E. Skrętowicz, *Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich z komentarzem*, Lublin 2002.

3. W świetle ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich jedynie popełnienie niektórych wykroczeń stanowi w jej rozumieniu tzw. czyn karalny dający podstawę do wszczęcia wobec nieletniego postępowania przewidzianego w tej ustawie (art. 21 w zw. z art. 2 i 1 § 2 pkt 2 lit. b). W innych wypadkach popełnienie przez osobę poniżej 17. roku życia czynu wypełniającego znamiona wykroczenia daje powód do wszczęcia tego postępowania jedynie wtedy, gdy zachowanie takie jest przejawem demoralizacji nieletniego (art. 21 w zw. z art. 2 i 4 § 1 u.p.n.). **Do wykroczeń zaliczanych przez ustawę o postępowaniu w sprawach nieletnich do tzw. czynów karanych** (są nimi też wszystkie przestępstwa i przestępstwa skarbowe – art. 1 § 2 pkt 2 lit. a – ale nie przynależą do tej kategorii żadne z wykroczeń skarbowych) **nałęą**: zakłócanie porządku i spokoju publicznego (art. 51 k.w.), umyślne uszkodzanie znaków (art. 69 i 74 k.w.), rzucanie kamieniami lub inny-

mi przedmiotami w pojazdy mechaniczne będące w ruchu (art. 76 k.w.), samowolna zmiana lub uszkodzenie znaków i sygnałów ostrzegawczych (art. 85 k.w.), prowadzenie pojazdu w stanie po użyciu alkoholu lub innego podobnie działającego środka (art. 87 k.w.), kradzież i przywłaszczenie (art. 119 k.w.), paserstwo (art. 122 k.w.), uszkodzenie lub zniszczenie cudzej rzeczy (art. 124 k.w.), spekulacja biletami wstępu na imprezy (art. 133 k.w.) oraz uszkodzanie lub usuwanie urządzeń użytku publicznego (art. 143 k.w.).

4. W razie wszczęcia wobec nieletniego postępowania z powodu popełnienia przez niego któregoś z powyższych wykroczeń, a także w razie wszczęcia przeciwko niemu postępowania w trybie omawianej ustawy z racji demoralizacji przejawiającej się w popełnieniu innego niż wskazane wyżej wykroczenia (np. złośliwego niepokojenia innej osoby, szczucia psem człowieka, doprowadzenia przez drażnienie zwierzęcia to tego, że staje się niebezpieczne, jazdy bez uprawnień, niszczenia wałów przeciwpowodziowych, niszczenia gniazd w lesie itd.) **sąd rodzinny może zastosować wobec nieletniego jedynie:**

- 1) **środki wychowawcze** (art. 6 pkt 6–9 i 11 u.p.n.), do których zalicza się upomnienie, zobowiązanie do określonego zachowania, w tym np. do przeproszenia pokrzywdzonego lub naprawienia szkody albo wykonania określonych prac lub świadczeń na rzecz pokrzywdzonego lub społeczności lokalnej, a także dozór odpowiedzialny rodziców, nadzór organizacji społecznej lub osoby godnej zaufania oraz nadzór kuratora, skierowanie do kuratorskiego ośrodka pracy z młodzieżą, zakaz prowadzenia pojazdów, umieszczenie w rodzinie zastępczej oraz środki przewidziane w kodeksie rodzinnym i opiekuńczym lub
- 2) **środki lecznicze**, czyli umieszczenie w zakładzie psychiatrycznym lub innym odpowiednim zakładzie leczniczym (art. 12 u.p.n.);
- 3) **środek poprawczy** (art. 6 pkt 10 u.p.n.), czyli umieszczenie w zakładzie poprawczym – można go orzec już tylko w razie popełnienia przez nieletniego czynu zabronionego jako przestępstwo powszechne lub skarbowe (art. 10 u.p.n.).

Art. 9. [Zbieg przepisów i zbieg wykroczeń]

§ 1. Jeżeli czyn wyczerpuje znamiona wykroczeń określonych w dwóch lub więcej przepisach ustawy, stosuje się przepis przewidujący najsurowszą karę, co nie stoi na przeszkodzie orzeczeniu środków karnych na podstawie innych naruszonych przepisów.

§ 2. Jeżeli jednocześnie orzeka się o ukaraniu za dwa lub więcej wykroczeń, wymierza się łącznie karę w granicach zagrożenia określonych w przepisie przewidującym najsurowszą karę, co nie stoi na przeszkodzie orzeczeniu środków karnych na podstawie innych naruszonych przepisów.

1. W kodeks wykroczeń nie ma wprowadzić przepisu na wzór art. 11 § 1 k.k. czy art. 6 § 1 k.k.s. głoszących, że „ten sam czyn może stanowić tylko jedno prze-

stępstwo” (kodeks karny) lub „tylko jedno przestępstwo skarbowe albo tylko jedno wykroczenie skarbowe” (kodeks karny skarbowy), ale treść art. 9 k.w. daje powód do stwierdzenia, że także na gruncie tego kodeksu ten sam (jeden) czyn może stanowić tylko jedno wykroczenie. Przepis ten ma treść nadaną mu przez nowelę sierpniową z 1998 r., z tym że zmiana ta sprowadziła się jedynie do zastąpienia w obu paragrafach określeń „najsurowszą karą zasadniczą” i „kar dodatkowych oraz nawiązki” wyrażeniami „najsurowszą karą” i „środków karnych”, a wiązało się to ze zmianami w systemie środków reakcji prawnej na wykroczenie (zob. uwagi do art. 18 i 28).

Tym samym zachowaniem jako jednym czynem można jednak naruszyć jednocześnie dwa przepisy ustawy lub więcej, a nie tylko jeden. W § 1 art. 9 ustawodawca rozstrzyga właśnie kwestię zbiegu przepisów ustawy naruszonych tym samym czynem sprawcy, z tym że jedynie wtedy, gdy jest to zbieg przepisów ze sfery prawa wykroczeń; kwestie zbiegu przepisów prawa wykroczeń i prawa karnego normuje art. 10. Przepis art. 9 § 1 dotyczy przy tym tylko rzeczywistego (realnego) zbiegu przepisów, a nie zbiegu będącego zbiegiem pozornym. Ten ostatni zachodzi wówczas, gdy za pomocą tzw. reguł kolizyjnych można wyeliminować rzekomą wielość ocen (kwalifikacji) prawnych danego zachowania.

Do reguł kolizyjnych należą tu:

- 1) **reguła specjalności**, przyjmująca, że przepis szczególny wyłącza przepis ogólny (*lex specialis derogat legi generali*); przepisem szczególnym jest przepis, który poza znamionami występującymi w przepisie ogólnym zawiera inne jeszcze dodatkowe znamiona szczególne, np. przepisem szczególnym wobec przepisu ogólnego o kradzieży (art. 119) będą przepisy art. 120 (kradzież drzewa z lasu), art. 123 (kradzież ogrodowa) czy art. 148 (szkodnictwo leśne w postaci wyrębu i zbierania w cudzym lesie korzeni, gałęzi i korzeni lub krzewów), zaś wobec art. 124 (o niszczeniu lub uszkodzaniu cudzej rzeczy) – przepisy art. 74 (niszczenie lub uszkodzanie znaków lub napisów ostrzegających o niebezpieczeństwie), art. 144 (niszczenie lub uszkodzanie roślinności na terenach przeznaczonych do użytku publicznego), art. 150 (uszkodzanie cudzego ogrodu) czy art. 155 (uszkodzanie lub niszczenie urządzeń melioracyjnych); przepisem szczególnym wobec art. 51 § 1 będzie też jego § 2, zaś w stosunku do art. 58 § 1 – przepis § 2 tego przepisu;
- 2) **reguła pochłaniania (konsumpcji)**, zgodnie z którą przepis pochłaniający wyłącza przepis pochłaniany (*lex consumens derogat legi consumptae*), co ma miejsce wówczas, gdy określony przepis zawiera w sobie okoliczności ujęte w znamionach jeszcze innego przepisu, np. przepis art. 94 § 1 (prowadzenie pojazdu bez uprawnień) pochłania zachowanie wskazane w art. 95 (prowadzenie pojazdu bez dokumentów), zaś art. 88 (prowadzenie pojazdu bez wymaganych świateł) w razie spowodowania przez to kolizji lub zagrożenia bezpieczeństwa w ruchu zostanie pochłonięty przez art. 86 § 1 (spowodowanie zagrożenia w ruchu), a pozostawienie na drodze publicznej pojazdu

w okolicznościach mogących stanowić utrudnienie w ruchu (art. 91) w razie spowodowania utrudnienia będzie pochłonięte przez art. 90 (o tamowaniu lub utrudnianiu ruchu), oraz

- 3) **reguła subsydiarności**, według której przepis pierwotny wyłącza przepis dopełniający (*lex primaria derogat legi subsidiariae*); chodzi tu o sytuacje, gdy określony przepis ma zastosowanie jedynie wtedy, gdy zachowanie nie wypełnia znamion innego przepisu; przykładem może tu być art. 165, który zakłada karalność płoszenia, ścigania, ranienia lub zabijania dziko żyjących zwierząt, poza czynnościami związanymi z polowaniem lub ochroną zwierząt, ale pod warunkiem że czyn z mocy innego przepisu nie jest zagrożony karą surowszą. Takimi przepisami surowszymi mogą tu być art. 51 ust. 1 pkt 3 (przetrzymywanie zwierzyny, np. schwywanej, bez zezwolenia) czy art. 53 pkt 4 i 5 pr. łow. (polowanie bez uprawnień i wchodzenie w posiadanie zwierzyny m.in. za pomocą środków wybuchowych, trucizn, wnyków, dołów czy karmy o właściwościach odurzających) albo art. 27a u.r.ś. (o zabijaniu i ranieniu ryb za pomocą środków kaleczących lub wybuchowych).

2. Jeżeli czyn narusza co najmniej dwa przepisy prawa wykroczeń, a żadna ze wskazanych reguł nie ma zastosowania, mamy do czynienia z rzeczywistym zbiegiem przepisów. Jeżeli zatem np. nocą sprawca rozbija kamieniami latarnię uliczną, a jednocześnie wywołanym w ten sposób hałasem (hukiem rozbijanego klosza) zakłóca spoczynek nocny mieszkańców pobliskich domów, to jego czyn wypełnia znamiona art. 124 § 1 i art. 51 § 1 (art. 51 § 2, gdy czyn był chuligański lub sprawca działał pod wpływem alkoholu); gdyby zaś prowadzący pojazd jechał bez wymaganych przepisami świateł, a nie miał też przy sobie wymaganych dokumentów, to dochodzi do naruszenia jednocześnie art. 88 i 95, jeżeli zaś przy tym prowadził on ten pojazd w stanie po użyciu alkoholu, w grę wchodzi także naruszenie art. 87 § 1. Natomiast gdy sprawca, jeżdżąc w stanie po użyciu alkoholu rowerem w strefie zamieszkania, jednocześnie niszczy lub uszkadza taką jazdą cudze rzeczy, np. wystawione przed domami, najeżdżając na nie, to narusza art. 87 § 2 oraz art. 124 § 1.

W przypadku zaistnienia realnego zbiegu przepisów art. 9 § 1 nakazuje stosowanie do sprawcy przepisu przewidującego karę najsurowszą, co nie stoi jednak na przeszkodzie orzeczeniu środków karnych także na podstawie innych naruszonych przez sprawcę przepisów. Jest to konstrukcja tzw. **eliminacyjnego zbiegu przepisów**, z kwalifikacji prawnej i podstawy ukarania eliminuje się bowiem przepisy inne niż najsurowszy z przepisów. Odmienne rozwiązanie przewidują kodeks karny (art. 11 § 2) i kodeks karny skarbowy (art. 7 § 2 – tu także w odniesieniu do wykroczeń skarbowych), zakładając tzw. kumulatywny zbieg przepisów, według którego skazanie następuje w takich sytuacjach na podstawie wszystkich zbiegających się przepisów i jedynie do wymierzenia kary dochodzi na podstawie tego z nich, który przewiduje karę najsurowszą, co też nie przeszkadza orzekaniu środków karnych na podstawie innych naruszonych norm

(art. 11 § 3 k.k. i art. 7 § 2 k.k.s.); w tych wypadkach w kwalifikacji prawnej podaje się więc wszystkie naruszone przepisy, a przy podstawie skazania (wymierzenia kary) już tylko ten z nich, który przewiduje karę najsurowszą, i ewentualnie odrębnie inne naruszone przepisy, przy orzekaniu na ich podstawie środków karnych. Rozwiązanie kodeksu wykroczeń jest prostsze, ale trzeba przyznać, że kwalifikacja czynu nie odzwierciedla tu w pełni prawnego obrazu zachowania sprawcy. Sam opis wykroczenia, jako czynu zarzucanego i przypisanego, powinien bowiem i tak obejmować znamiona wszystkich wykroczeń, które zachowaniem swoim sprawca popełnił.

Przez przepis przewidujący karę najsurowszą należy rozumieć ten z naruszonych przepisów, w którym sankcje karne są najsurowsze. Tak więc przy wskazanym wcześniej naruszeniu jednocześnie art. 88 i 95 podstawą orzekania powinien być art. 88, a gdy naruszono ponadto art. 87 § 1, najsurowszy będzie ten właśnie przepis, zaś w przywołanym wcześniej przykładzie zbiegu art. 87 § 2 i art. 124 § 1 – także ten ostatni przepis. W sytuacjach gdy sankcje karne przewidziane w co najmniej dwóch naruszonych przepisach są takie same (np. jak w przywołanym wcześniej przypadku zbiegu art. 124 § 1 i art. 51 § 1), należy przyjąć ten z nich, który najpełniej charakteryzuje istotę zachowania sprawcy (w opisanym wcześniej przypadku – art. 124 § 1).

Niezależnie od powyższego, jak już wskazano, środki karne można przy zbiegu przepisów orzekać na podstawie każdego z naruszonych przez sprawcę przepisów, a więc także takiego, który nie stał się podstawą wymierzenia samej kary. Zatem przy wspomnianym zbiegu art. 87 § 2 i art. 124 § 1 i orzekaniu na podstawie art. 124 § 1, jako tu surowszym, możliwe jest orzeczenie środka karnego w postaci obowiązku naprawienia szkody na podstawie art. 124 § 4, ale ponadto, już obowiązkowo, środka karnego zakazu prowadzenia pojazdów na podstawie art. 87 § 3, nieprzywołanego w kwalifikacji prawnej.

3. Zbieg przepisów ustawy ogranicza możliwość stosowania trybu mandatowego, gdyż w art. 96 § 2 zdanie drugie k.p.w. wyraźnie zastrzega się, iż w sytuacji określonej w art. 9 § 1 k.w. nałożenie grzywny mandatem jest możliwe jedynie wtedy, gdy w zakresie wszystkich naruszonych przepisów postępowanie mandatowe jest dopuszczalne. Ponieważ przy tym nie wszystkie organy mandatowe mogą stosować ten tryb do każdego wykroczenia, w sytuacji zbiegu przepisów ustawy może się okazać, że dany organ, jako niebędący uprawnionym do jego stosowania odnośnie do jednego z naruszonych przepisów (np. w razie ujawnienia przez straż miejską zachowania oznaczającego zbieg art. 86 § 1 k.w., czyli spowodowanie zagrożenia w ruchu, oraz art. 94 § 1, tzn. prowadzenia przez sprawcę zagrożenia pojazdu bez uprawnień, w sytuacji gdy uprawnienia tej straży nie obejmują wykroczenia z art. 94), nie może nałożyć grzywny mandatem, a sprawa musi trafić do sądu, i to z wniosku innego organu, w którego gestii leży ściganie także wykroczenia z tego przepisu, który uniemożliwił innemu organowi reakcję w trybie mandatowym. Należy też pamiętać, że przy zbiegu przepisów, nawet gdy

organ mandatowy jest uprawniony do nakładania grzywny mandatem, to mandat jest wykluczony, jeżeli za czyn ten należałoby orzec środek karny, choćby tylko na podstawie jednego z naruszonych przez sprawcę przepisów (art. 96 § 2 zdanie pierwsze k.p.w.). Zob. też T. Grzegorzczuk, *Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia...*, 2012, s. 338–339.

4. Przepis art. 9 § 2 k.w. dotyczy zbiegu wykroczeń, a więc sytuacji gdy orzeka się jednocześnie o ukaraniu tej samej osoby za co najmniej dwa wykroczenia, a zatem gdy w jednym postępowaniu określona osoba odpowiada za więcej niż jedno wykroczenie. Może to być zbieg jednorodząjowy (np. sprawca dopuścił się kilku kradzieży ogrodowych – art. 123) lub wielorodząjowy (np. sprawcy zarzucano kradzież, wydobywanie żwiru na cudzym gruncie i zniszczenie cudzych zasiewów – art. 119 § 1, art. 154 § 1 pkt 1 i art. 156 § 1). W takich sytuacjach kodeks wykroczeń przyjmuje, że sprawcy wymierza się łącznie karę w granicach zagrożenia określonego w przepisie przewidującym najsurowszą karę, co – podobnie jak przy zbiegu przepisów ustawy w § 1 – nie przeszkadza orzekaniu też środków karnych już na podstawie pozostałych naruszonych przepisów. Jest to rozwiązanie odmienne od przyjętego w prawie karnym powszechnym i skarbowym. Kodeks karny zakłada bowiem w takich sytuacjach odrębne rozstrzygnięcia o skazaniu za każde z przestępstw, a następnie orzeczenie kary łącznej w granicach od najsurowszej z wymierzonych kar jednostkowych do ich sumy (art. 85–86), a kodeks karny skarbowy w odniesieniu do przestępstw skarbowych recypuje tę konstrukcję (art. 20 § 2), modyfikując nieco rozmiar kary łącznej (art. 39), zaś wobec wykroczeń skarbowych przyjmuje wprowadzić także karę wymierzaną łącznie, jak w kodeksie wykroczeń, ale do wysokości górnej granicy ustawowego zagrożenia zwiększonego o połowę (art. 50 § 1). Na gruncie prawa wykroczeń zaś sąd, uznając sprawcę za winnego dwóch lub więcej wykroczeń, nie orzeka kar jednostkowych za poszczególne wykroczenia, a następnie kary łącznej, lecz **orzeka raz, łącznie, jedną karę** na podstawie najsurowszego z naruszonych przepisów i tylko w granicach przewidzianych tam kar. Poza tym, już na podstawie każdego z naruszonych przepisów, można orzekać środki karne, jeżeli są one tam przewidziane.

5. Przepis art. 9 § 2 k.w. wyraźnie mówi o jednoczesnym „orzekaniu”. W świetle zaś art. 2 § 1 k.p.w. orzekanie następuje jedynie w postępowaniach przed sądem. Poza tym jednak możliwe jest także nałożenie grzywny w drodze mandatu karnego (art. 2 § 2 k.p.w.), które już orzekaniem nie jest, choć mandat karny jest obok orzeczeń i zarządzeń zaliczany do rozstrzygnięć w sprawach o wykroczenia (art. 32 § 1 k.p.w.). Tym samym jednak **art. 9 § 2 k.w. nie dotyczy nakładania grzywny mandatem karnym**, gdy do ukarania w tym trybie dochodzi za kilka wykroczeń, np. sprawca zaparkował (pozostawił) pojazd na drodze w taki sposób, że tamuje on ruch (art. 90), przy tym w wyniku niezabezpieczenia ładunku spadły z niego przewożone przedmioty i zanieczyściły drogę (art. 91), a okazało się też, że jego kierowca nie ma przy sobie wymaganych dokumentów (art. 95). W takich

wypadkach organ mandatowy wystawia sprawcy tyle mandatów, ile jego wykroczeń ujawnił, każdy na kwotę grzywny możliwą w tym postępowaniu, z tym jednak, że gdyby sprawca odmówił ich przyjęcia, po skierowaniu sprawy do sądu sąd będzie już musiał dostosować się do wymogów art. 9 § 2 (zob. np. J. Lewiński, *Kodeks...*, 2011, s. 300–301; T. Grzegorzczak, *Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia...*, 2012, s. 339).

Art. 10. [Zbieg wykroczenia z przestępstwem]

§ 1. Jeżeli czyn będący wykroczeniem wyczerpuje zarazem znamiona przestępstwa, orzeka się za przestępstwo i za wykroczenie, z tym że jeżeli orzeczono za przestępstwo i za wykroczenie karę lub środek karny tego samego rodzaju, wykonuje się surowszą karę lub środek karny. W razie uprzedniego wykonania łagodniejszej kary lub środka karnego zalicza się je na poczet surowszych.

§ 2. Przy zaliczaniu kar przyjmuje się jeden dzień aresztu za równoważny jednemu dniowi pozbawienia wolności, dwóm dniom ograniczenia wolności oraz grzywnie w kwocie od 20 do 150 złotych.

§ 3. Karę aresztu orzeczoną za wykroczenie uważa się za karę tego samego rodzaju co kara pozbawienia wolności orzeczona za przestępstwo.

§ 4. Zaliczeniu, o którym mowa w § 1, nie podlegają środki karne w postaci:

- 1) nawiązki, jeżeli za wykroczenie i za przestępstwo orzeczono je na rzecz różnych podmiotów;
- 2) obowiązku naprawienia szkody, jeżeli za wykroczenie i za przestępstwo orzeczono je w związku z różnym rodzajem szkód.

1. Przepis dotyczy także zbiegu przepisów ustawy, z tym że w odróżnieniu od art. 9 § 1 chodzi tu o zbieg **przepisu prawa wykroczeń i prawa karnego**, a więc o sytuację, gdy ten sam (jeden) czyn wyczerpuje zarazem znamiona wykroczenia i przestępstwa. Ma to być przy tym ten sam, jeden czyn, którym sprawca wyczerpał jednocześnie znamiona przestępstwa i wykroczenia.

W związku z tym należy mieć na uwadze, że jak wskazuje się w orzecznictwie, jeżeli kilka zachowań, z których każde wyczerpuje jednostkowo znamiona wykroczenia, tworzy jednak łącznie jeden czyn zabroniony będący przestępstwem ciągłym, to zachowania te tracą przymiot wykroczenia, a tym samym nie może się do nich odnosić art. 10 § 1 k.p.w., gdyż nie chodzi tu już o jeden czyn różnie prawnie oceniany, skoro w aspekcie prawa wykroczeń wchodzi w rachubę kilka odrębnych czynów, a na gruncie prawa karnego tylko jeden, tyle że złożony z kilku zachowań (zob. wyrok SN z dnia 21 października 2010 r., V KK 291/10, OSNKW 2010, nr 12, poz. 108). W judykaturze w związku z omawianym tu zbiegiem wskazuje się również, że sam związek „czasu i przestrzeni” nie jest wystarczającym kryterium do przyjęcia tożsamości czynu, jako że nie całość zachowania człowieka w określonych czasie i przestrzeni jest oceniana jako czyn zabroniony, lecz tylko fragmenty tego zachowania wyodrębnione znamionami czynności sprawczej, co prowadzi do moż-

liwości wnioskowania co do tożsamości bądź co do wielości czynów zabronionych w ramach całego tego zachowania (zob. postanowienie SN z dnia 12 października 2011 r., III KK 145/11, OSNKW 2012, nr 2, poz. 13). Jeżeli zatem określona osoba w danym czasie i na określonej przestrzeni prowadzi pojazd inny niż mechaniczny z nadmierną prędkością, doprowadzając do uszkodzenia cudzego mienia w wyniku kolizji z jakimś przedmiotem (np. z ogrodzeniem), a następnie odjeżdża z tego miejsca i wkrótce na tej samej drodze, chociaż jedzie już wolniej, zostaje zatrzymana jako prowadząca ów pojazd w stanie nietrzeźwości, to w całym takim zachowaniu tkwią dwa odrębne czyny – przestępstwo z art. 178a § 2 k.k. oraz wykroczenie z art. 86 lub art. 92a k.w. Nie można zatem mówić wówczas o stosowaniu tu art. 10 (tak też w uzasadnieniu wskazanego wyżej postanowienia SN z dnia 12 października 2011 r., III KK 145/11).

2. Zbieg wykroczenia z przestępstwem, o jakim mowa w art. 10 § 1, musi być **rzeczywisty** (realny), a **nie jedynie pozorny**, zaś wyeliminowaniu owej pozornej wielości ocen prawnych czynu służą reguły kolizyjne, o których była już mowa (zob. uw. 1 do art. 9). Zbieg będzie pozorny, jeżeli czyn wypełnia znamiona przestępstwa, w którego opisie zawierają się wszystkie znamiona wykroczenia, a ponadto jeszcze inne znamiona, czyli przestępstwa (sprawca powinien tu odpowiadać tylko za przestępstwo), a nie będzie pozorny, jeżeli część znamion wykroczenia w zachowaniu sprawcy nie wchodzi w sferę znamion przestępstwa, które przez zachowanie to także popełnia. Jeżeli zatem np. prowadzący pojazd, nie zachowując należytej ostrożności, powoduje zagrożenie bezpieczeństwa w ruchu (art. 86 § 1 k.w.), ale doprowadza w ten sposób do wypadku drogowego (art. 177 k.k.), to skoro znamieniem przestępstwa wypadku jest naruszenie zasad bezpieczeństwa ruchu, wykroczenie z art. 86 § 1 k.w. należy uznać za pochłonięte przez spowodowanie tego wypadku (odmiennie jednak, acz nietrafnie, że nic nie stoi na przeszkodzie ukaraniu sprawcy wypadku drogowego za wykroczenie z art. 86 § 1, w postanowieniu SN z dnia 12 stycznia 2001 r., III KKN 504/98, OSP 2001, z. 9, poz. 126, z krytyczną však głosą R.A. Stefańskiego, tamże, s. 424–426; zob. też A. Błachnio-Parzych, *Pozorny zbieg...*, s. 63–64). Z kolei sprawca drobnej kradzieży rzeczy o wartości do 250 zł (art. 119 k.w.) dopuszcza się jednak przestępstwa kradzieży z art. 279 § 1 k.k., jeżeli dokonał zaboru tego mienia z włamaniem (art. 130 § 2 k.w.), a przestępstwa rozboju lub kradzieży rozbójniczej (art. 280 § 1 i art. 281 k.k.), gdy przy owej drobnej kradzieży użył gwałtu na osobie albo groził jego użyciem, aby utrzymać się w posiadaniu zabranego mienia, lub doprowadził inną osobę do stanu nieprzytomności lub bezbronności (art. 130 § 3 k.w.).

Zbieg wykroczenia i przestępstwa **będzie realny**, jeżeli np. sprawca w miejscu publicznym umieści nieprzyzwoity rysunek (art. 141 k.w.), który jednocześnie oznacza znieważenie innej określonej osoby (art. 216 k.k.), czego nie obejmuje już wykroczenie z art. 141 k.w., albo zakłócając krzykiem i głośnym zachowaniem spokój publiczny (art. 51 § 1 k.w.), jednocześnie treścią swoich okrzyków (wypowiedzi) publicznie znieważy grupę osób lub określoną osobę z powodu jej przy-

należności narodowej, etnicznej, rasowej lub wyznaniowej albo jej bezwyznaniowości (art. 257 k.k.), lub jeżeli prowadzący pojazd w stanie nietrzeźwości (art. 178a § 1 k.k.) będzie go prowadził, jednocześnie nie mając uprawnień do prowadzenia pojazdów (art. 94 § 1 k.w.) albo bez wymaganych dokumentów (art. 95 k.w.), czy jeżeli prowadzący pojazd w stanie po użyciu alkoholu (art. 87 § 1 k.w.) spowoduje przez naruszenie zasad bezpieczeństwa ruchu wypadek drogowy (art. 177 k.k.). W tej ostatniej sytuacji należy zauważyć, że o ile naruszenie zasad bezpieczeństwa w ruchu jest znamieniem przestępstwa z art. 177 § 1 k.k., to sam stan po użyciu alkoholu u prowadzącego pojazd, który przestępstwo wypadku popełnił, nie stanowi już znamienia przestępstwa wypadku drogowego, nie dochodzi tym samym do pochłonięcia wykroczenia z art. 87 § 1 k.w. przez popełnienie przestępstwa z art. 177 § 1 k.k. W orzecznictwie wskazano też np., że żołnierz, który po wyznaczeniu do służby lub w służbie, wbrew zakazowi przewidzianemu w art. 43¹ ust. 1 u.w.t.p.a., spożywa napoje alkoholowe na terenie jednostki wojskowej i w następstwie tego wprawia się w stan nietrzeźwości, popełnia jeden czyn wyczerpujący znamiona wykroczenia, o jakim mowa w tym przepisie (tj. spożywania alkoholu wbrew zakazom wskazanym w art. 14 u.w.t.p.a.), oraz przestępstwa z art. 357 § 1 k.k., czyli wprawienia się w stan nietrzeźwości po wyznaczeniu do służby lub w służbie (zob. uchwała składu 7 sędziów SN z dnia 13 listopada 2003 r., WZP 3/03, OSNKW 2003, nr 11–12, poz. 91).

3. Aktualne brzmienie art. 10 k.w. nadała ustawa z dnia 24 sierpnia 2001 r. – Przepisy wprowadzające Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia (Dz. U. Nr 106, poz. 1149 z późn. zm.); zob. T. Grzegorzczak, *Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia...*, 2012, s. 431–433. Wyraża on jednak co do zasady tę samą ideę, funkcjonującą w prawie wykroczeń już od międzywojnia, przez okres PRL, a mianowicie – **możliwość ponoszenia przy zbiegu wykroczenia z przestępstwem odrębnej odpowiedzialności za wykroczenie i za przestępstwo** (zob. np. A. Marek, *Prawo wykroczeń...*, s. 74; A. Gubiński, *Prawo wykroczeń...*, s. 234–236; T. Grzegorzczak, A. Gubiński, *Prawo wykroczeń...*, s. 195–197). Trzeba jednak zauważyć, że rozwiązanie to było i bywa też krytycznie oceniane w doktrynie jako naruszające zasadę *ne bis in idem* (zob. np. S. Waltoś, *Konsekwencje prawne zbiegu...*, s. 702; A. Błachnio-Parzych, *Pozorny zbieg...*, s. 68). Z drugiej jednak strony wskazuje się też, że i Europejski Trybunał Praw Człowieka akceptuje w określonych wypadkach funkcjonowanie idealnego zbiegu czynów i możliwości odpowiadania za dany czyn w dwóch różnych postępowaniach bez naruszania standardów dotyczących zakazu podwójnej karalności (zob. B. Gronowska, *Wyroki Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu w sprawach: z dnia 23 października 1995 r., sygn. 33/1994/480/562. Sprawa Gradinger przeciwko Austrii oraz z dnia 30 czerwca 1998 r., sygn. 84/1997/868/1080. Sprawa Oliveira przeciwko Szwajcarii*, Prok. i Pr. 1999, nr 11–12, s. 149–155; P. Hofmański (w:) *Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności*, t. 2, *Komentarz do artykułów 19–59 oraz do protokołów dodatkowych*, red. L. Garli-

cki, Warszawa 2011, s. 658–660). W orzecznictwie polskim wskazuje się z kolei, że skoro art. 17 § 1 pkt 7 k.p.k. zakazuje jedynie prowadzenia postępowania karnego, jeżeli o ten sam czyn tej samej osoby zostało uprzednio prawomocnie zakończone „postępowanie karne”, a takowym nie jest postępowanie w sprawach o wykroczenia, to wcześniejsze zakończenie takiego niekarnego postępowania o ten sam czyn przy idealnym zbiegu przestępstwa z wykroczeniem nie stanowi przesłanki rzeczy osądzonej (zob. postanowienie SN z dnia 29 stycznia 2004 r., I KZP 40/03, OSNKW 2004, nr 2, poz. 22, i aprobujać np. K. Sychta, glosa do postanowienia SN z dnia 29 stycznia 2004 r., I KZP 40/03, PS 2006, nr 3, s. 118–131; R.A. Stefański, *Przegląd uchwał Izby Karnej Sądu Najwyższego w zakresie prawa karnego procesowego za 2004 r.*, WPP 2005, nr 2, s. 67–68; zob. krytycznie np. A. Błachnio-Parzych, *Pozorny zbieg...*, s. 65–69).

4. Obecna regulacja eliminuje jednak wiele ujemnych następstw podwójnego ukarania, wynikającego z realnego zbiegu wykroczenia i przestępstwa, tak aby wobec sprawcy nie wykonywano podwójnie orzeczonych środków represji prawnej. Już z § 1 art. 10 wynika, że jeżeli orzeczono za wykroczenie i za przestępstwo kary lub środki karne tego samego rodzaju, np. grzywny w obu wypadkach czy dwukrotnie zakaz prowadzenia pojazdów, to **wykonuje się tylko karę lub środek surowsze**. Jeżeli środki karne są różne, np. obowiązek naprawienia szkody za wykroczenie i zakaz prowadzenia pojazdów za przestępstwo, to każdy z nich podlega już jednak wykonaniu. **Gdyby uprzednio** – np. za wykroczenie wcześniej osądzone prawomocnie – **już wykonano karę** (niekoniecznie już tego samego rodzaju co orzeczona następnie za przestępstwo) **lub środek łagodniejszy** (tu tego samego rodzaju, gdyż nie można ich inaczej zaliczyć), **to zalicza się je na poczet kary i środka surowszego**. Przyjmuje się przy tym, że kara aresztu za wykroczenie jest karą tego samego rodzaju co kara pozbawienia wolności za przestępstwo (§ 3) i przy zaliczaniu jest ona równoważna 1 dniowi pozbawienia wolności, 2 dniom ograniczenia wolności i grzywnie od 20 do 150 zł (§ 2), gdyby to takie kary orzeczono za przestępstwo, a kara aresztu za wykroczenie została uprzednio już wykonana.

Jedynie w odniesieniu do środków karnych nawiązki i obowiązku naprawienia szkody zastrzeżono, że gdy orzeczono je i za wykroczenie, i za przestępstwo, **to nie podlegają one jednak zaliczeniu, ale tylko wówczas**, gdy nawiązkę w obu procedurach orzeczono na rzecz różnych podmiotów, a obowiązek naprawienia szkody w związku z różnym rodzajem szkód (§ 4), np. odszkodowanie właścicielowi posesji, na której umieszczono nieprzyzwoity napis, z racji wykroczenia za uszkodzenie ściany budynku wymagającej naprawy, czyli malowania (art. 124 § 4 k.w. w zw. z art. 141 k.w.), a mieszkającemu tam pokrzywdzonemu, znieważonemu tym napisem, nawiązki z racji przestępstwa i pokrzywdzenia tą zniewagą (art. 216 § 1 k.k.).

W orzecznictwie słusznie wskazuje się, że przywoływanie w podstawie prawnej skazania art. 10 k.w. nie jest zasadne, gdyż przepis ten określa jedynie negatyw-

ne przesłanki postępowania wykonawczego po prawomocnym skazaniu za dany czyn odrębnie za wykroczenie i odrębnie za przestępstwo (zob. wyrok SN z dnia 21 września 2000 r., WZP 2/00, OSNKW 2000, nr 11–12, poz. 105).

5. Z uwagi na rozwiązania przyjęte w art. 10 przepisy procedury wykroczeniowej zakładają, że można odmówić wszczęcia postępowania, a wszczęte umorzyć w sprawie o czyn mający jednocześnie znamiona wykroczenia i przestępstwa, jeżeli postępowanie karne o ten czyn zostało już prawomocnie zakończone orzeczeniem skazującym lub toczy się jeszcze, ale z oskarżenia publicznego (art. 61 § 1 pkt 1 k.p.w.). Fakultatywność decyzji wiąże się tu z tym, że odnosi się ona zarówno do sytuacji, gdy postępowanie karne już zakończono, jak i sytuacji, gdy trwa ono jeszcze, a przy tym i orzeczenie skazujące za dany czyn jako za przestępstwo może być różne, w tym np. może być skazaniem z odstąpieniem od wymierzenia kary lub z warunkowym zawieszeniem jej wykonania, co przy orzeczeniu za wykroczenie kary bezwzględnie wykonywanej nie powoduje jej pochłonięcia czy zakazu wykonywania, o jakich mowa w art. 10 k.w.

6. **Przepis art. 10** mówi o sytuacji, gdy czyn będący wykroczeniem wyczerpuje jednocześnie znamiona „przestępstwa”, co – po wejściu w życie kodeksu karnego skarbowego, wyodrębniającego przestępstwa i wykroczenia skarbowe – **należy rozumieć jako regulację zbiegu wykroczenia z przestępstwem prawa powszechnego**, a nie skarbowego. **Kwestie zbiegu wykroczenia z czynem skarbowym unormowano w art. 8 k.k.s.**, według którego jeżeli ten sam czyn będący przestępstwem skarbowym lub wykroczeniem skarbowym wyczerpuje zarazem znamiona przestępstwa lub wykroczenia określone w przepisach karnych innej ustawy, stosuje się każdy z tych przepisów. Jako przykład może tu posłużyć niewpłacenie przez inkasenta pobranego od podatnika podatku i przywłaszczenie go sobie, gdy nie przekracza to kwoty 250 zł, co stanowi wykroczenie skarbowe z art. 77 § 3 k.k.s. i wykroczenie z art. 119 § 1 k.w. Powyższe oznacza, że także w takich sytuacjach ustawodawca dopuszcza, aby za jeden (ten sam) czyn sprawca ponosił odrębną odpowiedzialność za czyn skarbowy i odrębną za wykroczenie lub przestępstwo prawa powszechnego.

Pewne problemy może tu stwarzać kwestia zbiegu wykroczenia z art. 52b k.w. i czynu skarbowego z art. 73a k.k.s. Ten pierwszy normuje karalność używania oleju opałowego do celów napędowych, ten drugi – zmianę w użyciu wyrobu akcyzowego jego przeznaczenia, w szczególności używanie oleju opałowego jako napędowego, jeżeli przez to naraża się podatek akcyzowy na uszczuplenie. Podmiotem czynu z art. 73a k.k.s. jest zatem jedynie ten, kto jest zobowiązany do uiszczania podatku akcyzowego i przez wskazane używanie oleju opałowego niezgodnie z jego przeznaczeniem uszczupla podatek akcyzowy. W wypadku art. 52b k.w. chodzi zaś o każdego, kto używa oleju opałowego jako napędowego, bez względu na to, czy jest podatnikiem akcyzy, i naraża podatek akcyzowy na uszczuplenie. Przy wprowadzaniu w 2005 r. do kodeksu karnego skarbowego art. 73a sugerowano ograniczenie penalizacji art. 52b k.w. do „użytkownika

pojazdu mechanicznego lub innego urządzenia”, jak też skreślenie tego przepisu w kodeksie wykroczeń, uznając, że wystarczający do penalizacji może być nowy art. 73a k.k.s., ale ostatecznie nie doszło w ogóle do zmiany art. 52b k.w. (zob. T. Grzegorzczuk, *Kodeks karny skarbowy. Komentarz*, Warszawa 2009, s. 356–357).

7. Zbieg wykroczenia z przestępstwem eliminuje możliwość stosowania trybu mandatowego za dany czyn jako wykroczenie (art. 96 § 2 k.p.w.), czyniąc niezbędnym wystąpienie z wnioskiem do sądu o ukaranie za ten czyn. Zob. np. T. Grzegorzczuk, *Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia...*, 2012, s. 342.

Art. 11. [Usiłowanie]

§ 1. Odpowiada za usiłowanie, kto w zamiarze popełnienia czynu zabronionego swoim zachowaniem bezpośrednio zmierza do jego dokonania, które jednak nie następuje.

§ 2. Odpowiedzialność za usiłowanie zachodzi, gdy ustawa tak stanowi.

§ 3. Karę za usiłowanie wymierza się w granicach zagrożenia przewidzianego dla danego wykroczenia.

§ 4. Nie podlega karze za usiłowanie, kto dobrowolnie odstąpił od czynu lub zapobiegł skutkowi stanowiącemu znamię czynu zabronionego.

1. Przepis dotyczy jednej z możliwych postaci stadialnych wykroczenia, jaką jest usiłowanie, czyli działanie w zamiarze popełnienia czynu zabronionego bezpośrednio zmierzające do jego dokonania, które jednak nie następuje (§ 1). Obecna treść tego przepisu ustaliła nowela sierpniowa z 1998 r. (zob. T. Grzegorzczuk, *Nowela...*, s. 18–19). **Istota usiłowania** sprowadza się do tego, że sprawca zmierza swoim zachowaniem bezpośrednio do dokonania czynu, którego popełnienie obejmuje swoim zamiarem, ale dokonanie go jednak nie następuje. Wymóg działania „w zamiarze popełnienia czynu” wskazuje, że usiłowanie ma charakter umyślny, ale w grę wchodzi tu także zamiar ewentualny, a nie tylko bezpośredni (tak już w wyroku SN z dnia 5 sierpnia 1971 r., IV KR 82/71, OSNKW 1971, nr 12, poz. 189). Nienastąpienie dokonania czynu może przy tym mieć miejsce zarówno z przyczyn zależnych, jak i niezależnych od sprawcy. Brak dokonania czynu zabronionego objętego zamiarem sprawcy jest tu znamieniem negatywnym charakteryzującym usiłowanie i odróżnia go od dokonania tego czynu (wykroczenia). Przy wykroczeniach materialnych (skutkowych) oznacza to, że sprawca nie zrealizował tego ze znamion wykroczenia, które dotyczy skutku, czyli nie osiągnął tego skutku, np. usiłował dokonać kradzieży (art. 119 § 1), ale ostatecznie nie zabrał cudzego mienia w celu przywłaszczenia, przy wykroczeniach formalnych – że nie zrealizował jedynie wszystkich znamion wykroczenia, np. rozebrał się i przygotował do kąpieli w miejscu niedozwolonym (art. 55), ale po sprawdzeniu ciepłoty wody zrezygnował z kąpieli.

2. Zasadniczo wyróżnia się cztery stadia popełniania czynu: zamiar, przygotowanie, usiłowanie i dokonanie. **Odpowiedzialność za wykroczenia** uzależniona jest od spełnienia wszystkich ustawowych znamion określonego czynu zabronionego, a więc **wchodzi w rachubę w razie jego dokonania**, i to ta postać stadialna jest objęta karalnością. Przy czynach materialnych wykroczenie jest dokonane z chwilą nastąpienia opisanego w ustawie skutku, przy formalnych – kiedy znamię czasownikowe użyte w ustawie do określenia czynu zabronionego może być do opisu zachowania sprawcy użyte w czasie przeszłym (zob. np. wyrok SA w Łodzi z dnia 4 kwietnia 1996 r., II AKa 55/96, Prok. i Pr.-wkł. 1996, nr 11, poz. 16), np. „prowadzi” bez uprawnień – „prowadził” bez uprawnień, „nie dopełnia” obowiązku zgłoszenia – „nie dopełnił” obowiązku zgłoszenia, „proponuje” innej osobie – „zapropomował” innej osobie, „kapie się” – „kapał się” itd.

Z założenia nie jest natomiast karalny sam zamiar popełnienia wykroczenia, nawet gdyby został on ujawniony. **Jeżeli chodzi zaś o przygotowanie**, to polega ono na podejmowaniu, w celu popełnienia czynu zabronionego, czynności mających dopiero stworzyć warunki do przedsięwzięcia czynu, zmierzających do bezpośredniego jego dokonania, np. przez przysposobienie środków, zbieranie informacji czy sporządzanie planów. Różni je zatem od kolejnego stadium to, że usiłowanie jest działaniem, które zmierza już bezpośrednio do dokonania czynu zabronionego, zaś przygotowanie ma stworzyć dopiero warunki do podjęcia usiłowania (zob. wyrok SN z dnia 18 lutego 1997 r., III KKN 132/96, Prok. i Pr.-wkł. 1997, nr 9, poz. 1). W prawie karnym przyjmuje się karalność przygotowania, ale jedynie to ustawa tak stanowi (art. 16 k.k.). Prawo karne skarbowe nie recypuje tego rozwiązania, zatem z założenia przygotowanie nie jest tam karalne, zarówno przy wykroczeniach, jak i przestępstwach skarbowych, ale zna ono rozwiązania traktujące czynności mające charakter przygotowania jako odrębny czyn dokonany. I tak np. w art. 67 § 1 k.k.s. spenalizowano podrabianie lub przerabianie znaków akcyzy, które w zależności od wagi czynu jest tu przestępstwem lub wykroczeniem skarbowym (art. 67 § 1 i 4 k.k.s.), ale już w § 2 tego przepisu założono karalność tego, kto „w celu popełnienia” takiego czynu „uzyskuje lub przysposabia środki”, co wskazuje na przygotowanie, ale jest traktowane przez ustawodawcę jako odrębny czyn dokonany. Także w **prawie wykroczeń przygotowanie nie jest karalne**, ale wskazana wyżej konstrukcja jest tu również wykorzystywana. Jako przykład mogą posłużyć takie wykroczenia, jak wyrabianie wytrichów przez osobę nietrudniącą się zawodem, w którym są one potrzebne (art. 129 § 1 k.w.), czy umyślne usuwanie z towarów przeznaczonych do sprzedaży oznaczenia ich ceny, terminu przydatności do spożycia, daty produkcji, gatunku lub pochodzenia (art. 136 § 1). W istocie są to czynności przygotowania się do kradzieży lub oszustwa konsumenta, ale uznano je za odrębnie dokonane wykroczenia.

3. Jeżeli chodzi o **karalność** trzeciej postaci stadialnej, czyli **usiłowania** (zob. uw. 1), to w prawie karnym jest ona karalna zawsze (art. 14 k.k.). W prawie karnym skarbowym jedynie przy przestępstwach skarbowych, i to z ograniczeniem

do czynów zagrożonych karą pozbawienia wolności powyżej roku, a przy innych już tylko wtedy, gdy ustawa tak stanowi i z możliwością wymierzenia kary jedynie do 2/3 górnej granicy zagrożenia (art. 21 k.k.s.), przy niekaralności w ogóle tej postaci stadialnej w odniesieniu do wykroczeń skarbowych. **W prawie wykroczeń art. 11 zakłada jego karalność, ale tylko wtedy, gdy ustawa tak stanowi** (§ 2). Ogranicza przy tym karalność tylko do usiłowania udolnego, nie zawiera bowiem rozwiązania na wzór art. 13 § 2 k.k. o usiłowaniu nieudolnym, czyli sytuacji, gdy sprawca nie uświadamia sobie, że dokonanie czynu jest niemożliwe ze względu na brak przedmiotu nadającego się do jego popełnienia lub z uwagi na środek nienadający się do popełnienia tego czynu; zob. o tym też np. J. Raglewski, *Konstrukcja tzw. przepołowionych czynów zabronionych* (w:) A. Michalska-Warias, I. Nowikowski, J. Piórkowska-Flieger, *Teoretyczne i praktyczne problemy współczesnego prawa karnego. Księga jubileuszowa dedykowana profesorowi Tadeuszowi Bojarskiemu*, Warszawa 2011, s. 293–294.

W kodeksie wykroczeń zastrzeżenie odnośnie do karalności usiłowania funkcjonuje w przepisach: art. 49a § 2 (do bezprawnego przekroczenia granicy), art. 119 § 3 (do kradzieży i przywłaszczenia), art. 120 § 2 (do kradzieży drzewa z lasu), art. 122 § 3 (do paserstwa umyślnego), art. 124 § 2 (do uszkodzenia lub zniszczenia cudzej rzeczy), art. 133 § 2 (do spekulacji biletami wstępu na imprezy), art. 134 § 3 (do oszustwa w handlu) i w art. 136 § 3 (do usuwania oznaczeń z towarów i przeznaczania takich towarów do sprzedaży). Przy pozostałych wykroczeniach kodeksowych usiłowanie nie jest karalne. **W ustawach pozakodeksowych karalność usiłowania zakładają:**

- 1) ustawa z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (tekst jedn.: Dz. U. z 2007 r. Nr 70, poz. 473 z późn. zm.) za usiłowanie spożywania napojów alkoholowych wbrew zakazom oraz w miejscach nielegalnej sprzedaży lub przyniesionych do miejsc ich spożywania albo sprzedaży (art. 43 ust. 2);
- 2) ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o ochronie zwierząt (tekst jedn.: Dz. U. z 2003 r. Nr 106, poz. 1002 z późn. zm.) za usiłowanie naruszenia nakazów i zakazów związanych z posiadaniem zwierzęcia i utrzymywaniem go (art. 37 ust. 3);
- 3) ustawa z dnia 3 lipca 2002 r. – Prawo lotnicze (tekst jedn.: Dz. U. z 2012 r. poz. 933 z późn. zm.) za usiłowanie naruszeń określonych w art. 210 ust. 1 tej ustawy (art. 210 ust. 3); zob. też np. W. Kotowski, B. Kurzępa, *Wykroczenia...*, s. 35–36, oraz
- 4) ustawa o rybactwie śródlądowym, po nowelizacji dokonanej ustawą o jej zmianie z dnia 24 września 2010 r. (Dz. U. Nr 200, poz. 1322) – art. 27a ust. 2 i art. 27b ust. 2.

Karę za usiłowanie wymierza się – podobnie jak w prawie karnym (art. 14 § 1 k.k.) – w granicach zagrożenia przewidzianego dla danego czynu, czyli tu – wykroczenia, którego usiłowano dokonać (art. 11 § 3 k.w.). Nie ma tu zatem prawnego